

26. заседание

Четвъртък, 28 юлий 1927 година

(Открито от председателя А. Ц. Цанков, въ 16 ч. 20 м.)

Председателят: (Звъни) Обявявам заседанието за открито.

(От заседанието са отсъствували следните народни представители: Христо Баралиев, Рангел Барбанакоев, Стефан Бояджиев, Ради Василев, Герасим Ангелов, Величков, Юсеин Х. Галибов, Георги Губидликов, Георги Цанков, Панайот Данчев, д-р Димо Желъзов, Санчо Иванов, Георги Казанаклиев, Лев Кацков, Димо Кюрчев, Михаил Маджаров, Генко Митов, Димитър Минцаков, Янак Молдов, Кара Али Мустафов, Димитър Нейков, Станко Панайотов, Малин Панев, Вино Петев, Иван Петров, Георги Янев, Стефан Рязков, Никола Савиджиев, Цанко Сидов, Петко Стайков, Стефан Стефанов, Таско Стояков, д-р Владимир Такев, Желе Томаев, Нейко Топалов, д-р Йосиф Фаленхот, Иван Харизанов, Иван Христов, Григор Чешмеджиев, д-р Никола Чирпанлиев.)

Бюрото на Камарата е разрешило отпущък на следните народни представители:

На г. Ради Василев — 5 дни;
На г. Димитър Янев — 3 дни;
На г. Рангел Барбанакоев — 10 дни;
На г. Георги Казанаклиев — 7 дни;
На г. Малин Панев — 2 дни;
На г. Гето Кръстев — 2 дни, и
На г. Александър Радолов — 2 дни.

Следва дневният ред.

Първата точка е трето четене законопроекта за бюджета на извънредните приходи и разходи на държавата за финансовата 1927/1928 година.

Моля г. докладчика да го прочете.

Докладчик П. Георгиев (д-сг): (Прочита законопроекта изцело, заедно с поправките и прибавките, приети на второ четене).

Председателят: Които приемат на трето четене законопроекта за бюджета на извънредните приходи и разходи на държавата за финансовата 1927/1928 г., моля, да вдигнат ръка. (Възниква въпрос за приемане на законопроекта.)

Присъстваме към втората точка от дневния ред — второ четене на законопроекта за измънение, допълнение и отменение на чл. 144, 152, 155, 177 и 181 от закона за народното просвещение.

Моля г. докладчика да го докладва.

Докладчик И. Лъкарски (д-сг): Г. г. народни представители! Предъ видъ на това, че комисията направи едно разширение въ законопроекта, азъ считамъ за нужно да направя единъ малък докладъ за да ви посвѣтя въ съображенията, които съ ръководили комисията да възприеме това разширение.

Въ § 1 на законопроекта се премахватъ само думитъ „за нуждитъ на последното“, т. е. за нуждитъ на реалката, за нуждитъ на училището, при което има пансионъ. Съ премахването на тѣзи думи се дава възможност на министертвото съ специаленъ правилникъ, който ще бъде съставенъ, да определи начина, по който ще се изразходватъ тѣзи суми, събирани като такси отъ пансионеритъ. Имаше се предъ видъ, че тѣзи суми ще бъдатъ събирани предимно съ огледъ на нуждитъ на пансионитъ, било за какъки домашински нужди, било за подобрене въ храната, било за подобрене въ помѣщенята и т. н.; тѣй че да се не разбира, че тѣзи срѣдства ще отиватъ и за нужди, които не сѣт близки до нуждитъ на самия пансионъ.

Въ § 2 се прибавиха думитъ „пълни и непълни“. Това е само за едно по-ясно указание, че и въ пълнитъ и непъл-

нитъ гимназии ще се плаща такса отъ 500 л., която съ този законопроектъ се въвежда да бъде плащана и въ педагогическитъ училища, и въ учителскитъ институти.

Въ § 3 се отменяватъ чл. чл. 165 и 177 отъ сегашния законъ за народното просвещение, които гласѣха, че въ педагогическитъ училища и учителскитъ институти не се плащатъ такси. Предъ видъ на това, че въ бъдеще такива такси ще се плащатъ и въ този родъ училища, стана нужда да се премахнатъ тѣзи два члена, за да се не появи несъобразностъ въ закона.

Въ § 4 има едно по-големо измънение. Г. г. народни представители! Въ комисията се развѣха обширни дебати въ връзка съ § 4, които засегнаха нарощо въпроса за съществуването на непълнитъ гимназии, а отъ друга страна и въпроса за такситъ, които се съдѣватъ сега за ученицитъ, които следватъ въ тѣзи непълни гимназии. Изказаха се много предположения, съмнения, дори ще може да бъде постигната целта, която се гони съ таа такса — да се може да се осигури наистина заплатата на учителитъ въ непълнитъ гимназии. Изказаха се мнениа и противъ тѣзи такси. Изобщо всичкитъ предложения, които се направиха, се свеждатъ въ четири посоки: първо, държавата да посме изплащането на заплатитъ на учителитъ въ непълнитъ гимназии, като въ послѣствие събира съответнитъ суми отъ респективнитъ общини; второ, окръжната постоянна комисия да имъ плаща заплатитъ, като на свой редъ таа сѣщо впоследствие събира съответнитъ дължими суми отъ общинитъ въ района на непълната гимназия; трето, общинитъ, които сѣ въ района на непълната гимназия, да вписватъ въ своитъ бюджети толкова пѣти по 2000 л., колкото ученици има отъ съответната община; и, четвърто — това е становището, което имате изразено въ редакцията на § 4, така както ви се предлага съ доклада на комисията.

Г. г. народни представители! Въ комисията се обсъдиха всичкитъ тѣзи предложения, И комисията, като взе предъ видъ, че положението на непълнитъ гимназии, е уредено въ чл. 181 на закона за народното просвещение, който членъ стои въ главата за „преходни положения“, дойде до заключение, че това най-добре говори за преходността на този учебенъ институтъ.

Непълнитъ гимназии се създадоха вследствие на измѣненята, които се направиха въ закона презъ 1924 г., за да заместятъ съществуващитъ дотогава реалки. И предъ видъ на това, отъ една страна, че тогавашната Камара и Министертвото на народното просвещение не желаяха да се ликвидира изведнѣжъ съ съществуващия тогава учебенъ институтъ реалка, че тѣ искаха да има една преходностъ въ преминаването отъ реалката къмъ другъ родъ учебни заведения; отъ друга страна, предъ видъ на това, че много наши специални учебни заведения вербувахъ своя ученишки кадъръ отъ непълнитъ гимназии, а по-рано отъ съществуващитъ реалки; отъ трета страна, предъ видъ на особено настроение и желание, което съществува въ гражданството въ малкитъ градове и паланки, да иматъ едно учебно заведение съ по-горенъ курсъ на образование, отколкото прогимназията, да се отговори на това настроение; и, най-сетне, ако щете, за да се не смѣта, че тогавашната Камара, безъ да бъде готова да възприеме единъ срѣденъ типъ на срѣдно учебно заведение, желае да ликвидира съ съществуващия дотогава типъ учебни заведения реалкитъ, премина се къмъ това преходно положение и се възприе, щото тамъ, дето има реалка, да може да остане и непълната гимназия, обаче при строго ограничени условия въ закона. Тѣзи условия съществуватъ въ чл. 181 на закона. И, за да бъде ясно на народното представителство, защо Министерството на народното про-

свѣщение понѣкога пристѣпва къмъ закриване на тия непълни гимназии, или, защото може би и тукъ ще се подметне, че ако съществувашитъ непълни гимназии не ще могатъ да посрѣщатъ разходите по издрѣжката имъ, респ. по изплащането заплатитъ на учителитъ, тѣ могатъ да бѣдатъ закрити, азъ считамъ за свой дългъ да ви прочета тѣзи условия, за да ги имате като ръководно начало и да си обясните известни мѣроприятия на министерството, съ огледъ на тѣзи несъобразности, които съществуватъ въ управата на непълнитъ гимназии.

Първо, за да има една непълна гимназия, ще трѣбва една комисия, състояща се отъ представител на Министерството на народното просвѣщение, отъ окръжния училищенъ инспекторъ, отъ членъ на окръжната постоянна комисия и отъ председателя на мѣстното училищно настоятелство, да установи: първо, че има нужното хигиенично помѣщение за гимназията; второ, че има потребната училищна покѣщнина; трето, осигурени срдѣства, съ които да си доставятъ нуждитъ за училището учебни помагала; четвърто, достатъчно подготвенъ учителски персоналъ; пето, че основнитъ училища въ населеното мѣсто сж осигурени въ своя нормаленъ животъ съ всички, изброени въ преходнитъ пунктове условия, и шесто, че за всѣки класъ на непълната гимназия има записани най-малко по 20 ученика. Издрѣжката на непълнитъ гимназии по закона е предоставена на съответнитъ общини и на окръжнитъ постоянни комисии, като последнитъ даватъ по 5 хиляди лева годишно за всѣки учител за подпомагане изплащането заплатитъ на учителитъ, а останалитъ суми се изплащатъ отъ срдѣства, предвидени въ бюджетитъ на общинитъ, които влизатъ въ района на непълната гимназия. Но, макаръ че можеха да бѣдатъ закрити нѣкои отъ съществуващитъ непълни гимназии, поради туй, че повечето отъ условията, които сж визирани въ чл. 181 на закона, не съществуватъ, министерството не стори това. Не го стори не заради това, защото не желаше да изпълни закона въ неговата буква, а заради туй, защото смѣташе съ предстоящитъ измѣнения на закона за народното просвѣщение да разреши въ неговата цѣлостъ въпроса за съществуването на непълнитъ гимназии като типъ на учебно заведение въ България, или замѣстването имъ съ други по-подходящи за нашитъ условия и за нуждитъ на държавата училища. Министерството остави да просъществуватъ тия непълни гимназии и презъ предстоящата учебна година. Обаче то не можеше да стои съ кръстени ръце, не можеше да остави въпроса за изплащане заплатитъ на учителитъ въ тия непълни гимназии въ онова положение, въ което той бѣше до сега. Тоя въпросъ, за заплатитъ на учителитъ въ непълнитъ гимназии, е единъ боленъ, много боленъ въпросъ.

За да можете да имате представа защо министерството се принуди да внесе този законопроектъ, съ който въвежда нова такса до 2.000 л. максимумъ на ученикъ, който следва въ тия непълни гимназии, азъ ще ви прочета една малка частъ отъ докладитъ на респективнитъ длъжностни лица, за да видите, че наистина положението на учителитъ въ непълнитъ гимназии е било непоносимо и че въпросътъ за изплащане заплатитъ имъ не можеше да се остави така, както бѣше до днесъ. Макаръ таксата, която се узаконява сега, да е една палиативна, една временна мѣрка и да не може да осигури напълно изплащане заплатитъ на учителитъ въ непълнитъ гимназии, все пакъ въ нѣкои общини чрезъ тая такса биха могли да се събератъ достатъчно срдѣства, за да се подsigури изплащането на учителскитъ заплати. Въ единъ отъ тия доклади съ дата 28 октомврий 1926 г. азъ намирамъ следнитъ констатации: (Чете) „Следъ 15 септемврий 1925 г., отъ когото всички грижи за издрѣжката на непълнитъ гимназии легнаха изключително върху общинитъ, положението на персонала въ тѣхъ се влоши извънредно много. Сега следъ едногодишенъ опитъ може смѣло да се изтъкне, че този начинъ на издрѣжка на непълнитъ гимназии е крайно неудобенъ и указва на учебното дѣло въ тѣхъ пагубно влияние. Преди всичко положението на учителя, душата на училището, е окаяно. Отъ приложената тукъ таблица може да се види какъ е вървѣло изплащането на учителскитъ заплати въ непълнитъ гимназии. Впечатлението отъ нея е, за съжаление, че отъ 54 непълни гимназии само въ нѣколко отъ тѣхъ изплащането е ставало редовно; въ всички останали то е вървѣло крайно нередовно, като въ нѣкои отъ тѣхъ учителитъ не сж получили и до сега платата си за много месеци. Така напр. въ Бѣлослатинската, Горно-орѣховската, Сухиндолската и Угърчинската непълни гимназии заплати не сж получавани за 5 месеца; въ Бѣлочерковската, Еленската, Ески-Джумайската, Кар-

ловската, Пещерската и Радомирската непълни гимназии — за 4 месеца, въ 7 непълни гимназии — за три месеца и т. н. Какво можеше да направи министерството, за да облекчи що-годе положението на учителитъ? Отначало то настояваше предъ училищнитъ настоятелства да взематъ всички мѣрки за осигуряване заплатитъ на учителитъ; увещаваше, а после заплашваше общинитъ съ закриването на непълнитъ имъ гимназии, ако не уредятъ въпроса съ заплатитъ. Обаче всичко това не даде никакви резултати, ако не се смѣта незаконното действие, допустнато мѣлкомъ отъ министерството на нѣкои общини (Бѣлоградчишката, Еленската непълни гимназии) съ събирането на допълнителна такса отъ по 1000—1500 до 2000 л. отъ ученицитъ ужъ по доброволно съгласие, за да се събератъ срдѣства за учителскитъ заплати“.

Както виждате, безъ да съществува такова положение въ закона, по желанието на самитъ родители на децата, по решение на респективнитъ училищни институти, тая нова такса въ нѣкои общини е била събирана. (Чете) „Тая мѣрка разбира се, бѣ палиативна — тя можеше да задоволи нуждитъ на учителя за много кратко време, следъ което той трѣбваше отново да гладува. Министерството потърси съдействието на Финансовото министерство, като поиска щото бирницитъ да удържатъ отъ врѣхнинитъ, предназначени за общинитъ, известни суми за заплати на учителитъ, които трѣбваше да се предаватъ направо на директоритъ. И тази мѣрка, обаче, не доведе до по-осезателенъ резултатъ, защото повечето отъ общинитъ иматъ други голѣми и разнообразни задължения къмъ държавата, които се покриватъ сжщо отъ общинскитъ врѣхнини, а сбороветъ на държавнитъ бирници се оказаха съвсемъ незадоволителни, а на мѣста отъ тѣхнитъ сборове не можеше да се отдѣли за непълнитъ гимназии нищо“. . . . „Поради това между учителскитъ съвети, общинитъ и настоятелствата се създаде голѣма неприязненостъ. Тя доведе училищното въ отстояване на своитъ права до такива срдѣства за борба, които сж пълно отрицание на редъ и дисциплина, и които, по всѣка вѣроятностъ сж подронили неговия авторитетъ и сж принизили учителската служба и мисия извънредно много“.

Както виждате отъ този докладъ, положението на учителитъ въ тия непълни гимназии е било съвършено неосносно. Макаръ че Министерството е предприело редица мѣрки, които допълнително ще видите въ единъ втори докладъ посочени, тѣ не сж могли да дадатъ реаленъ резултатъ, защото самитъ общини, макаръ да сж имали вписани въ своитъ бюджети кредити за изплащане заплатитъ на учителитъ, не сж могли да реализиратъ приходния си бюджетъ, не сж могли да си набавятъ достатъчно срдѣства, за да посрещнатъ разходите по изплащане заплатитъ въ непълнитъ гимназии.

Въ втори докладъ отъ м. юний т. г. пакъ до Министерството на народното просвѣщение се намира следното: (Чете) „Министерството на нѣколко пѣти е правило улеснение на тия общини“ — касае се въпросътъ до общинитъ, които не сж имали достатъчно срдѣства за изплащане заплатитъ на учителитъ въ непълнитъ гимназии — „при изплащане на учителскитъ заплати: 1) чрезъ отпушане 1 милионъ авансъ срещу общинскитъ врѣхнини на съответнитъ районни общини отъ 1926 г.; 2) отпушане на новъ таквъ отъ 500.000 л. за 1927 г. и 3) разрешението да се изплащатъ взаимнообразно тия заплати чрезъ наличнитъ суми отъ училищнитъ такси при съответнитъ непълни гимназии“. И всичко това все пакъ не е могло да запълни нуждата отъ срдѣства, за да може редовно да се изплащатъ заплатитъ на учителитъ. Азъ нѣма да ви чета подробно и да ви посочвамъ отдѣлнитъ общини, на които се сочи въ този докладъ и въ които въ продължение на редица месеци и презъ последната учебна година не сж изплатени заплатитъ на учителитъ въ непълнитъ гимназии.

Законопроектътъ, г-да, не разрешава принципиалния въпросъ за съществуването на непълнитъ гимназии. Както казахъ и по-рано, този въпросъ остава да се разреши съ предстоящия законопроектъ за измѣнение на закона за народното просвѣщение, който ще бѣде внесенъ за разглеждане въ предстоящата сесия на Висшия учебенъ съветъ презъ м. септемврий.

Не можеше да се възприеме предложението да се изплащатъ заплатитъ на учителитъ въ непълнитъ гимназии, отъ държавата, защото за това сж необходимъ около 30 милиона лева. Тая сума би трѣбвало да легне въ разходния бюджетъ на държавата, обаче, редовниятъ бюджетъ на държавата за финансовата 1927/1928 г., въ който бюджетъ сж разрешени и разходите по Министерството на просвѣще-

нието за предстоящата учебна година до 1 април 1928 г., е вече гласуван, прилага се, следователно, този разход не може да бъде поставен в него. Но не само това. Държавата не може да поеме този разход, защото, и по силата на закона, непълните гимназии съществуват като общински. Не можеше държавата да поеме този разход, макар и с право да събере същата сума впоследствие от общините, защото държавата още не е успяла да събере даже дълговете на общините към нея от минало време за заплатите на учителите в основните училища, възлизащи на повече, ако се не лъжа, от 300 милиона лева. От друга страна, не можеше да се възложи и на окръжните постоянни комисии да изплащат тия заплати, като впоследствие ги събират от общините, по същите формални причини — че бюджетите на окръжните постоянни комисии са вече гласувани и не можеше сега да се иска да свикват тия съветите в специални сесии за изработване извънреден бюджет, да се дирят приходи и да се предвиждат разходи за изплащане заплатите на учителите от непълните гимназии в техните райони. Вън от тая формална причина имаше една друга по-съществена. Знаем всички положения на окръжните постоянни комисии; да им се наложат нови разходи в един размер, както би бил необходим за посрещане разходите по тия заплати, г. г. народни представители, вярвам, ще се съгласят всички, че това би било едно непоносимо бреме за бюджета на съответните окръжни постоянни комисии. Като се има пред вид, че тия не ще могат така също да съберат нищо от съответните общини, защото общините ще имат необходимите кредити в бюджетите си, но не ще имат достатъчно приходи, за да изплащат тия си задължения към касата на постоянната комисия, ще разберем, че фактически щяхме да имаме същото положение, което имаме днес — заплатите на учителите в непълните гимназии пак щяха да останат неизплатени.

Третото предложение, което се направи — да се впишат в бюджета на общините от района на непълната гимназия толкова пъти по 2000 л., колкото ученика им в непълната гимназия от съответната община — беше нецелесъобразно, тъй и от формална гледна точка, пред вид на това, че общинските бюджети са вече гласувани, не можеше да се приеме. От друга страна, аз съм съмнявам, както и други членове на комисията изразиха съмнение, дали ще се намърят общински съветници, които под тая форма, по 2000 л. за ученик от общината, следващ в непълната гимназия, да предвидят съответно разходно перо в общинския бюджет. Аз съм дълбоко убеден, че общинските съвети под тая форма нямаше да гласуват разходно перо, защото вън от това перо тй трябва да гласуват разходно перо за посрещане своя дълг от разходите за издръжката на районната непълна гимназия, по силата на чл. 181 от съществуващия закон за народното просвещение. Така че и с това нямаше да се създаде никакво облекчение на общините.

Ето защо въ своето голямо болшинство, комисията се съгласи да възприеме текста, който имате предложен в § 4 от проекта на комисията. Комисията направи едно изменение въ първоначалния текст. По текста, който комисията предлага, събирането на тая нова такса не е императивно, а факултативно. Общините, които намират, че имат достатъчно приходи, с които биха гарантирали изплащането на заплатите, могат да не прибегнат до събирането на тая такса. Отизи, обаче, общини, които виждат, че с оглед на приходите си през време на упражнението на сегашния бюджет не ще имат възможност да изплащат заплатите на учителите, могат да решат да вземат таксата въ максимален размер, по 2000 л. на ученик за предстоящата учебна година, като от плащане на тази такса се освободят, по решение на съответните учителски съвети, въз основа на удостоверение от респективно общинско управление за имотното състояние на родителите, бедните ученици. Не можеше да се направи това ограничение, което цели да даде възможност да следват и децата на онзи български гражданин, които не биха могли да посрещат този нов разход от 2000 л.; да не останат вън от училището развити деца, които биха желали да продължат своето образование, само поради това обстоятелство, че бащите им не ще могат да плащат тази такса. Не можеше, обаче, да се освободят от тая такса децата на всички тия български граждани, които са указани въ ал. II на чл. 152 от закона за народното просвещение, по която алинея се освобождават от такса въ всички видове училища: инвалидите

и децата им, децата на поборниците и опълченците от 1877—1878 г. и от 1—12 дружини на конната сотия; децата на доброволните ветерани от 1885 г.; децата на взетите участие въ боевете при Одрин през 1912/1913 г.; опълченците от 58 п. опълченски полк; на убитите и на умрелите от рани и болести войници и офицери през войните и децата на учителите, учителите-пенсионери и на всички служещи по ведомството на Министерството на народното просвещение. Тази привилегия по ал. II на чл. 152 от закона има смисъл за таксата 500 л. на ученик въ всички сръдни учебни заведения, но не може да се остави и за тая такса до 2000 л., защото тази такса се създава за увеличение приходите на общините от една страна, и от друга страна има специално предназначение — да подсури изплащането заплатите на учителите въ реалките. Ако и по отношение на тази такса до 2000 л. се оставеше тази привилегия, която има по отношение на таксата 500 л., аз мога да ви уверя, г. г. народни представители, че ако въ всички непълни гимназии въ България би се събрала тази такса въ нейния максимален размер, 2000 л., не биха се събрали повече от 8 милиона лева. Според сведенията на министерството през 1926/1927 учебна година въ всички непълни гимназии е имало 7015 ученици, от които по силата на чл. 152 ал. II са били освободени от таксата 2751 ученици, а са платили 4264 ученици. Ако тия 4264 ученици биха плащали новата такса въ максималния размер 2000 л., ще се получат около 8.500.000 л., една сума пак недостатъчна за постигане онази цел, за която се създава тази такса. По тия съображения комисията не можеше да се съгласи съ предложението, което беше направено, да остане тази привилегия по отношение на новата такса.

П. Палиев (д. ср): Т. Лъкарски! Недостигът по издръжката на тия непълни гимназии от къде ще се покрие.

Докладчик И. Лъкарски (д. ср): Пак от бюджета на съответните общини. Сумите, които се предвижда досега въ бюджета на общините за тази цел, ще се предвиждат и занаяпред. Съ въвеждането на новата такса се цели създаването на извънредни приходи, с които да се осигури въ известни общини редовното изплащане заплатите на учителите поне въ първите месеци.

С. Савов (д. ср): Създават ли приходи на общините, за да могат да плащат заплатите на учителите? Най-лесно е да кажем: плащайте, но от къде ще вземат да плащат?

Докладчик И. Лъкарски (д. ср): Ние създаваме приходи на общините чрез въвеждането на тази нова такса. Но, макар от тази такса да не се освобождават децата на ония родители, които са изброени въ ал. II, на чл. 152, децата на ония родители, които не са състоятелни, които нямат достатъчно средства да заплатят тази такса, ще бъдат освободени.

Ц. Табаков (зан): Кой ще решава това?

Докладчик И. Лъкарски (д. ср): Ще решава учителският съвет при непълната гимназия. Имаме предложение, освобождаването да става по решение на общинския съвет, но понеже се изказа опасение, че може да се партизанишува поради нравите у нас, предостави се на учителския съвет, който, застанал на висотата на своето положение, не ще се влияе от странични побуждения или съображения, когато ще определя кои деца да се освободят от такса.

Минавам, г. г. народни представители, върху измененията, които се предлагат съ § 5, 6 и 7 на законопроекта. Аз съм длъжен да кажа на народното представителство, че наистина това са нови параграфи, които се приеха въ комисията и които ги нямаше въ първоначалния проект на г. министра. Въ комисията се повдигна формалният въпрос: може ли да се разшири законопроектът или не може? Пред вид на това, че г. министърът даде съгласието си да се разшири законопроектът, пред вид на това, че дебати по принцип не са станали, макар че законопроектът е приет на първо четене и че такива ще станат при разглеждането му на второ четене, следователно, народното представителство ще има възможност да се изкаже принципиално и по разширението на законопроекта, и пред вид на това, че тия изменения са от характер належаш, че ще трябва да се даде възможност на министерството при поддръждането на учителския персонал въ началото на учебната година — ако тй биха били приети — да ги приложи, комисията намъри, че може

да стане разширение на законопроекта и възприе измъненията визираны в § 5, 6 и 7 на законопроекта.

Съ § 5 се прави измънение на чл. 60 от закона за народното просвъщение. За да бъде ясно на народното представителство, азъ ще прочета текста на чл. 60 от закона. Той гласи: (Чете) „Учители в основнитъ училища, които сж навършили 65 годишна възраст, могат да бъдат уволнени направо отъ Министерството на просвъщението по мотивиранъ докладъ на респективния инспекторски съветъ“. Измънението на чл. 60 от закона се състои въ това, че предълната възраст на учителитъ въ основнитъ училища отъ 65 години, колкото бѣше до сега, се намалява на 60 години. Също измънение се прави съ § 6 на алинея 1 на чл. 128, по отношение предълната възраст на другитъ учители и служители по Министерството на народното просвъщение, именно отъ 65 години се намалява на 60 години. Съображенията, г. г. народни представители, на комисията бѣха следнитъ. Макаръ числото на учителитъ, които сж по-възрастни отъ 60 години, да не е голѣмо, но предъ видъ на това, че нѣкои отъ тия учители, поради възрастта си, сж се отказали да се интересуватъ отъ новитъ вънния въ областта на учебното дѣло; че споредъ докладитъ мнозина не сж на оная висота, на която би трѣбвало да бѣдатъ, и най-сетне, че ще се даде възможността една частъ отъ тия учители да бѣде замѣнена отъ млади учители, комисията намѣри, че тази предълна възраст отъ 65 години трѣбва да бѣде намалена на 60 години.

По-сжществень е § 7, съ който се прави едно допълнение на чл. 128 отъ закона. Въ § 7 се дава право на министерството да уволнява омѣженитъ учителки, които иматъ нужното число прослужени години по закона за пенсиитъ и ще могатъ да бѣдатъ пенсионирани и които не сж глави на семейства, върху които не лежи издрѣжката на семейството. Въ тая категория ще влѣзатъ омѣженитъ учителки отъ всички видове учебни заведения: първоначални училища, прогимназитъ и срѣднитъ учебни заведения, както и служителитъ по ведомството на Министерството на народната просвѣта.

Кои бѣха съображенията на комисията да приеме това допълнение на чл. 128 отъ закона за народното просвъщение? Г. г. народни представители! Има единъ принципаленъ въпросъ, който се повдигна отъ миналата година, който се повдигна и въ печата, който е разглежданъ и въ учебния комитетъ при министерството, който е разглежданъ и въ учителскитъ конференции — въпросътъ за феминизирането на учителския персоналъ въ нашето основно училище. Азъ нѣма да разглеждамъ този въпросъ въ неговата ширина; той по всѣка вѣроятностъ ще бѣде предметъ на обсъждане въ Висшия учебенъ съветъ, а сжщо, може-би, предметъ на обсъждане въ редовната сесия при измънението на закона за народното просвъщение. Тукъ, обаче, ще дамъ само нѣкои пояснения, ще ви дамъ нѣкои статистики, ще ви цитирамъ и мненията, изказани въ учебния комитетъ, за да може да имате една представа по този въпросъ и да можете да разберете защо въ комисията, когато се даваше право на министерството да уволнява учителския персоналъ, това право се даде изключително за омѣженитъ учителки, навършили години за пенсия. Съ това комисията не иска да каже, че тя приема, какво жената не е годна за учителка. Г. г. народни представители! Нека бѣдемъ наясно по този въпросъ. Въ комисията не е изказано мнение, че жената не е достойна да бѣде учителка, че тя не може да бѣде добра учителка. Наистина, отъ известни срѣди се спекулира, и когато се повдига въпросъ за феминизирането на учителския персоналъ въ нашитъ основни училища, надава се викъ, че тѣзи, които повдигатъ този въпросъ, сж противъ жената и противъ правата на жената изобщо.

За да видите, че има условия, че има основание да се иска да се освободятъ повече учителски мѣста, главно въ нашитъ основни училища, и че тия мѣста ще трѣбва да се освободятъ предимно отъ омѣженитъ учителки, азъ ще ви приведа нѣкои статистически данни, отъ които сами ще можете да сждите, че становището на комисията е правдиво. Останали безъ мѣста кандидати учители въ началото на 1926/1927 г. е имало прогимназиални редовни учители около 240 души. Това сж хора свършили учителскитъ институти, Университета, безъ държавенъ изпитъ и отъ другитъ категории редовни прогимназиални учители. Презъ годината сж назначени около 50 души и останали неназначени около 190 души. Свършили сж учителски институти презъ тази учебна година около 250 души и свършили университетъ около 40 души, или всичко сега ще има кандидати за редовни учители въ прогимназитъ 480 души.

Въ първоначалнитъ училища въ началото на учебната 1926/1927 г. сж останали неназначени редовни първоначални учители и учителки 1.615 и волнонаемни — 1.676, или всичко 3.291. Въ това число не влизатъ гимназиститъ, които не сж учителствували по-рано, а тѣ сж не по-малко отъ нѣколко стотинъ души. Въ числото на волнонаемнитъ 1.676 души учители влизатъ кандидати за учители свършили гимназия, които, обаче, сж учителствували. Кѣмъ тѣзи 3.291 кандидати мѣже и жени за учители въ първоначалнитъ училища трѣбва да се прибавятъ и около 1.200 души кандидати за редовни първоначални учители, свършили тази година педагогическитъ училища, та ставатъ всичко 4.491 души. Отъ тѣхъ редовни 1.615, плусъ 1.200 такива, които свършватъ тази година педагогическитъ училища и плусъ около 700 отъ волнонаемнитъ 1.676, които сж издрѣжали вече държавенъ изпитъ, или всичко кандидати за редовни учители въ първоначалнитъ училища имаме 3.515, или всичко кандидати за първоначални учители 4.491. Въ това число не влизатъ свършилитъ по-рано и тая година гимназия, голѣма частъ отъ които, стотици, особено момичета, сж кандидати за учителски мѣста въ първоначалнитъ училища и прогимназитъ. И така, г. г. народни представители, кандидати за редовни и волнонаемни, които сж учителствували вече 1—2—3 или повече години, но безъ държавенъ изпитъ, учители и учителки за основнитъ училища — първоначални и прогимназии — въ началото на предстоящата учебна година ще има всичко около 5.071, безъ свършилитъ тази учебна година гимназиститъ. А вакантни мѣста ще има най-много около 450—500, безъ тия, които ще се откриятъ по силата на § 7 отъ законопроекта. Тая статистика, г. г. народни представители, се подкрепя и отъ статистикитъ, които изнасятъ органитъ на учителскитъ съюзи. Азъ ще се позова даже на статистиката на в. „Съзнание“, брой 32 отъ т. г., кждето между цифритъ, посочени тамъ и цифритъ, които соча азъ, има една разлика около 143 въ повече посочени отъ мене. И така, около 5.071 млади хора свършили Университета, учителскитъ институти, педагогическитъ училища или гимназитъ — отъ последнитъ, които сж учителствували вече — чакатъ учителски мѣста въ нашитъ основни училища. Грамадната частъ отъ тѣхъ сж синове или дѣщери на бедни или слабо състоятелни родители. Отъ тѣхъ очакватъ материална подкрепа родителитъ имъ, а тѣ скитатъ безработни, безъ срѣдства за препитание, пълнятъ кафенетата и политическитъ клубове и по нѣкога, поради краенъ младежки идеализъмъ, или подъ влиянието на най-лошия съветникъ — мизерията, несвикнали съ физически трудъ и нѣмайки възможностъ даже и него да приложатъ, поради общата безработица, се увличатъ и ставатъ носители на конспиративни идеи или слѣпи орждия на предатели и конспиратори. Това положение създава условия и за морално падение въ срѣдата на учителството. За да се осигурятъ съ мѣста, често пѣти кандидатитъ раболепничатъ, пускатъ въ ходъ разни интриги, клевети, партизански домогвания спрямо учителитъ, заели вече мѣста, а така се изражда професията и учителството се принижава морално, поради условията, които се създаватъ при една подобна конкуренция.

Ето защо, условията за тази конкуренция, за това свръхпроизводство на кандидати за учители въ нашитъ училища ще трѣбва да се премахнатъ. Министерството се замисля — вие вече знаете, вървамъ, отъ извѣствията, които направи неотдавна г. министърътъ, че въ това направление ще се взематъ мѣрки — надава се вече викъ и отъ учителскитъ съюзи, помѣстватъ се статии и въ в. „Съзнание“, и въ „Прогимназиална пробуда“, и въ други професионални учителски органи, защото и тѣ съзнаватъ, че това не може повече да продължи. Ще трѣбва да се взематъ мѣрки, и нека се надѣваме, че въ предстоящата есенна сесия тѣзи мѣрки ще бѣдатъ посочени отъ г. министра и ще бѣдатъ подложени, г. г. народни представители, на вашето обсъждане и одобрение.

Отъ интересъ е, г-да, и една друга статистика, на която ще се позова, въ връзка съ въпроса за феминизирането на нашия учителски персоналъ, за да може да се отговори отчасти на въпроса, защо съ закона се посѣга на женитъ учителки. Нека оставя, прочее, да говорятъ цифритъ. Презъ учебната 1925/1926 г. първоначалнитъ учители сж били: мѣже 5.610 души и жени 6.848 — учителитъ около 45% отъ общия брой, а учителкитъ 55%. Отсѣтствували сж по болестъ учители — 1.134 мѣже и 2.885 жени. Мѣжетъ сж отсѣтствували всичко 29.571 дни, а женитъ — 68.721 дни. Безъ разрешение сж отсѣтствували — мѣже 300 души, а жени 467. Виждате, че и въ тази категория-отсѣтствия безъ разрешение, женитъ отсѣтствуватъ, процентно взето,

пакъ повече число дни, отколкото мъжете. Отсъствували безъ разрешение мъже учители са отсъствували 635 дни, а женитѣ учители — 1.488 дни. Какво казва г-да, за тия отсъствия Учебниятъ комитетъ при Министерството на народното просвѣщение? Следъ като прави тази констатация за отсъствията на женитѣ учители, той казва: „Всѣка година е правило впечатление нещото и продължително отсъствие на учителитѣ. Тѣзи отсъствия особено зле се отразяватъ върху правилния ходъ на селскитѣ училища. Разпуснатостъ и безредие царя между ученицитѣ и става нужда по цѣла седмица, а нѣкъде и месеци, да се преустанови работата въ училището, особено въ мѣста съ едноличенъ учителски персоналъ, понеже тамъ, па и навсякъде, съ изключение на столицата, липсватъ учители замѣстници. Према учебната 1925/1926 г. отъ всички отсъствували учители и учители — общо са били замѣстени и работата въ отдалението не е спирала 3.318, отчасти замѣстени 4.644 и никакъ незамѣстени 1.000 души, на които отдаленията са разпуснати, докато се върне учителятъ отъ отпуската. Сждете вие сега сами за влиянието, което ще окаже на възпитанието и обучението на децата това отсъствие и незамѣстване на учители.“

Въ прогимназиитѣ презъ 1925/1926 учебна година е имало учители мъже — 2.592 души, жени — 2.077. Отсъствували са мъже 2.022, жени — 2.425, отъ тяхъ по болестъ мъже 970 души, жени — 1.680. Мъжскитѣ отсъствували 13.504 дни, а женитѣ — 39.438 дни. Безъ разрешение са отсъствували учители мъже 79 души, а жени — 165. Мъжскитѣ са отсъствували общо 392 дни, а женитѣ — 1.024 дни. Като има предъ видъ тази статистическа данни и доклада на рескрипционитѣ окръжни училищни инспектори. Учебниятъ комитетъ г. г. народни представители, въ своя докладъ до министъра казва, че феминизиранието на учителската професия не е въ интереса на учебното дѣло и се иска броятъ на учителитѣ да не надминава този на учителитѣ. Защо? Защото учителката, казва Учебниятъ комитетъ, не е добра администраторка, а особено тамъ, дето трябва да действа като главенъ учителъ. Знае се, че освенъ секретарството на училищното настоятелство, на главния учителъ е възложена още грижата за изготвяне на протоколитѣ, за набяване на по-къпнина и т. н., а познанията на учителката въ тази областъ са твърде ограничени. Независимо отъ това, и нейната по-слаба физическа природа не може да издържа такава усила работа. (Чете) „б) Безредие и липса на дисциплина царя въ училища, дето учителскитѣ персоналъ въ мнозинството си е отъ учители. Последнитѣ сами се оплакватъ на инспектора, че ученицитѣ не ги слушатъ и не имъ се подчиняватъ, особено въ прогимназиитѣ. Намѣста и наследението се оплаква отъ учителитѣ, че не могатъ да поддържатъ дисциплината и реда въ училището, че ученицитѣ били много разпуснати, разюздани и непокорни.“

Феминизиранието на учителската професия не е въ интереса на общата народна просвѣтна деятелностъ, защото невъзможността и мракътъ въ сѣрдцѣта на нашето селско население се ширятъ свободно и нуждата отъ училищно-общественни за дѣто още ще се чувствуватъ. Учителката поради много обстоятелства не може да отговори на тия нужди и стои далечъ отъ културно-просвѣтното поле.“

Това са само нѣкои отъ съображенията, които Учебниятъ комитетъ изтъква, за да посочи, че феминизиранието на учителския персоналъ въ нашитѣ основни училища и пагубно за учебното дѣло. И затуй комисията, като имаше предъ видъ тия съображения и констатациитѣ на Учебния комитетъ, насочи своето внимание къмъ увольняване главно на омѣжениитѣ учители, изслужили за пенсия, което ще стане по силата на предлагането измѣнение на закона за народното просвѣщение.

Мисля, че ще бѣде интересно, г. г. народни представители, ако ви посоча, колко омѣжени учители ще попаднатъ подъ ударитѣ на § 7 отъ предложението отъ комисията законопроектъ. Въ основнитѣ училища, първоначални и прогимназии, тѣ нѣма да бѣдатъ повече отъ 450. Може-би тѣ са всичко 500, но като предполагамъ, че една частъ отъ тяхъ като вдовици и като такива, върху които изключително лежи издръжката на тѣхнитѣ семейства, нѣма да бѣдатъ васегнати отъ това положение въ законопроекта, то числото на ония, които ще следва да бѣдатъ уволнени, нѣма да бѣде повече отъ 450. Въ всѣки случай това число е доста голѣмо. Това са нѣколко стотинъ учителски мѣста, които ще бѣдатъ заети отъ други редовни първоначални и прогимназиални учители, които днесъ стоятъ безъ мѣста.

Числото на гимназиалнитѣ учители, които трябва да бѣдатъ уволнени по силата на този параграфъ, ще бѣде 48. Общото число на омѣженитѣ, вдовицитѣ и неомѣженитѣ гимназиални учители е 105, но повече вдовицитѣ и неомѣженитѣ нѣма да се уволняватъ, ще трябва да бѣдатъ уволнени и замѣнени съ други само около 48.

Това са, г. г. народни представители, главнитѣ причини, по които трябва още сега да станатъ тия измѣнения въ законъ за народното просвѣщение и т. н. въ този видъ, въ който ви ги докладвахъ. Както виждате, и тукъ комисията иска да запази ония учители, върху които изключително лежи издръжката на тѣхнитѣ семейства.

Ние въ комисията, както и въ сѣдцата на Демократическия съговоръ, желаемъ да бѣдемъ реални политича. Въ връзка съ предлаганитѣ измѣнения азъ често въ вестникъ „Радикалъ“ и въ други вестници статьи, на които ще се откажа да дамъ истинската квалификация, която тѣ заслужаватъ — статьи, въ които наистина демагогията е имала голѣмъ просторъ, въ които данитѣ не съответствуваха ни най-малко на официалнитѣ, на истинскитѣ данни, които можеха да се знаятъ, стига да се интересувахъ господата, автори на тия статьи. Но комисията имаше предъ видъ нуждитѣ на учебното дѣло, имаше предъ видъ и положението на държавата, имаше предъ видъ и днешнитѣ условия на живота. Комисията съзна, че тѣ налагатъ тия промѣни. И азъ искамъ да вървамъ, че народното представителство ще приеме, безъ да се формализира, предлаганитѣ измѣнения и допълнения на закона за народното просвѣщение като належащи, защото въ конкретния случай азъ съзнавамъ, че комисията е по-важна, отколкото формалнитѣ съображения, имъ които били могли да се позоваватъ нѣкои. (Ракноплъскания отъ сговориститѣ)

Ща пристѣпимъ до докладване на законопроекта, както е прието отъ комисията. (Чете)

ЗАКОНЪ

за измѣнение, допълнение и отмѣнение на чл. чл. 60, 128, 144, 162, 165, 177 и 181 отъ закона за народното просвѣщение.

Председателъ: Има думата народниятъ представителъ г. Досю Негенцовъ.

Д. Негенцовъ (с. д): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Измѣненията, които се предлагатъ въ закона за народното просвѣщение, които и ограничени да са тѣ, колкото и да са, сѣдѣтъ една свършено ограничена материя въ областта на нашата училищна политика, днѣтъ поводъ да срещу нашето внимание изобилно върху училищно-образователната политика, върху проблемитѣ на нашето образователно дѣло, върху ония тѣхнитѣ, които трябва да доминиратъ въ областта на училищната политика, върху ония насоки, които тѣ ще трябва да следва, а не да се ория резултати, които се очакватъ отъ нея. Това е твърде ясно.

Мене ми се струва, че въпроситѣ изъ областта на училищната политика у насъ са въпроси, които не трябва да се разглеждатъ само въ връзка съ специалнитѣ положения на закона за народната просвѣта. Проблемитѣ на училищната политика са проблеми отъ общъ интересъ. Училищната политика не е въщо отдалѣно, частично, тѣ е частъ отъ общата политика на страната и когато става дума за общата политика на последната, мене ми се струва, че важнитѣ съществениитѣ въпросъ е въпросътъ за образователното дѣло въ нашата страна. Азъ дължа да отбележа, че при общитѣ дебати по отговора на тронното слово, когато се критикуваше общата политика на страната, училищната политика не бѣ пренебрегната. Азъ дължа да отбележа, че при общитѣ дебати по отговора на тронното слово, макаръ и мимоходомъ, все пакъ бѣ зачекнатъ въ въпросътъ за нашата училищна политика отъ народни представители и отъ министерската маса въ лицето на министъръ-председателя. За мене проблемитѣ на училищната политика са проблеми, колкото за спокойствието на страната, колкото за нейното развитие, за нейното стопанско издигане, за нейната духовна и материална култура, толкова и за издигането на една просвѣтна демократия, която ще може съ достоинство да устройва своитѣ съдбини, да урежда умело, съзнателно своя животъ. Училищната политика е тѣсно свързана съ всички прояви на нашата общественъ и граждански животъ. Нашата училищна политика е тѣсно свързана съ нашата бюджетна политика, съ податнитѣ сили на населението, съ засилването на производнитѣ сили въ страната, съ нашитѣ общи международни, вътрешни и външни

*) За текота на законопроекта, приетъ на първо четене, см. прил. Т. I, № 1.

задължения, изобщо съ общата финансова, стопанска и вътрешна политика на страната. И твърде обяснимо е, следователно, дото народното представителство се спира върху училищната политика не само въ конкретния случай, когато се касае за един специални измѣнения на закона за народната просвѣта, но и въ други случаи, напр., когато се касае до общата политика, до общото развитие на страната. За мене училищната политика е единъ отъ голѣмитѣ въпроси на нашия общественъ, политически и граждански животъ. Това е единъ въпросъ, който не може да се игнорира, който се налага съ една неоспорима наложителност и то не само вънъ, но и тукъ повече отъ всѣкъде другаде. Народното представителство трѣбва да се отнася винаги твърде сериозно къмъ този въпросъ, когато е сезирано съ него.

Г. г. народни представители! Когато става дума изобщо за училищната политика въ нашата страна, важниятъ, централниятъ въпросъ е въпросътъ за тъй наречената училищно-образователна система. Става дума за нейното съдържание, за нейния характеръ, за нейните насоки, за нейните задачи, за нейната, изобщо казано, връзка съ всичките отрасли на нашия стопански и общественъ животъ. Вие ще ми позволите да не влизамъ въ конкретно разглеждане на всичките ония положения, които съставляватъ, тъй да се каже, стройната страна на нашата училищна образователна система. Азъ ще си позволя да спра вашето внимание само върху нѣколко по-сжществени положения, които могатъ да дадатъ една по-ясна и по-пълна представа за онова, което съществува въ областта на нашето училищно дѣло и което съставлява предметъ на общо схващане и общо разглеждане, и тукъ, и вънъ отъ Парламента.

Обикновено отъ всички страни, и въ печата, и въ събрания, партийни, общокултурни, и въ Парламента, не веднѣжъ се е смѣтало, се е отбелязвало, че нашата училищна политика изобщо, и, конкретно, нашата училищно-образователна система не задоволжава, че има нѣщо недостатъчно, че въ нея се отбелязватъ известни недѣзи, че трѣбва, въ всѣки случай, тя да се корегира, че тя трѣбва да се измѣни, че тя трѣбва да се нагоди къмъ нуждитѣ на нашата страна. Нека ви кажа, г. г. народни представители, че недоволство къмъ училищно-образователната система не съществува само у насъ; то е една обща характеристика навсѣкъде. Нашата училищно-образователна система не особено се различава отъ училищно-образователните системи въ чужбина. Нѣщо повече, тя е пригодена къмъ тѣхъ, за да се даде възможност на свършили наши сръдно училище да намѣри достѣпъ въ по-висшитѣ чуждестранни учебни заведения. Онова недоволство, което ние отбелязваме у насъ, съществува и въ чужбина. Следъ голѣмата война, следъ голѣмитѣ разрушения, които станаха, навсѣкъде се наложи необходимостта да се направи една сжществена корекция, да се внесе една по-голѣма или по-малка ревизия въ учебно-възпитателната система, да се нареди тя най-добре и най-целесобразно да отговаря на общественитѣ, държавнитѣ, стопанскитѣ, финансовитѣ, духовнитѣ, културнитѣ и пр. и пр. нужди. И тукъ, у насъ се търси изходъ отъ положението, търсятъ се да се намѣрятъ тия дефекти и недостатѣни въ учебно-възпитателната система и да се нагоди тя по-добре къмъ своитѣ задачи. И, действително, ако направите малкъ анализъ на положението на учебно-възпитателната система въ чужбина, вие ще забележите следното. Въ Германия, следъ изработването на конституцията на новата германска държава, бѣ свиканъ единъ, тъй нареченъ, образователенъ парламентъ отъ педагози, отъ общественици, отъ хора, които познаватъ изобщо училищната материя и които биха могли съ своята компетентностъ да поправятъ всички недостатѣни на старата система и да създадатъ една учебно-възпитателна система, напълно стройна и напълно отговаряща на нуждитѣ на германския народъ. Сжщото стана и въ Швеция, сжщото стана и въ Норвегия, сжщото стана и въ Дания. Тамъ дори парламентитѣ изказаха желание за конституирането на подобна комисия, на която бѣ предоставено изключително задачата да внесе една пълна и системна ревизия въ учебно-възпитателната система. Въ Англия се изработи и прие единъ специаленъ законъ въ 1918/1919 г., който идѣше да задоволи новитѣ нужди на английския народъ по отношение училищно-образователното дѣло. И въ Франция стана сжщото — да не говоря вече и за другитѣ страни.

У насъ сжщото бѣ предприето и ние имаме законъ отъ 1922 г. за народната просвѣта, който трѣбваше да бѣде промѣненъ въ 1924 г., който се промѣня, макаръ и въ малкъ размѣръ, и днесъ, и който предстои сигурно да бѣде промѣненъ въ есенната редовна сесия на Народното събрание, когато се предполага да бѣдатъ внесени по-голѣми,

по-сжществени измѣнения и корекции въ действащия днесъ законъ за народната просвѣта.

Г. г. народни представители! Трѣбва да отбележа отъ моитѣ непосредствени наблюдения презъ дълги години, че у насъ нѣма едно строго установено схващане по ония задачи, на които трѣбва да отговаря една училищно-образователна система. Онова, което може да характеризира нашето учебно дѣло, то е една политика на колебание, на неяснота, една политика, бихъ казалъ, на неустановеност. Разбира се, като отбелязвамъ това, азъ съмъ далечъ отъ мисълта да хвърлямъ обвинения къмъ една или друга страна. Това е единъ недѣгъ на нашето училищно дѣло. У насъ нѣма едно окончателно установено положение, което да представлява изразъ на едно строго установено повсемѣстно обществено съзнание, и заради туй ония мѣроприятия, които сж предприемани въ областта на народната просвѣта въ едно или друго време, сж били или изразъ на една случайна политика, или изразъ на разбираиията на едно случайно лице, или пъкъ сж били резултатъ по-скоро на едно недостатъчно проучване по всички ония отдѣлни въпроси, които нашиятъ специаленъ законъ за народната просвѣта урежда.

Когато днесъ се критикува нашата училищно-образователна система, когато се мѣчатъ да установятъ, че тя далечъ не постига ония цели, които си е поставила, че обществото и държавата напраздно очакватъ ония сжществени резултати, които би трѣбвало да даде нашето училище, всички дохождатъ обикновено до заключението, че ако трѣбва да се направятъ реформи, то тия реформи, покрѣй основното образование, трѣбва да засегнатъ главно сръдното образование. Сръдното образование, смѣтатъ мнозина, въ достатъченъ размѣръ е задоволило образователнитѣ нужди на страната и трѣбва да се предприеме или съкращение, или реформиране въ другъ смисълъ, изобщо, трѣбва да се даде по възможностъ преднина на тъй нареченото професионално образование. Мнозина смѣтатъ, че професионалното образование е, което ще трѣбва не да допълни общото образование, но да го замѣсти въ голѣма степенъ.

Г. г. народни представители! Професионалното образование у насъ, нека ви кажа откровенно, е въ достатъченъ размѣръ застѣпено, но ако ние проследимъ въ малки черти развитието на нашето професионално образование, ще се убедимъ, че то въ голѣма степенъ не е постигнало ония задачи, които си е поставило.

За професионално образование се говори още въ 1881 и 1882 г. въ II-то обикновено Народно събрание. Азъ си припомнямъ, че тогава митрополитѣ Милети и Варненскиятъ митрополитъ Симеонъ повдигатъ въпросъ, че ние имаме по-малко нужда отъ общо образование и че имаме нужда по-скоро отъ подготвени хора за развитѣ занаяти, за развитѣ развиващи се, още слаби по онова време, индустрии и т. н. Въ 1883 г. князъ Хилковъ, министъръ на общественитѣ сгради тогава, взема инициатива за формирането на земеделѣското училище при Русе и откриването на техническото училище въ Княжево. Смѣташе се, че по този начинъ се удовлетворяватъ нуждитѣ на нашето земеделѣние отъ една страна и отъ друга страна на нашитѣ индустрии, занаяти и търговия по-сетне. И почти едновременно презъ 1883/1884 г. се откривъ и търговското училище въ Свищовъ. Но забележете, че тази мисълъ за професионализирането на нашето образование не се напуска и отъ ръководнитѣ лица въ Министерството на народното просвѣщение. И за пръвъ пътъ презъ 1885 г. въ закона за народната просвѣта Каролевъ като приема горния курсъ или главното училище като надстройка на първоначалното училище отъ 4 години, приема и допълнителни курсове, допълнителни училища, специални, отговарящи на мѣстнитѣ, локални стопански нужди. За зла честъ, обаче, нека ви кажа, това схващане на тогавашния министъръ на народното просвѣщение не е практически реализирано. Дори и въ послѣдствие, всички опити за създаване на допълнителни училища не сж дали особени практически резултати. По-нататкъ въ 1894 г. тогавашниятъ министъръ на народната просвѣта, покойниятъ Величковъ, е защищавалъ системата на общото образование въ противовесъ и на министра на финанситѣ и на министра на търговията тогава — ако не се лъжа, покойния Гешовъ. Тѣ сж се противопоставили и сж защищавали едно професионализиране на нашето училище. Азъ си спомнямъ, че въ онова време Гешовъ въ качеството си на управляващъ министерството тогава, поиска да даде единъ по-практически характеръ на техническото училище въ Княжево и този опитъ предизвика бунтъ, стачка на тогавашнитѣ питомци на това училище. И това училище, и търговското училище въ Свищовъ, и онова при Образцовия чифликъ при Русе не дадоха възпитаници, които да мо-

гата да приложат своите сили непосредствено въ земледелието и въ нашата индустрия. Тъ ставаха или чиновници или учители. Нашето земледелие и нашата индустрия не можеха да погълнат този контингент от млади, специално подготвени за дадена професия лица, за да вземат непосредствено участие, да приложат своите сили въ тия про-
яви на нашия стопански живот.

Вие знаете, че по-нататък въ 1899 г. и после въ времето на кабинета на г. Малиновъ и г. Ляпчевъ, днешният министър-председател, се направи опитъ да се разшири законътъ за професионалното образование, оня законъ, който бѣше създаденъ отъ Генадиевъ и който законъ мѣреше да разшири това образование — едновременно общото, професионалното и търговското образование. Този опитъ на г. Ляпчевъ въ онова време сѣщо не сполучи. Защото, нека си го признаемъ, оня нужди, оня предпоставки, оня мотиви, които родиха професионалното образование въ чужбина, липсваха у насъ още въ достатъченъ размѣръ. Не трѣба да се забравя, г. г. народни представители, че пѣтътъ, който сѣ изминали всички индустриални страни въ западна Европа по отношение на своето професионално образование, не можеше да остане чуждъ и за насъ. Англия, която има днесъ достатъчно професионални училища, следваше преди всичко свой пътъ, пътя на частната инициатива. Търговците въ Лондонъ бѣха първите, които смѣтаха, че е необходимо да се създадатъ специални търговски училища, които даваха достатъченъ контингентъ специалисти-търговци, ще могатъ да засилятъ търговското дѣло на голѣмия английски народъ. Сѣ развитието на английската търговия, сѣ развитието на пазарищата, сѣ развитието на английската индустрия, сѣ развитието на английския стопански животъ въ най-широкъ размѣръ, безспорно, се роди необходимостта отъ създаване на специални въ всички области на стопанския животъ, които да задоволятъ едни нараснали вече нужди. Германия сѣщо така мина по този пътъ, сѣ тази разлика само, че тя, ако следваше този бабенъ курсъ на Англия, безспорно, не можеше да устои на онази голѣма конкурентна борба, която се забелязваше на мировия пазаръ. У насъ ставаше сѣщото. Свършилите търговско училище на първо време отиваха чиновници въ нашите банки или заемаха нѣкои други служби, но въ никой случай не прилагаха своите сили въ търговското дѣло на нашата страна. Свършилите земледѣлско училище ставаха учители или всичко друго, но не оставаха непосредствено заняти въ нашето земледелие. Трѣбваше да минатъ много години, трѣбваше търговията да вземе по-голѣми размѣри, за да почувствува търговското съсловие у насъ потребността отъ лица сѣ специално търговско образование, лица подготвени, за да дойдемъ до положението не само държавата да урежда специални търговски училища, но тѣ да се уреждатъ и по инициатива на търговските камари и на частни лица.

Вѣрски всичко това — нека да отбележа — общото професионално образование си остава още недостатъчно развито, по много съображения. При разискванията по отговора на тронното слово азъ имахъ възможността да чуя извѣщенията на г. министър-председателя, въ които, между другото, той изрично подчерта оная вѣрна мисль, която съществува и у менъ — че общото професионално образование е твърде скѣпо образование. Общото професионално образование, г. г. народни представители, преди всичко изисква преподаватели специалисти, добре подбрани, добре подготвени за своята задача и добре платени. Независимо отъ това, необходими сѣ маса разходи за обзавеждането на самите професионални училища. Не бихъ желалъ да влизамъ въ подробности, но мимоходомъ ще ви дамъ една малка статистика, за да видите колко скѣпо коштува общото професионално образование у насъ въ всичките му разклонения. Така, издрѣжката само на единъ ученикъ въ търговско училище презъ цѣлия курсъ на обучението, при 4-годишенъ курсъ, струва на държавата 10.000 л.; издрѣжката на единъ ученикъ въ механо-техническо училище, при 5-годишенъ курсъ, струва на държавата отъ 35.000 до 50.000 л.; за ученикъ отъ столарско училище — 60.000 л.; за ученикъ отъ текстилно-бояджийско училище — 200.000 л.

Г. Марковъ (з. в): Какъ изчислявате тѣзи разноси, г. Негенцовъ?

Д. Негенцовъ (с. д): Тѣ сѣ смѣтати на ученикъ за цѣлия курсъ на учението отъ 4 или 5 години.

Г. Марковъ (з. в): Откъде произлиза тази разлика?

Д. Негенцовъ (с. д): Отъ разностите за различните видове професионални училища.

Министъръ Н. Найденовъ: Тѣзи разноси за една година или за четири години сѣ?

Д. Негенцовъ (с. д): За 4 години. Или, по-ясно казано, за свършването на следващите презъ 1924/1925 учебна година съответните професионални училища, на брой 3.293 души, ако приемемъ, че обучението на учениците е траяло едно на друго 3½ години, държавата е похарчила 105 милиона лева, и то при сегашната норма на учителските заплати и при сегашните вещевени разходи, или за единъ ученикъ държавата е похарчила сѣдно 30.000 л. Като вземемъ предъ видъ тази смѣтка, която е вѣрна, защото азъ съмъ я проверилъ, и като притуримъ къмъ тия сѣдно 30.000 л. разноси на държавата за единъ ученикъ и разходите, които самъ ученикътъ прави за себе си, вие можете да си представите колко скѣпо коштува обучението на единъ ученикъ въ едно професионално училище, напр. столарско, текстилно-бояджийско и пр. При това положение, като се правятъ толкова голѣми разходи за професионалните училища у насъ, мнозина се питатъ, не би ли било по-полезно, по-практично, по-целесъобразно да се намалятъ разходите за професионалните училища и да се трѣгне по пътя на откриване допълнителните курсове, които, нека си го признаемъ, въ много случаи се явяватъ по-целесъобразни и могатъ да дадатъ непосредствено практически резултати.

Не трѣба да се забравя, г. г. народни представители, че учениците, които достигаватъ въ професионалните училища въ повечето случаи отиватъ тамъ съвсемъ случайно, безъ да иматъ необходимата сръчностъ и дарба за професионална дейностъ. Повечето отъ тѣхъ отиватъ тамъ съ смѣтка, че ще намерятъ една кариера въ бъдеще, а не за да станатъ добри столари, добри търговци, добри текстилни работници и т. н. Другъ би билъ въпросътъ, ако въ професионалните училища постѣпваха младежи сѣ известни заложби, сѣ известни дарби, проявени вече, за да се усъвършенствуватъ въ една или друга специалностъ.

Но, уважаеми г. г. народни представители, не бива да се забравя сѣщевременно, че, покрай голѣмите разходи, които се правятъ за издрѣжката на професионалните училища, у насъ има една опасностъ, която може да последва — да се създаде единъ излишенъ контингентъ отъ професионално подготвени младежи, които не ще иматъ възможностъ да приложатъ силите и специалните си знания въ развити отрасли на нашия стопански животъ. И ако ние се боимъ отъ единъ излишъкъ отъ младежи, добили общо сѣдно образование, нека се боимъ и отъ създаването на единъ излишъкъ отъ професионално подготвени младежи, които не биха имали възможностъ да приложатъ абсолютно никѣде своите сили и специални знания. Пъкъ и сега даже по отношение на нѣкои отрасли има излишъкъ отъ такива младежи, защото търсенето е слабо и защото младежътъ нѣма свои лични сръдства, за да започне едно или друго занятие, или пъкъ защото му липсватъ онѣзи предпоставки, които могатъ да му гарантиратъ въ това отношение една по-широка дейностъ.

Г. г. народни представители! Като говоря въ такъвъ смисль за професионалното образование у насъ, нека не бѣда разбранъ, че азъ застъпвамъ едно отрицателно гледище по отношение на това образование. Азъ бихъ желалъ само професионалното образование да бѣде въ достатъченъ размѣръ канализирано, отъ една страна, отъ друга страна, да бѣде предварително добре изученъ въпросътъ за това образование и, отъ трета страна, то да бѣде организирано така, че да дава възможностъ на онѣзи младежи, които действително биха се проявили въ тая областъ, да получатъ очакваните резултати утре, когато излѣзатъ отъ професионалните училища и почнатъ непосредствено да прилагатъ своите сили и специални знания.

Моята мисль е другаде. Азъ бихъ желалъ да свържа професионалното образование сѣ единъ другъ принципъ на обучение въ нашето училище, който, улеснявайки задачата на специална и професионална подготовка, сѣщевременно би облекчилъ тежките задачи на държавата, за да концентрира, да съсредоточава голѣми материални и духовни сили въ една областъ, при която въ края на крайщата може да се добиятъ очакваните резултати.

Г. г. народни представители! Когато се говори за училищата у насъ, за нашето образование, основно и сѣдно, винаги се държи смѣтка за оня непосредствени задачи, които то трѣбва да удовлетвори. Всички мислятъ, че нашето основно училище и нашето сѣдно училище трѣбва да дадатъ младежи достатъчно издигнати, достатъчно подготвени въ образователно отношение, дисциплинирани умствено, които ще могатъ утре да взематъ съзнателно и активно участие въ нашия общественъ и политически жи-

вотъ. Въ това отношение всички стоятъ на оня основенъ принципъ, на който почива нашата училищна образователна система — тъй наречения идеологиченъ или хуманитаренъ принципъ: младежътъ изучава известни дисциплини книжно, догматично, схоластично, които въ нѣкои случаи, дори и въ общественя му животъ, може-би, не ще му бждатъ нуждни. Задачата на училището не отива по-далечъ отъ това, въпрѣки всички ония надежди, които му се възлагатъ. И ако въ чужбина смѣтатъ, че тоя основенъ идеологиченъ или хуманитаренъ принципъ, на който почива образователното дѣло, трѣбва да бжде съществено коригиранъ или, по-право, допълненъ, струва ми се, че и у насъ това трѣбва да се направи. Налага се тоя идеологиченъ или хуманитаренъ принципъ, на който почива училищната образователна система у насъ, който продължава да съществува и днесъ и, да ви кажа, да смущава всички ни относително ролята и значението на училищното образователно дѣло у насъ, поради което търсимъ да го коригираме въ единъ или другъ смисълъ, налага се, казвамъ, тоя принципъ да бжде допълненъ, да бжде разширенъ, да бжде видоизмѣненъ така, че да се получатъ резултати, които да подпомогнатъ, отъ една страна, стопанския животъ у насъ и, отъ друга страна, отъ училищата да излизатъ младежи, които, участвувайки въ нашия общественъ и политически животъ, ще могатъ действително да изграждатъ културата и общия духовенъ и стопански животъ на нашата страна.

Нека ви кажа, азъ не мисля, че нашата страна е достатъчно преситена съ младежи, завършили сръдно образование. И когато става дума за разширение на професионалното образование у насъ, не трѣбва да се мисли, че това разширение ще трѣбва да стане за сметка на общото образование. Азъ чухъ тукъ да се силаятъ на туй, че въ Германия професионалното образование било развито въ широкъ мащабъ и то за сметка на общото образование. Тѣмъкото обратното е тамъ, г-да: общото образование предшествува професионалното. И дори въ последно време въ Германия увеличили курса на основното образование до 8 години, т. е. до 15-годишна възраст на детето, когато у насъ курсътъ на основното образование си остава още 7-годишенъ, т. е. до 14-годишна възраст на детето. Въ България презъ 1921/1922 г. на 1000 души се падатъ 58 души младежи съ пълно и непълно сръдно образование, когато въ Чехия се падатъ 71 младежи, въ Полша — 72, въ Австрия — 73, въ Холандия — 75, въ Германия — 115, почти два пѣти повече отколкото у насъ, въ Швейцария — 118, въ Дания — 119, въ Америка — 166. Само въ Ромъния на 1000 души се падатъ 41 младежи съ пълно и непълно сръдно образование. Въ всѣки случай не трѣбва да се забравя, че онѣзи мѣроприятия, които биха се предприели въ областта на общото образование, въ никой случай не трѣбва да бждатъ въ по-малкъ размѣръ отъ този, въ който сѣ били досега. И ако поради затруднения отъ финансовъ характеръ, които, безспорно, ще трѣбва да се признаятъ, ние сме били принудени и сме принудени и сега да не предприемаме въ по-широкъ мащабъ мѣроприятия за задоволяване образователнитъ нужди на нашето население, мене ми се струва, че въ никой случай не трѣбва да правимъ едно отстъпление назадъ въ това отношение и по този начинъ да спънемъ реализирането на ония голѣми задачи, които се преследватъ съ общото образование у насъ.

Покрай необходимостта отъ разширение на професионалното образование у насъ, отъ една страна, покрай нуждата отъ застѣпване на общото образование, отъ друга страна, мене ми се струва, че дори при съществуването на този основенъ идеологиченъ или хуманитаренъ принципъ въ нашата училищна образователна система, у насъ ще трѣбва да се развива едно образование въ малко по-друга насока. Ще ми позволите на мене, покрай този идеологиченъ или хуманитаренъ принципъ, да застъпя тъй наречения утилитаренъ или, както го казватъ въ последно време, трудовъ принципъ, принципъ на трудово обучение — единъ принципъ или една идея, която, нека кажа, въ новото време е една отъ най-великитъ идеи въ възпитателната и образователната система въ чужбина и у насъ.

Г. г. народни представители! Идеята за трудовото обучение, за трудовия принципъ е, както ви казахъ, идея на новото време. Тя не можеше да съществува въ древността, когато съществуваше институтътъ на робството и когато изключително робитъ бѣха длъжни да вършатъ всички стопански, производствени и пр. работи; тя не можеше да съществува и въ сръднитъ вѣкове, когато рицарството и духовенството презираше занаятчията и земледѣеца; тя не можеше да съществува и преди френската революция; тя се яви презъ времето, когато на общественно-политическата сцена се яви третото съсловие. Представители на тази идея въ първо

време се явиха Локъ и Коменски, а въ последствие Жанъ Жакъ Русо, Песталоци и др., които като основа на възпитателната система въ училищата поставиха нагледността, принципа на труда. Едва въ края на XIX вѣкъ тази идея взема едни по-широки размѣри. На първо мѣсто тя намѣри изразъ въ Германия, която, искайки да засили своето занаятчийско производство, въведе рѣчния трудъ въ училището, който трудъ се издигна до една по-висока степенъ на развитие. Франция не закъснѣ и въ 1882 г. въведе рѣчния трудъ въ всички свои училища. Дори тамъ презъ същото време бѣха свикани две голѣми конференции, които се занимаваха специално съ въпроса за трудовото обучение въ французкитъ училища.

Т. Г. Влайковъ (д. сг): То не е трудово обучение.

Д. Негенцовъ (с. д): Същото бѣ направено по-сетне въ Англия, а по-късно тоя въпросъ бѣ подетъ силно отъ Цюрихския професоръ Зайделъ, отъ американеца Дюи, отъ германцитъ Лай и Кершенщайнеръ и пр. и днесъ той е предметъ на разискване и на опити въ цѣла Германия и почти въ всички страни. Дори у насъ се помъчихме да направимъ подобенъ опитъ въ това направление. Командировача се учители въ странство да проучатъ приложенето на този принципъ на обучение въ чужбина, за да може да се направи единъ опитъ и въ нашитъ училища. За съжаление, обаче, поради редъ мъжнотии, този принципъ не можа да бжде практически приложенъ у насъ.

К. Николовъ (д. сг): Не сте на предмета.

Д. Негенцовъ (с. д): Азъ смѣтамъ, че тѣзи въпроси заслужаватъ да се споменатъ, защото тѣ се явяватъ една предпоставка. Азъ ви казахъ, че за мене училищното образователно дѣло е единъ голѣмъ въпросъ на българската политика . . .

Н. Пждаревъ (д. сг): За всички е.

Д. Негенцовъ (с. д): . . . и заслужава всѣки моментъ да бжде предметъ на обсъждане. Азъ се надѣвамъ, че въ друго време ще имамъ възможностъ по-конкретно да спра вашето внимание върху отдѣлни положения въ нашето училищно законодателство, а сега ще ми позволите, времето, съ което разполагамъ, да го използвамъ тъй, както азъ разбирамъ. Понеже времето, съ което разполагамъ, г. г. народни представители, е недостатъчно, азъ ще завърша общата частъ на моята речъ и ще премина къмъ въпроситъ, които непосредствено ни интересуватъ въ този моментъ.

Нека ви кажа откровенно, че азъ не съмъ отъ ония, които мислятъ, че на всѣка цена ще трѣбва да се предприематъ и правятъ безобразни реформи; азъ съмъ отъ ония, които мислятъ, че реформитъ, особено въ областта на учебното дѣло, не трѣбва въ никой случай да бждатъ прибързани, а трѣбва да бждатъ обстойно проучени, внимателно изследвани, и когато се сложи окончателно едно убеждение у насъ, че тѣ действително се явяватъ потребни, да бждатъ осъществени, реализирани. Азъ знамъ, че прилагането на принципа за трудовото училище у насъ предполага пълна реорганизация на нашето училище, предполага редъ пособия, предполага и голѣми разходи. Азъ бихъ желалъ една ориентация въ тази насока на нашето училищно-образователно дѣло. Азъ бихъ желалъ да се използватъ ония познания, оная опитностъ, която иматъ вече нѣкои наши учители, за да се работи въ тази насока и да видимъ какви резултати ще се получатъ на българска почва. Другаде този принципъ се прилага при опитни училища. Въ съветска Русия е приложенъ изцѣло, макаръ да не сподѣлямъ оная доктрина, която е легнала въ училищно-образователната система тамъ.

Министъръ Н. Найденовъ: Тя е нагодена за създаване на комунисти.

Д. Негенцовъ (с. д): За мене е ясно, че трудътъ е основата на стопанското развитие, че трудътъ трѣбва да легне въ училищно-образователната система, че училището трѣбва да добие повече практически характеръ, че то трѣбва да се доближи до живота, че то трѣбва да израстне и да се изгради колкото се може по-близко до живота, до действителността, съгласно изискването на нуждитъ на нашето земледѣлие, на нашата индустрия, търговия, занаятчийство, изобщо казано, на цѣлия стопански животъ. А това значи,

детето още от училището да разбере, че то е член на обществото, че то трябва да понася всички тежести на стопанския живот, че то трябва да бъде един деец за общата култура на нашата страна. Това е дълбокият смисъл на този принцип, и мене ми се струва, че той не трябва да бъде чужд на нашето законодателство и на Министерството на народното просвещение.

Т. Г. Влайков (д. сг): По-конкретно въ какво се състои този принцип?

Д. Негенцов (с. д): Аз само подхвърлям тази мисъл и нямам възможност да се спра по-конкретно.

Министър Н. Найденов: Правите ли разлика между утилитарния и трудовия принцип?

Д. Негенцов (с. д): Безспорно, тй се различават въ методическо отношение, но въ края на крайщата целятъ да дадат една подготовка, едно разбиране на живота, на нашата действителност, която действителност трябва да се познава от българския младеж, а не българският младеж да има само теоритически знания, които далеч не го подготвят за живота, а по-скоро само да аспирира да стане чиновникъ.

Премаивамъ къмъ измѣненията, които се внасятъ съ законопроекта.

Д. Янев (д. сг): По този въпросъ трѣбваше да говорите само. Тукъ не е конференция.

Д. Негенцов (с. д): Нека ви кажа най-напредъ, че азъ не зная дали е парламентарно, дали е редовно при второто четене да се внасятъ известни измѣнения и допълнения въ закона за народната просвѣта. Вие, които сте по-стари парламентаристи и имате по-голяма парламентарна опитност, ще се произнесете по този въпросъ, азъ, обаче, смѣтамъ, че не биваше комисията да внася нови допълнения и измѣнения въ закона за народната просвѣта. Ако народното представителство разбира, че този начинъ на процедиране може да бъде оправданъ, безспорно, то ще го приеме.

Бихъ прибавилъ още — това го казахъ и въ комисията — че не биваше г. министърътъ да внася този законопроектъ, преди да сваира съ него учебния съветъ. Може да се оправдае това негово опущение само съ необходимостта да се бърза съ приемането на този законопроектъ преди настѣпването на учебната година. Азъ знаямъ сжщо, че решенията на учебния съветъ не сж императивни за г. министра, че той може да ги възприеме или да не ги възприеме, но ми се струва, че бѣше по-редно този законопроектъ да минеше презъ учебния съветъ, тъй както всички законопроекти по труда не се внасятъ въ Народното събрание, докато по тяхъ не се произнесе Върховниятъ съветъ на труда. Но необходимостта да бъде приетъ този законопроектъ преди настѣпването на новата учебна година, може само до известна степенъ да оправдае невнасянето му въ Висшия учебенъ съветъ.

Какво целятъ тия измѣнения въ закона за народната просвѣта? Г. г. народни представители! Съ първото измѣнение, съ което се предвижда такса 500 л. за учащитъ се въ педагогическитъ училища и въ учителскитъ институти, се прокарва едно смѣстено положение, което дава основание да отбележимъ една политика на отрицание на нашето срдно образование. Въ нашитъ срдни училища смѣстувва една болезненост. Още въ 1924 г., когато се премахнаха реалкитъ и се замѣстиха съ тѣй нареченитъ непълни гимназии, за мене бѣше ясно, че тия непълни гимназии, оставени изключително да се издржватъ отъ общинитъ, въ непродължително време ще бждатъ затворени. Не искамъ да кажа, че г. министърътъ на просвѣтата трѣбва да закрие тия непълни гимназии, но безспорно е, че щомъ издржката на тия гимназии е предоставена на общинитъ, при невъзможността на последнитъ да посрещатъ разходите по тяхъ и да изплащатъ заплатитъ на учителитъ, въ края на крайщата тѣзи непълни гимназии ще бждатъ закрити.

Що се отнася до предвиждането на 500 л. такса за учащитъ се въ педагогическитъ училища и въ учителскитъ институти, азъ допускамъ, че до известна степенъ това може да бъде оправдано, макаръ че въобще никакви такси не би трѣбвало да се взематъ. Но щомъ като веднажъ се взематъ такси въ другитъ срдни учебни заведения, по

аналогия могатъ да се взематъ такива и въ педагогическитъ училища, и въ учителскитъ институти.

Но мене ми прави впечатление друго едно нѣщо, г. г. народни представители. Въ София, където има 6 гимнази и, ученицитъ плащатъ само 500 л. такса, а ученицитъ отъ другитъ пълни или непълни гимназии, които се издржватъ отъ общинитъ, ще плащатъ, освенъ тая такса 500 л., и друга такса до 2.000 л., която ще се определя отъ общинския съветъ. Азъ разбирамъ държавата да отдѣля отъ своя бюджетъ известни разходи за издржка на срднитъ училища, но не мога да разбера какъ може тая държава да харчи 90 и нѣколко милиона лева — имамъ точната цифра тукъ — за 36 мъжки, девически и смѣсени гимназии, както и за 10 педагогически училища, а да се скъпи да отдѣли малко срдства за общинскитъ пълни и непълни гимназии, когато общинитъ нѣматъ възможностъ да изплащатъ редовно дори заплатитъ на учителитъ въ тяхъ.

(Председателското мѣсто се заема отъ подпредседателя А. Христовъ)

Но азъ отивамъ по-далечъ: ако най-сетне непълнитъ гимназии трѣбва да бждатъ издржани изключително отъ общинитъ, защо е потребно да се прибѣгва до тая такса? Ако общинитъ могатъ да задоволяватъ съ своитъ бюджети всички свои нужди — благоустройство, хигиена, канализация, водопроводи и т. н. — защо тия общини, при положението, че държавата поради финансови мъчнотии нѣма възможностъ да отдѣли срдства, да не отдѣлятъ отъ своитъ бюджети срдства за издржката на непълнитъ гимназии, щомъ като тѣ искатъ на всѣка цена да иматъ такива? За мене е важенъ тоя принципиаленъ въпросъ: ако въ краенъ случай издржката на непълнитъ гимназии се остави въ тежестъ на общинитъ, трѣбва ли последнитъ да търсятъ приходи за издржката имъ отъ ученическитъ такси, или издржката на тия гимназии трѣбва да легне въ тежестъ на общинския бюджетъ, безъ да се взематъ такси? Виждате, че съ тия измѣнения г. министърътъ намира, че е абсолютно невъзможно това. Най-сетне, ако заплатитъ на учителитъ въ непълнитъ гимназии трѣбва да се изплащатъ отъ общинитъ, защо да не измѣнимъ закона въ смисълъ, че учителскитъ заплати лѣгатъ въ тежестъ на общинскитъ бюджети, а не върху такситъ, които се събиратъ отъ ученицитъ, и разходитъ, които ще иматъ общинитъ за тия заплати, да бждатъ вписани на приходъ въ общия бюджетъ на държавата, а изплащането заплатитъ на тия учители бжде поето отъ държавата? Азъ не мога да разбера какъ 450 учители — приблизително толкова сж учителитъ въ непълнитъ гимназии — могатъ да се поставятъ въ едно изключително положение, да имъ се изплащатъ заплатитъ отъ общинитъ, а заплатитъ на другитъ учители да се изплащатъ непосредствено отъ държавата, или чрезъ посрѣдството на държавата, като се вписва за това съответниятъ разходъ въ държавния бюджетъ. Азъ пледирамъ и въ комисията, пледирамъ и тукъ, че тия учители не бива да се поставятъ въ едно изключително положение, че заплатитъ имъ трѣбва да се изплащатъ по сжщия начинъ, по който се изплащатъ заплатитъ на всички учители у насъ. Това е общото схващане на всички учители, въ такъвъ смисълъ сж и решенията на класнитъ учители. Тѣ намиратъ, че всѣко друго положение не само поставя учителитъ въ непълнитъ гимназии въ едно изключително положение, но че то нѣма да бъде ефикасно, нѣма да ги задоволи. Чухте и отъ г. докладчика, че отъ тази такса, която се предвижда въ настоящия законопроектъ, едва ли ще постѣпятъ 8 милиона лева. Азъ имамъ сведение за броя на ученицитъ въ непълнитъ гимназии. По мое прѣсметане за заплатата на учителитъ въ непълнитъ гимназии ще трѣбватъ 25 милиона лева. И азъ се питамъ: ако една подобна мѣрка не може да бъде ефикасна, ако тя не може да даде очакванитъ резултати, ако тя нѣма да позволи на общинитъ чрезъ събирането на такси да посрещатъ задълженията си за заплатитъ на учителитъ, защо е потребно тогава непременно да се прибѣгва до нея — до събирането на тѣзи такси? Ако мислимъ, че можемъ да получимъ отъ тѣзи такси само 8 милиона лева, азъ не знаямъ дали бѣше потребно да се внася въ Народното събрание специално законоположение за измѣнение на закона за народната просвѣта.

Председателствуващъ А. Христовъ: Г. Негенцовъ! Единъ часъ мина.

Д. Негенцов (с. д): Извинете, свършвамъ.

Докладчик И. Лъкарски (д. сг): Отричате ли, че събраните от тези такси суми ще подкрепят някои общини, за да могат да изплатят поне част от заплатите? Доста ефикасно ще бъдат подкрепени някои общини, а други общини не ще имат нужда да прибавят до събирането на такси.

Д. Негенцовъ (с. д): Г. Лъкарски! Азъ не отричамъ, че 8-ти милиона не сж безъ значение. Азъ не отричамъ, че някои общини, безспорно, ще бъдат подпомогнати да посрещат задължения си по изплащане заплатите на учителите, но за мене е важенъ преди всичко принципътъ, дали трябва да съществуватъ тези такси и второ, трябва ли таксите да се налагатъ непосредствено отъ самите общини? Не би ли било по-рационално въпросътъ за заплатите на учителите да се уреди съ държавния бюджетъ? Моята мисълъ отива и по-далечъ: всичките приходи по това перо да бъдат събирани по държавния бюджетъ и заплатите да бъдатъ еднакво изплащани на всички учители пакъ по държавния бюджетъ. Зная, че общините иматъ задължения къмъ държавата на повече отъ 350 милиона лева, но смѣтамъ, че държавата въ всеки случай, ще има възможността, ако не въ единъ, то въ другъ моментъ да принуди общините да посрещнатъ своите задължения къмъ нея. Тия задължения отъ 350 милиона лева сж отъ тогава, когато се одържаше изцѣло отъ общините сумата припадаща се за заплатата на учителите. Това е вѣрно. Но азъ ви питамъ, разрешава ли се рационално по този начинъ въпросътъ? Ако искате рационално да разрешите въпроса, тогава определете да се събиратъ такси не до 2, а до 3 до 4 хиляди лева, за да получите оная сума, която ви е потребна за посрещане разходите по заплатите на тия учители. Но това вие не можете да направите, защото се боите, че броятъ на учениците въ тези непълни гимназии съвсемъ ще намалѣе и поради анемичността на тия гимназии вие ще бъдете принудени да ги закриете. Ако пъкъ въ края на крайщата тази е задачата ви, да закриете тия непълни гимназии, тогава по-хубаво е да се каже открито и ясно: дайте да закриемъ непълните гимназии въ общините, които не могатъ да посрещатъ разходите по заплатите на учителите, които не могатъ да снабдятъ гимназиите съ подходящи здания, покъщнина и пр. Въ такъвъ случай, обаче, ще дадемъ ли задоволение на нуждата на нашето население къмъ по-високо образование? И на тоя въпросъ ще трябва да се отговори ясно и категорично. По-добре е да бъдемъ откровени и ясни, отколкото да прибѣгваме до редъ мѣрки, които сж напълно падеативни.

Да премина, г. г. народни представители, къмъ последния пунктъ — въпроса за даване право на г. министра на народната просвѣта да уволни още въ началото на тази учебна година приблизително 450 до 500 омѣжени учители, които сж добили право на пенсия. Азъ разбирамъ, г-да, социалните мотиви, които въ дадения случай могатъ да съществуватъ и които могатъ да дадатъ поводъ и основание на някои да пледиратъ да се даде това право безусловно на г. министра. Разбирамъ, казвамъ, тяхните мотиви и съображения, но азъ не мога да разбера какъ би могло въ този моментъ да се посегне тъй масово на толкова учители, които сж дали младините си, дали сж живота си, ако щете, въ строежа на нашето училище, на нашата култура, толкова повече, че — не забравяйте това — между тяхъ ще се намѣрятъ способни, кадърни, дейни учители и то тъкмо въ тази възраст, когато ще могатъ да развиятъ максимумъ усилия въ своята творческа образователна и възпитателна дейностъ. Азъ въ комисията поискахъ да се съгласи г. министърътъ да бжде това негово право поне факултативно, да се даде право на г. министра, ако въ краенъ случай е потребно да се махнатъ отъ училището известни учители, които сж добили право на пенсия и които могатъ, тъй да се каже, безболезнено да напуснатъ училището, само тъй да освободи отъ длъжностъ. Защото, нека не се забравя, че масовото уволнение на тия учители не само ще влоши положението и на пенсионния фондъ — ще отвори грижа на финансовия министъръ, защото, ако уволните на веднажъ 500 души, смѣтнете каква тежестъ ще се хвърли въ пенсионния фондъ — но, което е по-важно, ще нанесете едно оскърбление на тия дееспособни учители, които ще се лишатъ отъ възможността да доизкаратъ своята любима дейностъ. Азъ разбирамъ, че има такива измежду тяхъ, които, така да се каже, безболезнено биха напуснали училището, защото въ материално отношение сж добре поставени. Но недейте мисли,

че ако тъй не сж глави на семейство, главата на семейството ще може да осигури издръжката на цѣлото семейство. Азъ обаче оставамъ на страна тези материални съображения, за мене е важно друго: може ли, време ли е, потребно ли е на всяка цена да уволните една способна, годна за работа учителка и да я замѣните съ единъ младежъ, който токущо е излѣзълъ отъ училището, който не притежава умение, нито знание, нито практика, който не се е срастналъ съ своята работа и който още не е ималъ възможностъ да развие всички тези способности. (Възражения отъ сговористите) Азъ казахъ, че ако тази мѣрка остане факултативна, ще се даде възможностъ на г. министра на народната просвѣта да запази за училището поне ония учители, които сж кадърни за работа; но когато решавате тази мѣрка безусловно да се приложи, тогава вие веднага хвърляте 500 учители на улицата.

Н. Пѣдаревъ (д. сг): Не на улицата, а отиватъ въ семействата си.

Д. Негенцовъ (с. д): Не забравяйте, че вие ще засегнете учители, които иматъ 20—25 годишна дейностъ и които сж достигнали едва 40—45 годишна възраст, тъкмо когато сж най-способни за работа.

Докладчикъ И. Лъкарски (д. сг): Ако приемемъ приложението на тази мѣрка да бжде факултативно, не си ли поставяте въпроса, че тези, които ще бъдатъ уволнени, ще смѣтнатъ че ги уволняватъ, защото сж счетени негодни? Няма ли да се считатъ обидени?

Д. Негенцовъ (с. д): Г. Лъкарски! Въ комисията се изказа мнение да се даде право на г. министра факултативно да уволнява ония учители, които сж навършили 60-годишна възраст. Сжщите мотиви можехте да приложите и по отношение на тоя пунктъ, макаръ да съмъ съгласенъ съ Васъ, че има много малкъ брой учители, които сж навършили 60 години. Ако могатъ да съществуватъ съображения, че въобще ще се прибѣгва до странични въздействия, които могатъ да компрометиратъ и централната управа на народната просвѣта, и учителите, които биха прибѣгнали до такива въздействия, не забравяйте, че сжщите съображения могатъ да съществуватъ и при всеки другъ случай. Азъ се надѣвамъ — и вие ще се съгласите съ мене — че г. министърътъ на народното просвѣщение няма да се поддаде на странични влияния, щомъ е въпросъ да се довърши на инспекторските ревизии и на инспекторския докладъ при тия случаи. Ако вие приемете да се уволняватъ учителите надъ 60-годишна възраст по докладъ на инспекторите, приемете и уволнението на омѣжените учители да става следъ подобенъ докладъ и не се безпокойте, че въ такива случаи г. министърътъ на народното просвѣщение ще може да се влияе.

Докладчикъ И. Лъкарски (д. сг): Тогава и вашиятъ съюзъ ще има неприятности съ ходатайствата, които ще му се правятъ.

Д. Негенцовъ (с. д): Г. г. народни представители! Въ всеки случай, тази мѣрка сама по себе си — безъ да държи на формалната страна, дали тя трябва да бжде внесена съ този специаленъ законъ за измѣнение някои членове отъ закона за народното просвѣщение — е прибързана и, ако искате, е твърде обидна. Както щете решете. Но вчера, когато се разискваше въпросътъ, дали пенсионерите могатъ да заематъ надничарски служби, чухъ г. министра на финансите да казва, че този въпросъ трябва да се разреши общо и генерално за всички държавни служители, че това е въпросъ на управлението, на Министерския съветъ, и че не бива така частично да се разрешава, както сега се иска по отношение на служителите по ведомството на Министерството на народното просвѣщение.

Докладчикъ И. Лъкарски (д. сг): Отъ другъ характеръ е това.

Д. Негенцовъ (с. д): Отъ сжщия характеръ е. — Ако държавата предприеме една обща мѣрка за всички свои служители и изработи единъ критерий отъ гледна точка на социални интереси, това все пакъ го разбирамъ, но когато внасятъ една мѣрка инцидентно и по отношение само на известни категории държавни служители, мене ми се струва, че това е погрѣшно.

Г. г. народни представители! За да не ви отекчавамъ повече и за да не ми припомня г. председателътъ, че прието ми е изтекло, азъ ще завърша.

Председателстващъ А. Христовъ: Да, времето Ви изтече.

Д. Негенцовъ (с.д): Азъ не бихъ желалъ да злоупотребявамъ. Азъ съжалявамъ дори, че въ дадения случай пресрочихъ петъ минути, които ми дадохте, за да завърши. Не бихъ желалъ въ това отношение да получа ни най-малкия упрекъ отъ г. председателя.

Г. г. народни представители! Азъ бихъ желалъ по отношение на нашето училищно-образователно дѣло еднакво, безусловно отъ всички страни, да се отнасяме добросъвестно и крайно внимателно. Повтарямъ и потрѣтвамъ дори, че за мене това дѣло е отъ сжществено значение за нашето развитие, за спокойствието и за общитѣ културни и материални успѣхи на нашата страна. Азъ го смятамъ не само като предпоставка за общото стопанско и културно развитие на нашата страна, но смятамъ, че то съставлява основата, центъра на нашата общодържавна и културна политика. И вниманието, което народното представителство би обърнало на този пунктъ, е внимание незагубено, внимание неизлишно, и всичките реформени мѣроприятия, които биха се вземали въ тази областъ, биха допринесли за пълното, здравото и системно изграждане на нашето учебно-образователно дѣло. Едно по-голямо внимание въ това отношение и един реформени мѣроприятия въ тази областъ, убеденъ съмъ, ще улеснятъ разрешението и на ония голѣми проблеми, които вълнуватъ въ този моментъ нашата страна. Стопанскиятъ подемъ, който ние очакваме, ще се изгради само съ подготвени зидари. Тия зидари ние ще ги създадемъ чрезъ онова възпитателно и учебно въздействие, което нашето училище, поставено на здрави основи, ще може да упражни. (Ржкоплѣскания отъ социал-демократитѣ)

Председателстващъ А. Христовъ: Има думата народниятъ представител г. Никола Андреевъ.

Н. Андреевъ (р): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Първото условие при всѣка една законодателна работа, при всѣка законодателна инициатива е, щото тя да бѣде резултатъ на едно планомерно изучаване, на една системна предварителна работа. Дали въ случая законопроектътъ, който ни поднася г. министърътъ на народното просвѣщение, е продуктъ на едно такова системно проучване, дали той отразява отъ себе си частица макаръ отъ единъ планъ, който може въ последствие при единъ по-обширенъ, по-обстоятелственъ законопроектъ да се осмисли, това е голѣмиятъ въпросъ, на който трѣбва да отговоримъ преди всичко. Тогава, особено когато имаме да законодателствуваме въ една областъ, каквато е областта на народното просвѣщение, където има да се подготвяватъ бждешитѣ граждани на нашата страна, несъмнено отговорността на управницитѣ, респективно на министритѣ и народнитѣ представители, е двойна: грижитѣ и стремлението на всѣки единъ народенъ представител трѣбва да бждатъ, щото законодателството въ тази областъ да бѣде изразъ на една планомерна политика по народната просвѣта.

Ако е въпросъ съ нѣколко думи да се илюстрира политиката на Демократическия сговоръ, такава, каквато ние и виждаме въ областта на народната просвѣта отъ четири години насамъ, на първо мѣсто, ще трѣбва да се подчертае какво Демократическиятъ сговоръ въ стремлението си да създаде нѣщо ново, нѣщо, което да може да отговори на нуждитѣ на живота, съ палеативни мѣрки макаръ, отиде до нѣкои крайности, които не сж дали и не ще дадатъ добри резултати.

Една отъ тѣзи крайности, която се хвърля въ очитѣ на всички, бѣше голѣмото, бързото, бихъ казалъ безогледното уволнение на множество учители. Съ това не се допринесе за подбора и за правилното уреждане на учителския персоналъ. Вториятъ моментъ, който характеризира просвѣтната политика на Демократическия сговоръ, бѣше и си остава закриването, бързото и безразборно закриване на множество прогимназии и училища въобще. Въ тѣзи две направления Демократическиятъ сговоръ, нека ми бжде позволено да кажа открито, не се прояви като една партийна организация, която държи за просвѣтата и за издигането на културата и гражданското съзнание на българския гражданинъ. Той не може да подчертае съ тия две свои акции — нека ги нарека повече административни — своята демократична природа. Напротивъ, тѣ бѣха и си оставатъ проява на една реакционна политика. Сега, съ настоящия

законопроектъ, се пристѣпва къмъ едно, макаръ и частично законодателство въ областта на народната просвѣта. Ние, народнитѣ представители, които не можемъ да претендираме за голѣма компетентностъ въ тази областъ искаме да знаемъ: поднася ли ни се единъ проектъ, който да е резултатъ на системни изучавания отъ наистина компетентни хора и органи? Когато се подхвърли идеята, че и у насъ, както въ други страни, все повече и повече се чувствува нуждата отъ създаване на така наречения съветъ на компетентнитѣ, на специалиститѣ, както се изрази тукъ г. Харизановъ, както се изрази и г. Мишайковъ, макаръ тая мисль да не се сподѣля отъ г. министра на финанситѣ Молдовъ, който счита, че такива компетентни хора, особено по стопанскитѣ въпроси, има въ настоящия кабинетъ, то се поставя въпросътъ: защо Висшиятъ учебенъ съветъ при Министерството на просвѣтата, който се явява наистина единъ съветъ на компетентнитѣ, единъ съветъ на хора, които могатъ мѣродавно и компетентно да обсъждатъ всички тия малки и голѣми проекти въ областта на народната просвѣта, защо тоя Висшъ учебенъ съветъ, поне въ тоя случай, макаръ и на частично законодателство, на едно макаръ много ограничено измѣнение на закона за народната просвѣта, не бѣше сезиранъ и изслушанъ? Ако имаше желание и високо съзнание у г. министра на просвѣтата — въ добритѣ чувства на когото къмъ просвѣтното дѣло на страната никога не съмъ се сжмивалъ — да се върши една планомерна просвѣтна политика, защо, питамъ, днешниятъ министъръ на народната просвѣта не пожела да подложи този проектъ на обсъждане и проучване отъ Висшия учебенъ съветъ? Тукъ има наистина нѣщо, което може повече или по-малко да сиушава всѣки единъ по-искренъ привърженикъ на идеята за едно рационално и системно работене въ областта на народната просвѣта. Този органъ, който е създаденъ отъ преди 20—30 години, и който, съ изключение на малки прекъсвания въ времена по-мрачни, при по-тиранични режими въ миналото, винаги е билъ свикванъ, този органъ, който по силата на чл. 20 отъ закона за народната просвѣта трѣбва да преглежда, да дава мнения и да приготвя, ако щете, проектите въ областта на народната просвѣта — Висшиятъ учебенъ съветъ, както се вижда, е пренебрегнатъ въ случая. Нѣщо повече: отъ две години насамъ, и за съжаление именно отъ когато министъръ на просвѣтата е лицето, което днесъ ръководи това ведомство, Висшиятъ учебенъ съветъ систематично се пренебрегва и не може да окаже никакво въздействие върху законодателната работа и върху работата въобще на Министерството на просвѣтата. Това се потвърждава отъ следующитѣ нѣколко случая, които ще изтъкна.

Миналата есенъ влѣзе въ сила новиятъ правилникъ за срѣднитѣ учебни заведения. Той не бѣше поднесенъ на разглеждане и обсъждане въ Висшия учебенъ съветъ. Влѣзе въ сила и едно измѣнение на правилника за учителитѣ-стажанти, съ който между другото се отнемаше правото и възможността на младитѣ учители да стажуватъ навсѣкжде въ страната, а се задължаваха да стажуватъ само въ София. И този правилникъ за стажантитѣ бѣше измѣненъ, безъ да бжде внесенъ на обсъждане въ Висшия учебенъ съветъ. Гласува се законътъ за читалищата, единъ законъ, несъмнено, отъ културно и просвѣтно значение, но и този законъ не бѣше поднесенъ на обсъждане въ Висшия учебенъ съветъ. Прочее, заключението, което може да се извади отъ тия нѣколко факти, за тоя периодъ отъ две години, презъ които не е свикванъ Висшиятъ учебенъ съветъ, когато титуляръ на това министерство е г. Найденовъ, е, че Висшиятъ учебенъ съветъ се пренебрегва. Ето случай, където имаме единъ компетентенъ съветъ, създаденъ чрезъ дълги борби на най-просвѣтеното държавно чиновничество, учителството, който съветъ е повече или по-малко дезавуиранъ отъ титуляра на министерството.

Би могло да се действува малко по-друго-яче отъ ония или оня, който би схващалъ или който схваща, че работата на Висшия учебенъ съветъ не е така деликатна, не е така полезна, не е така сериозна и наложителна и би могълъ чисто и просто да го разтури, като се предприематъ по законодателенъ редъ мѣрки, щото този съветъ да престане да сжествува и по законъ, и по форма, а не само фактически, както действително той е престаналъ да сжествува. Дано до есенната сесия, презъ която ще имаме да обсъждаме голѣмия проектъ за измѣнение на закона за народното просвѣщение, дано, казвамъ, тогава — както и г. министърътъ ни увѣри въ едно свое интервю, дадено преди две седмици — Висшиятъ учебенъ съветъ да бжде

свиканъ и сезиранъ и да бжде взето под внимание неговото компетентно мнение по всички онѣзи въпроси, които има да засегнатъ бждещитъ измѣнения на закона за народното просвѣщение.

Тогава, когато ще има да се пристѣпи къмъ това основно, така да се каже, преглеждане на закона за народното просвѣщение, всѣки на свой редъ повече или по-малко ще може да допринесе за едно изяснение, за едно по-правилно разрешение на всички проблеми, които сѣ сложени и ще се сложатъ на обсъждане. А днесъ, когато има да разгледаме единъ много ограниченъ и малкъ законпроектъ, едно частично измѣнение на закона за народното просвѣщение, азъ, преди да пристѣпи къмъ неговитъ конкретни разпореджения и измѣнения, ще направя само една бележка, която отдалечъ може да се има предвидъ за бждещата промѣна, при бждещото основно проучване и измѣнение на закона за народното просвѣщение. Това е, преди всичко, бележката, която направи и преживявалшиятъ г. Негенцовъ, а именно, че не бива да се бърза и сѣ една лекота да тръгнемъ по пътя на премахване общото образование въ страната, на гимназиитъ респективно, и да пригърнемъ сѣ много голѣми жаръ и увѣреностъ идеята за специалнитъ училища, за професионалното образование. Защото този недостатъкъ, който се хвърля най-много въ очи, и за който най-много се държи отъ ония, които днесъ ръководятъ учебното дѣло въ страната, а именно свръхпроизводството на хората, които даватъ гимназиитъ, педагогическитъ училища и срѣднитъ училища въ страната въобще, този недостатъкъ би могълъ да се отрази и при специалнитъ, при професионалнитъ училища, особено ако не бихме имали съответни стопански икономически условия, при които би могълъ да се използва рационално трудътъ на ония, които ще свършатъ тѣзи специални, професионални училища. Нека се има предъ видъ — и това ще се разбере много леко, когато се навлѣзе въ тая материя на преценка и обсъждане, за съкращаване общото образование и замѣняването му сѣ специално, професионално — че специалнитъ, професионалнитъ училища ще поглънатъ сѣщо така и множество материални срѣдства, които ще се дадатъ отъ държавата за тѣхната издръжка, за тѣхното обзавеждане изъ основа, отначало и въ края на краищата, както казахъ, ако не съществуватъ сгодни материални икономически условия за използване труда на онѣзи, които ще излѣзатъ отъ тѣзи училища, които ще свършатъ тѣхнитъ курсове, сѣщо така ще имаме едно свръхпроизводство на повече или по-малко учени хора, но не вече хора сѣ общо, свѣтско образование, а хора сѣ едно тѣсно ограничено, специално образование. Такова едно свръхпроизводство, което евентуално бихме имали отъ тѣзи професионални училища, ще бжде много по-опасно за нормалното развитие на нашата страна, за нейното спокойно политическо развитие, защото тѣзи хора ще бждатъ поставени въ невъзможностъ да използватъ странично, по косвенъ пътъ, и въ други области на живота своитъ познания, добити въ строго ограниченитъ рамки на специалното училище, на специалното образование, което бихме имали.

§ 1 отъ законопроекта, който ни се поднася, дава едно ново разрешение на въпроса за това, кой да опредѣля такситъ въ пансионитъ.

Две думи за пансионитъ при училищата. Пансионитъ сами по себе си трѣбва да станатъ въ нашата страна една действителностъ. Министерството на просвѣщението и нашиятъ законодатель не трѣбва само по начало да разрешаватъ и да уреждатъ тѣхното съществуване, но трѣбва да намѣрятъ срѣдства и да подготвятъ ония условия, които могатъ да дадатъ възможностъ за едно действително прокарване въ живота и организиране на тѣзи пансиони. Днесъ-заднесъ, доколкото можахъ да събера сведения, у насъ има само три или четири пансиони при нашитъ срѣдни училища, които сѣ организирани и които даватъ повече или по-малко благотворни резултати. Общо взето, въ нашата страна пансионитъ сѣ въ много ограничено количество и поради това не могатъ да отговарятъ на своето предназначение, което се състои въ единъ надзоръ по-системенъ, по-редовенъ надъ учащитъ, въ една хигиена на живота на учащитъ се, въ едно обучение по-правилно, по-грижливо, сѣ по-голѣмо старание и, най-важно, тѣ на свой редъ идатъ да отговарятъ на една нужда отъ по-икономична издръжка на ученицитъ. За съжаление, както казахъ, пансионитъ засега у насъ сѣ твърде малко. Такава има, между другото, въ София само единъ, въ провинцията

два или три, и това е то всичко. Ще трѣбва занапредъ, макаръ това да е повече бюджетенъ въпросъ, г. министърътъ на народното просвѣщение да настоя, што поне сѣ бждещия бюджетъ тѣзи пансиони да бждатъ действително уредени и действително организирани.

Съ § 1 отъ законопроекта, прочее, се иска, што тия такси въ пансионитъ да бждатъ опредѣляни занапредъ отъ министерството. Тая промѣна е умѣтна, защото въ миналото се създаваха голѣми неприятности и спорове на учителскитъ съвети, когато тѣ трѣбваше да опредѣлятъ пансионатнитъ такси.

Съ § 2 отъ законопроекта се прави едно нововъведение — създаватъ се такси и за педагогическитъ училища и за учителскитъ институти. Въ мотивитъ къмъ законопроекта се казва, че имало свръхпроизводство на учители за основното училище и на учители за прогимназиитъ. Понеже и безъ това всѣка година излизали достатъчно учители и нужда отъ такива не се чувствувало, нѣмало защо занапредъ, по мнението на вносителя на законопроекта, учащитъ въ педагогическитъ училища и въ учителскитъ институти да бждатъ освобождавани отъ тия такси.

Г. г. народни представители! Ние, радикалитъ, схващаме малко по-друго-яче назначението и ролята на педагогическитъ училища и на учителскитъ институти и затова не можемъ да се съгласимъ сѣ това разбирание, което се внася въ законопроекта и което личи и отъ мотивитъ къмъ сѣщия, по отношение тия две категории училища. Преди всичко ние мислимъ, че педагогическитъ училища у насъ още не сѣ дали и не даватъ свръхпроизводство.

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): А-а-а!

Н. Андреевъ (р): Азъ имамъ предъ видъ, г. Лѣкарски, цифровитъ данни, които вие дадохте, и една частъ отъ които азъ прочетохъ снощи въ в. „Демократически сговоръ“, които данни, макаръ и статията да бѣше безъ подписъ, може да се предполага, че изхождатъ отъ Министерството на народната просвѣта, и все пакъ твърдя, че тѣ, сами по себе си, не идватъ да оборятъ моето твърдение. Често пъти такива данни, такива сведения или не сѣ пълни, или не сѣ последни. А и нуждитъ на учебното дѣло въ нашата страна сѣ толкова незадоволени, че ако бихме рекли правилно и детайлно да развиемъ една политика по отношение на тия две категории училища, бихме стигнали наистина до резултати, които ще дойдатъ да потвърдятъ несъмнено твърдението ми, че нѣмаме никакво свръхпроизводство на учители. Това е повече вѣрно за учителскитъ институти, които подготвяватъ учители за прогимназиитъ. Никой не ще отрече, че учителскитъ институти сѣ, които подготвяватъ специалния, най-годния учителски персоналъ за прогимназиитъ. Това не сѣ нито учителитъ сѣ висше образование, нито волнонаемнитъ учители сѣ срѣдно образование, нито бившитъ училищни инспектори, държали своя изпитъ следъ известна инспекторска практика, които могатъ да отговарятъ на своето назначение на преподаватели въ прогимназиитъ, където се обучава младото поколение отъ 11–15-годишна възраст. А учителскитъ институти въ България не сѣ дали повече отъ 35–40% отъ учителитъ преподаватели въ прогимназиитъ. Въ това отношение, прочее, не може и не бива да се твърди — и цифровитъ данни, които сѣ приведени въ статията отъ снощния брой на в. „Демократически сговоръ“, не идатъ въ разрѣзъ сѣ тия мои твърдения — че не е необходимо да бждатъ запазени и занапредъ учителскитъ институти при тия условия, при които тѣ сѣ поставени днесъ, а именно да бждатъ достѣпни безъ всѣкаква училищна такса за ония, които отиватъ да следватъ въ тия институти, защото — както е явно и отъ даннитъ на министерството — нуждата отъ прогимназиаленъ учителски персоналъ не е задоволена.

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): Тая такса нѣма да влияе на тия институти.

Н. Андреевъ (р): Тази такса ще влияе, г. Лѣкарски, колкото да се вижда тя на Васъ, или на мене, или на когото и да било отъ насъ не много голѣма.

Тукъ е умѣстно да се отвори една скоба и да се направи една бележка — че Министерството на народната просвѣта не извърши единъ актъ на добре разбири интереси на учебното дѣло, когато закри преди известно време най-добре организирания, най-добре обзаведения, най-добре поставения въ всѣко отношение учителския институтъ въ София. Днесъ се върши една втора грѣшка, прави се една

втора стъпка, с която се отнема или се забавя възможността своевременно да се даде единствено достатъчно подготвен от надлежните специални учителски институти персонал в прогимназиите, с който да може да се удовлетвори напълно нуждата от редовен преподавателски персонал в прогимназиите, като се замънят волнонаемните учители в прогимназиите.

Що се касае до педагогическите училища, мотивът, за да възстанем и да искаме и занапред тѣзи училища да се посещават от учащите се без заплащане на такса, съ следният. Педагогическите училища бѣха и си остават, г. г. народни представители, истински народни училища. Тѣ именно се явяват в най-пълния, в най-широкия смисъл на думата народни училища.

Защо тѣ именно могат да се квалифицират като народни училища? На първо място затова, защото онѣзи, които излизат от тѣзи училища...

Министъръ Н. Найденовъ: Тѣ сѣ професионални училища.

Н. Андреевъ (р): Наречете ги, г. министре, професионални училища, а азъ ще добавя — професионални народни училища.

Министъръ Н. Найденовъ: Тая комбинация е неуместна.

Н. Андреевъ (р): Моля. Ще изясня мисълта си.

С. Омарчевски (в): Тѣ сѣ специални училища, не сѣ професионални.

Н. Андреевъ (р): Тѣхната специалност не може да попадне въ оная група на специалности и професионалности, както въобще се разбира изразът професионално образование.

На първо място педагогическите училища има да дават и даватъ учителски персонал на първоначалното образование отъ първо до четвърто отделение, на първоначалния курсъ на основното образование, сир., това сѣ работниците, това сѣ ратниците, които даватъ първото образование, началното образование на нашия народъ. Ето въ тоя смисълъ тѣ се явяват, преди всичко, народни училища, защото подготвяватъ учителски персоналъ за най-широкото, за най-всеобхватното образование въ народната маса. На второ място това сѣ синовете на народа, на широките народни слоеве, които предимно, за да не кажа изключително, се задоволяватъ съ посещаването и свършването на тия училища — педагогическите.

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): Широката народна маса отъ Кюстендилско и Софийско не праща децата си въ педагогическите училища въ Самоковъ и Харманлий, защото нѣма средства да ги прати тамъ, а ги праща въ близките учебни заведения, въ Пловдивъ, въ Кюстендилъ и въ София.

Н. Андреевъ (р): Дотогава доколкото и където съществуватъ въ съответните райони педагогически училища, най-слабоимотните родители предпочитатъ да пращатъ своите деца да свършатъ тия педагогически училища, отколкото да ги пращатъ да свършватъ гимназии, реалки или непълни гимназии. Това е моята мисълъ и констатация, която искамъ да направя.

Ето така схванати ролята и назначението на педагогическите училища, ние илемъ да поискаме и да настоямъ, щото и занапредъ да останатъ тия педагогически училища достъпни за онѣзи, които действително иматъ най-малко средства и най-малко материална възможностъ да посещаватъ училищата и да задоволяватъ своето образование и заедно съ туй — да изпълняватъ своята обществена и гражданска служба въ бъдеще, когато станатъ учители на нашия народъ.

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): Когато не ще могатъ да станатъ учители, защото не ще има място за тѣхъ, 1800 души следватъ, около 1200 души свършватъ, а около 500 души сѣ нужни за попълването на учителския персоналъ. Значи, не ще могатъ да станатъ учители.

Н. Андреевъ (р): Азъ ви казахъ какво значение могатъ да иматъ цифровите ви данни и доколко могатъ да бъдатъ изродовани.

На трето място, г. г. народни представители, се прави едно измѣнение въ съществуващия законъ за народното просвѣщение по отношение издрѣжката на непълните гимназии. И това е може би въпросътъ, който се явява най-щекотливъ по този законопроектъ и най-интересенъ, който спира и ще спре вниманието на онии, които ще взематъ думата по законопроекта, па и на дѣлото народно представителство. Министерството иде да констатира единъ фактъ и да задоволи една нужда, като признава, че общините и респективните окръжни съвети не сѣ били въ състояние, защото не сѣ имали материална възможностъ или желание и обществено съзнание за своя дългъ, като самоуправителни тѣла, да осигурятъ достатъчно средства за издрѣжката на непълните гимназии и затуй се предлага § 4. Така погледнато, като една необходимостъ, като една нужда, като една погрѣба, която трѣбва да се задоволи, не би следвало непременно да се отрече и да не се признае потребната за намирането средствъ за задоволяването персонала на общинските непълни гимназии, по тоя начинъ, както предвижда § 4.

Но има нѣщо друго, а то е това, което подчерта и г. Негенцовъ, че държавата е длъжна, че управниците на нашата страна сѣ поставени предъ една голѣма длъжностъ, предъ една задача да намърятъ средства за издрѣжката на тия непълни гимназии. И ако това днесъ-заднесъ, въ този частиченъ проектъ, имашъ по-скоро временно значение, може да се приеме, то за въ бъдеще поне, въ бъдещия проектъ ще е необходимо и ще е безусловно необходимо да се намърятъ отъ страна на държавата, отъ страна на г. министра на финансите, въ сътрудничество на г. министра на просвѣтата, средства, източници, които ще могатъ да гарантиратъ единъ нормаленъ животъ на непълните общински гимназии.

Министъръ Н. Найденовъ: Не сте ли за обръщането на тия общински непълни гимназии въ държавни?

Н. Андреевъ (р): Ще кажа. — Не сѣ палеативи и съвременни средства да се разрешаватъ тия основни въпроси на образованието. Средства отъ трайно естество за основното и за сръдното образование сѣ необходими и такива трѣбва да се създадатъ.

Н. Пждаревъ (д. сг): Да ги направимъ задължителни тогава!

Н. Андреевъ (р): Г. министърътъ постави единъ въпросъ: сме ли ние за превръщането на тия общински непълни гимназии въ държавни училища? Трѣбва да отговоримъ веднага: при слабото съзнание за ролята и значението на самоуправителните тѣла у насъ, при неситурността главно на общинската управа, на кмета и помощниците му, при малотрайността на общинските съвети, при недостатъчните материални средства на общини и окръжия, при липсата на частноправни приходи за тия самоуправителни тѣла, общини и окръжия, не може друго-яче да се разреши въпросътъ за непълните гимназии. Непълните гимназии може, следователно, да останатъ да съществуватъ само като държавни училища; иначе тѣ постоянно ще бъдатъ въ едно безцелно, въ едно неситурно положение, което не ще създаде възможностъ нито за учащите се да добиятъ образование, нито за учителите да дадатъ нужната подготовка на онѣзи, които следватъ въ тия училища.

Н. Пждаревъ (д. сг): Голѣмъ централизъмъ станахте.

Н. Андреевъ (р): Азъ бихъ желалъ, г. Пждаревъ, и въ други области да бъдатъ човѣкъ на децентрализацията, както я поддържате за издрѣжката на непълните гимназии. Г. г. народни представители! Когато въ София, въ Русе, въ Пловдивъ и въ редица окръжни градове имаме добре устроени гимназии, имаме и много добре подбранъ персоналъ, имаме и добре организирани учебни институти и кабинети, имаме и всичката необходима покрѣпка и всички необходими помагала, нужни за едно нормално обучение на учащите се, имаме и други благоприятни условия за развитие и за култивиране не само на съзнанието, но и за едно по-широко познание по всички предмети, които се изучаватъ въ гимназията, тамъ на родителите, на учащите се налага една по-малка училищна такса отъ 500 л., а въ малките провинциални градове или околийски центрове, които сѣ западнали, които западатъ отъ редица години, които сѣ бедни отъ къмъ стопански поминѣкъ, които

едва преживяват и запазват своето име на град само благодарение на своята минала слава, но отдавна сж престанали да бъдат градове, въ тия малки обеднели центрове сж тоя законопроектъ заставяме родителитъ да плащатъ, свърхъ училищната такса 500 л. още една допълнителна такса до 2.000 л. за издръжката на учителския персоналъ. Ето голъмата несъобразностъ и голъмата несправедливостъ, до която ние достигае: при една по-бедна училищна обстановка, при единъ неподбранъ учителски персоналъ, по-беднитъ родители въ беднитъ околийски центрове ще плащатъ 4—5 пъти повече отъ онова, което плащатъ родителитъ въ по-богатитъ окръжни центрове, които сж цвѣтущи и въ благоустройствено, и въ културно, и въ стопанско отношение. Прочие, неправдата, несправедливостта, при която поставяме родителитъ на единитъ и на другитъ ученици, е несъмнена, тя е на лице. Единитъ ще плащатъ по-малко, когато иматъ възможностъ да плащатъ повече, и децата имъ получаватъ по-широки познания, а другитъ плащатъ много по-скъпо, когато тѣ самитъ сж по-бедни, и обучението на тѣхнитъ деца е несъмнено по-слабо и по-низко отъ онова на първитъ. Кой е този, който може да отрече това несъответствие и тази неправда?

Следователно, ако излизаме отъ това становище, ние трѣбва по начало да отречемъ и отричаме тоя законопроектъ, така набързо скръпнѣтъ, така набързо внесенъ, така неправилно, отъ конституционно гледище, измѣненъ отъ комисията, както ще имамъ случай да кажа въ последствие, и поднесенъ на народното представителство, безъ да бѣде обсъденъ отъ мѣродавното и компетентно учреждение — Висшия учебенъ съветъ, както подчертахъ това отначало.

Ето защо, като отричаме по начало новата такса, която чрезъ § 4 се въвежда, идемъ за моментъ да се примиримъ съ тази такса, защото смѣтаме, че тя ще бѣде временна, за не повече отъ една година, и да признаемъ, при така сложилитъ се обстоятелства, при гласуванъ вече бюджетъ, че е необходима за момента. Но макаръ да гласуваме за § 4, искаме най-настоятелно още въ предстоящата есенна сесия да се внесе измѣнение на закона за народната просвѣта — както ни увѣрява и г. докладчикътъ и г. министърътъ на просвѣтата, че ще стане това — и издръжката на общинскитъ непълни гимназии занаяпредъ бѣде поета отъ държавата. Нека това бѣде голъмиятъ недостатъкъ, нека това бѣде голъмата проява на политиката на централизация въ учебното дѣло — издръжката на тия учители отъ държавата, и нека понесемъ упръка, който се направи отъ тамъ, (Сочи-болшинството), че сме хора на централизацията, като искаме това.

При това положение правя предложение таксата до 2.000 л., която се опредѣля отъ общинскитъ съвети, да не бѣде еднаква за всички учаци се, които се считатъ, че не сж бедни. Необходимо е, макаръ и временно, макаръ и само една година да действува настоящиятъ законопроектъ, който утре ще стане законъ, да се спазва една справедливостъ по отношение различното материално състояние на родителитъ на учащитъ се. Ако не е умѣстно да се поддържа прогресивностъ при опредѣляне тая такса въ зависимостъ отъ имотното състояние на родителитъ, най-малкото се явява необходимостъ да се създаде една градация отъ две или три степени и съобразно материалното състояние на родителитъ да се опредѣля таксата.

Министъръ Н. Найденовъ: Това е право на общинския съветъ.

Н. Андреевъ (р): Не може чисто и просто да се каже: общинскитъ съветъ ще опредѣля тая такса до 2.000 л., а трѣбва изрично да се каже въ текста на § 4: опредѣлянето на таксата ще става отъ общинския съветъ, съобразно материалното състояние на родителитъ на учащитъ се, като изрично се създаде една градация отъ две или три степени.

Министъръ Н. Найденовъ: Това може да направи общинскитъ съветъ.

Н. Андреевъ (р): Общинскитъ съветъ може да опредѣли такситъ за учащитъ се въ дадена непълна гимназия напр. 1.000 л., обаче трѣбва изрично да се каже и да се подчертае, че ще се спазва една градация съобразно материалното състояние на родителитъ, които не могатъ да се смѣтнатъ за бедни, за да се освободятъ децата имъ отъ плащането на тая училищна такса. Напр., едни да плащатъ 500 л., други 800 л., а трети 1.000 л., ако максимумътъ е 1.000 л. Г. мини-

стрътъ прави една бележка, че: „Това е работа на общинския съветъ“. Много добре ще бѣде, когато той вземе думата и даде своитъ изяснения, изрично да подчертае това разбиране, че общинскитъ съвети сж длъжни да спазватъ една градация при опредѣляне таксата за учащитъ се, съобразно материалното състояние на родителитъ. Но още по-добре е, и азъ казвамъ, че дори е необходимо, това изрично да се каже въ самия законъ съ една подобна добавка: „Като при опредѣлянето на тая такса се спазва известна градация, съобразно материалното състояние на родителитъ“.

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): Не виждате ли опасностъ, г. Андреевъ, при такова положение въ общинския съветъ да има едно надпреварване въ толерирането на близки хора, въ развиване на партизански страсти и т. н.?

Н. Андреевъ (р): Г. Лѣкарски! Като докладчикъ Вие обяснихте, че се боите какво общинскитъ съвети можели да партизанствуватъ, ако тѣ опредѣлятъ кои ученици да се освобождаватъ отъ тая такса и затова казахте, че освобождаването отъ такса трѣбва да става отъ учителскитъ съвети.

Вѣрно е, че нашитъ политически нрави не сж до тамъ чисти, не сж много издигнати; вѣрно е, че нашата политическа действителностъ е създавала, създава и сега, ще създава може-би и за неопредѣлено време още такива прояви на несправедливости, на партизанство, на толериране близки, на раздѣляне гражданитъ на „наши“ и „не наши“. Вѣрно е, че при това положение общинскитъ съвети биха могли да извършатъ известна несправедливостъ, като поставятъ едни граждани въ една категория, а други въ друга категория, безъ за това да има обективни, материални оправдания и основания. Но все пакъ, по-добре ще бѣде, все пакъ ще се създадатъ повече условия и гаранции за обществена справедливостъ къмъ родителитъ на учащитъ се, ако изрично кажемъ въ § 4, че таксата се опредѣля отъ общинскитъ съвети по категории. Щомъ като се намира, че общинскитъ съветъ трѣбва да опредѣля тая училищна такса, нека я градира съобразно материалното положение на родителитъ. За това, че повече или по-малко ще се злоупотребява или партизанствува, за това, че повече или по-малко ще се проявява едно необективно, а партийно отношение къмъ родителитъ при градирането имъ по отношение размѣра на таксата, която тѣ трѣбва да плащатъ за своитъ деца, не трѣбва по начало да отречемъ нуждата, потрѣбата отъ създаването на градация, и то изрично като се постанови тя въ закона.

Нѣкой отъ сговориститъ: Ами когато ученикътъ е отъ друга община, каква градация ще прави общинскитъ съветъ въ центъра, където е гимназията?

Н. Андреевъ (р): Общината може много лесно да се справи и съ общинскитъ регистри, и съ регистритъ на финансовата властъ, и съ всѣкакви други източници и срѣдства и не бива само заради това чисто и просто да се каже, че всѣки плаща напр. по 1.500 л. Ето напримеръ едно различно разбиране, което проличава отъ апострофа на господина, отъ онова разбиране, което г. министърътъ на народното просвѣщение съ своя апострофъ преди малко искаше да прокара, като каза, че е работа на общинскитъ съветъ да създаватъ една градация. Ето единъ представителъ на болшинството, който иде да изтъкне тъкмо противоположна мисълъ на тая на г. министра, и то е сигурно не само негово разбиране, а може-би така се схваща отъ мнозина въ болшинството. Нуждата отъ изрично указание въ закона, че при опредѣлянето размѣра на тая ученическа такса следва да се спазва една градация, не бива да се оспорва.

Явява се по-нататъкъ другъ единъ въпросъ, на който трѣбва да се спре нашето внимание. Касае се до параграфи 5, 6 и 7, които се прибавиха следъ като законопроектътъ мина на първо четене и отиде въ парламентарната комисия за проучване. На първо мѣсто има да подчертая, че прибавянето на тия три параграфи е неправилно отъ конституционно гледище. Г. докладчикътъ въ своитъ разяснения преди малко каза, че наистина формата не е спазена, но че не е формата, която въ случая е отъ голъмо значение, а същността; съдържанието, материалнитъ разпоредби на тѣзи параграфи сж важни, а не формата, която се предвижда въ чл. 109 на конституцията, и която неумѣнно и строго трѣбва да се съблюдава. Г. г. народни представители! Така казани тия думи отъ г. докладчика, тѣ могатъ да бъдатъ изслушани, но въ никой случай не бива да се

следва една практика, която е изрично забранена от конституцията. Формите имат своето значение. Конституцията и законите преди всичко са форми, а после съдържание. Чл. 109 от конституцията, който казва, че „Законопроектите и предложенията на правителството се внасят в Народното събрание от надлежните министри по царска заповед“, не може и не трябва да бъде пренебрегван, защото всеки прецедент на подобно пренебрежение създава една практика опасна, която утре може да се приложи по отношение на една същност, на едно съдържание от по-съществено значение, дори от съдебно значение. Искате г. докладчикът да обясни заобиколката на формата, предвидена в чл. 109 на конституцията, състоятелството, че разпореденията на тия нови параграфи са от спешен характер. Аз не разбирам каквато наистина може да се гледа на съдържанието на тия параграфи 5, 6, 7, като на спешни разпоредби? Съ параграфи 5 и 6 се намалява от 65 на 60 години предълната възраст на учителя, която позволява уволнението му от министъра на просвѣтата, а съ § 7 се дава право на министъра да уволни омъжените учители, които са получили право на пенсия и не са вдовици, или върху които не лежи издръжката на семействата им.

Докладчик И. Лъкарски (д. сг): Въ свързка съ подредането на учителския персонал сега въ началото на учебната година.

Н. Андреев (р): Г. докладчикът и по-рано и сега съ своя апостроф иска да каже, че нѣкой учител, като е имал 60-годишна възраст, ако остане да учителствува още една година, докато дойде новият закон, ще бъде крайно вреден, че това е от много голямо значение и затова нѣма защо да спазваме формата по чл. 109 от конституцията. Чрез едно пренебрежение и нечитане на чл. 109 от конституцията се внася тази новост въ първоначалния текст на законопроекта. Очевидно е, че един 60 или 61-годишен учител, ако учителствува още една година, съ това нѣма да злоупотреби учебното дѣло — и когато бъдат не единици, а десетици, пак нѣма да злоупотребят учебното дѣло — за да може да се приеме разбирането на г. докладчика и на болшинството от комисията, че това е едно спешно измѣнение, което диктува нечитането разпоредбата на чл. 109 от конституцията. Нека имаме предъ видъ, парламентаризмът и конституционно-парламентарният строй се изразява въ форми и традиции, за които ние трябва да държимъ и да ги защитаваме. Следователно, не можемъ и не трябва да се съгласимъ, че по спешност, бързина или необходимост се прави едно такова пренебрежение на изричната разпоредба на чл. 109 от конституцията. Дори наистина да бѣхме предъ една нужда от спешни и бързи промѣни, пакъ не биваше да пренебрегваме конституцията. Явно е, че разпоредбите на параграфи 5, 6 и 7 са едни случайни разпоредби недостатъчно обмислени от мѣрдавините органи въ Министерството, защото тѣ не са били и поднасяни на обсъждане от тия органи, тъй като дори първоначалниятъ законопроектъ, не е поднасянъ на обсъждане от тия органи.

Докладчик И. Лъкарски (д. сг): Отъ кого?

Н. Андреев (р): Отъ Висшия учебенъ съветъ

Докладчик И. Лъкарски (д. сг): Не е задължително внасянето на законопроекта въ Висшия учебенъ съветъ.

Н. Андреев (р): Прочетете чл. 20 отъ закона за народното просвѣщение и Вие ще разберете, че той е съ императивенъ характеръ за оня, който иска, като човѣкъ съ демократични разбирания, да прави промѣни и измѣнения въ закона за народната просвѣта.

Докладчик И. Лъкарски (д. сг): Когато има промѣни по-съществени и по-принципиални, тогава се внасятъ законопроектите въ Висшия учебенъ съветъ.

Н. Андреев (р): Прочетете чл. 20 и ще разберете.

Докладчик И. Лъкарски (д. сг): Азъ го зная по-добре отъ Васъ.

Н. Андреев (р): Не отричамъ, че ете го чели и че го знаете, но щомъ го знаете, не мога да си обясня, защо така

пренебрежително се отнасяте къмъ него. По-рано предълната възраст бѣше 60 години. Преди две години и нѣщо станаха измѣнения, които увеличиха тази предълна възраст на 65 години. Сега отново се връщаме на предълна възраст 60 години. Очевидно е, че веднажъ се прави крачка въ една посока, а после въ обратна посока, и отъ това явствува най-добре, че не се законодателствува планомерно, че не се законодателствува следъ едно детайлно, обстоятелствено проучване на въпроситъ.

Докладчикъ И. Лъкарски (д. сг): Г. Андреев! Въ 1924 г., когато нуждата отъ редовенъ персоналъ въ основните училища бѣше голяма, се премахна чл. 73 отъ закона за народното просвѣщение, който ограничаваше учителскитъ въ училищата и това даде възможностъ да дойдемъ до сегашното положение. Но сега, когато има предостатъчно редовни учители, има условия за едно ограничение на учителскитъ, което се прави сега съ измѣнението на съответните членове.

Н. Андреев (р): Необходимо ли е да се пренебрегва чл. 109 отъ конституцията и това измѣнение да става бързо, безъ огледъ на нашия основенъ законъ, безъ надлеженъ указъ, когато следъ единъ-два месеца ще правимъ едно основно преглеждане и измѣнение на закона за народното просвѣщение? Очевидно е, че тия обяснения не могатъ да бъдатъ задоволителни.

Последниятъ въпросъ, който спира нашето внимание, това е достъпътъ на учителскитъ, на женския елементъ въ нашето учебно дѣло. Въ законопроекта се поставя като първа алтернатива да се уволнятъ ония учители, които иматъ право на пенсия и не са вдовици и разведени. Това все още би могло да се приеме, но втората алтернатива, а именно да се уволнятъ всички учители безъ огледъ на това, колко години са служили...

Докладчикъ И. Лъкарски (д. сг): Нѣма такова нѣщо.

Н. Андреев (р): ... е една алтернатива, която трябва да се отрече, и азъ я отричамъ.

Г. Нешковъ (д. сг): Де има такова нѣщо?

Н. Андреев (р): Ще се изясня върху това, не бързайте. § 7 гласи: (Чете) „Омѣжени учители и служители по ведомството на народното просвѣщение, които са получили право на пенсия и не са вдовици и разведени и върху които не лежи изключителната издръжка на семействата имъ, се уволняватъ отъ министъра на народното просвѣщение“. Значи Вие пояснявате, и това трябва да се запомни и подчертае, че това не е втора алтернатива.

Министъръ Н. Найденовъ: При условие, че иматъ право на пенсия. Това се разбира, ясно е.

Н. Андреев (р): Нека се подчертае това и отбележи въ стенографскитъ дневници, за да нѣма никакво съмнение по този въпросъ.

С. Омарчевски (з): Въ текста не е ясно казано.

Н. Андреев (р): Граматически текстътъ не е правилно изложенъ и ще трябва да стане една поправка. Прочее, съ тия обяснения на г. министъра, че учителскитъ ще бъдатъ уволнявани само когато иматъ право на пенсия и когато върху тѣхъ не лежи изключително издръжката на семействата имъ, би могълъ да се приеме § 7. Но така, както е сега текстътъ му, може да се породи неправилно тълкуване. Следъ Вашето обяснение, г. министре, и следъ обясненията на г. докладчика, такива неправилни тълкувания ще се избѣгнатъ.

Министъръ Н. Найденовъ: Моите обяснения, г. Андреев, се записаха; не се спирайте вече на този въпросъ.

Н. Андреев (р): Въ всѣки случай прави странно впечатление, че г. докладчикътъ, като изразителъ на разбиранията на управляващата партийна група, на Демократическия съговоръ, изтъква че учителката трябва да бъде ограничена, ако не и да бъде гонена,...

Докладчикъ И. Лъкарски (д. сг): Това не е върно,

Н. Андреев (р): ... въ изграждането на нашето учебно дѣло.

Докладчик И. Лъкарски (д. ср): Реалките въ време се издържаха пакъ отъ общинитѣ.

С. Омарчевски (9): Днешното правителство, особено вие, г-да, отъ Демократическия сговоръ, които трѣбва да внесете елементъ на омисротворение въ тая страна, които претендирате, че страната върви отъ денъ на денъ къмъ омисротворение, къмъ успокоение, не трѣбва да създавате такова едно раздѣление, не трѣбва да създавате единъ елементъ на незадоволство въ редица голѣми наши пунктове, единъ, който нещастие на които е, че сѫ голѣми села и тѣй или иначе сѫ се сдобили съ непълна гимназия, като сега искате, чрезъ въвеждането на една висока такса, да закриете тѣхнитѣ непълни гимназии.

После, не мога да разбера друго едно нещо, какъ така председателятъ на парламентарната комисія по Министерството на народното просвѣщение, многоуважаемиятъ г. Влайковъ, който някога по въпроса за училищнитѣ такси се скара съ своя голѣмъ приятелъ и едноименникъ тѣгава, Петко Каравеловъ, какъ така днесъ, този многоуважаемъ г. Влайковъ, председателъ на комисията по едно министерство, министъръ на което е единъ бившъ радикалъ — всички нѣмъ уважения и почитъ къмъ него — се е съгласилъ, чрезъ въвеждането съ законъ на училищна такса до 2.000 л. да се ограничи образованието у насъ? Знаете, г-да, въ село какво иматъ приобщение да изплатятъ децата си на училище, да да получатъ по-голямъ образование, сѫга когато на тази такса до 2.000 л. ще спадне единъ мѣстъ за единъ сѣмнинъ, и безъ тѣхъ беденъ, да имамъ свои сѣмни отъ държавно образование.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Ако ученикътъ е беденъ, ще се освободи отъ тази такса.

С. Омарчевски (9): Искамъ да спра, г-да, вашето внимание на това, какво е платила държавата презъ 1924/1925 учебна година за издрѣжката на единъ ученикъ или ученичка отъ сръдно учебно заведение. Така, издрѣжката на единъ ученикъ или ученичка струва на държавата: отъ III Софийска девическа гимназия — 6.951 л., отъ I мъжка гимназия — 5.878 л., отъ II мъжка гимназия — 5.015 л., отъ Горноджумайската гимназия — 5.011 л., отъ Копрявненската смѣсена гимназия — 4.340 л., отъ Сливненската мъжка гимназия — 4.246 л., отъ II Софийска девическа гимназия — 4.065 л., отъ Бургаската мъжка — 3.159 л., отъ Варненската мъжка — 3.056 л., отъ Врачанската мъжка — 3.887 л., отъ Русенската мъжка — 3.709 л., отъ III Софийска мъжка — 3.466 л., отъ Търновската мъжка — 3.118 л., отъ Шуменската мъжка — 3.070 л., отъ Плевненската девическа — 3.102 л., отъ Сливненската девическа — 3.274 л., отъ I Софийска девическа — 3.960 л., отъ Търновската девическа — 3.092 л., отъ Бургасградската смѣсена гимназия — 3.221 л., отъ Станимашката смѣсена гимназия — 3.166 л., отъ Татарпазарджикската смѣсена гимназия — 3.289 л., отъ Карловската смѣсена — 1.987 л., отъ Кюстендилската смѣсена — 1.999 л., отъ Радомирската смѣсена — 1.771 л., отъ Разградската смѣсена — 1.919 л. и отъ Трънската смѣсена — 1.878 л. Въ педагогическитѣ училища издрѣжката на единъ ученикъ или ученичка струва на държавата: отъ Шуменското турско училище — 3.896 л., отъ Ловешкото — 1.859 л., отъ Ломското — 1.890 л.; отъ 2 до 3 хиляди лева струва издрѣжката на ученикъ или ученичка въ 4 мъжки, 6 девически, 8 смѣсени гимназии и 13 педагогически училища.

Презъ същото туй време единъ ученикъ въ непълнитѣ гимназии струва: напр., въ Ески-Джумая 5.900 л., въ Нова-Загора — 5.500 л., въ Свищовъ — 4.089 л., въ Фердинандъ — 4.800 л. и т. н.

Презъ учебната 1925/1926 г. колко струва на държавата издрѣжката на единъ ученикъ или на една ученичка въ държавнитѣ гимназии? Единъ ученикъ отъ Софийската I мъжка гимназия струва 6.926 л., отъ II-та — 6.180 л., отъ Бургаската, Русенската и Сливненската мъжки гимназии и Софийската III мъжка — 7.740 л., отъ II девическа и Горноджумайската гимназии — 6.153 л.

Въ същото туй време, когато държавата дава тия пари за ученицитѣ въ пълнитѣ гимназии, издрѣжката пакъ на ученикъ или ученичка въ непълнитѣ гимназии струва както следва: въ Петричъ — 6.254 л., въ Долни-Джбникъ — 6.118 л., въ Карлово — 6.063 л., въ Нова-Загора — 2.560 л., въ Котелъ — 2.410 л., въ Кнежа — 2.438 л.

Когато държавата дава тия суми за издрѣжката на ученицитѣ, тя иска въ времето, което преживѣваме, при сѣществуващото днесъ положение, окръжнитѣ съвети, съгласно чл. 181 отъ закона за народната просвѣта, да даватъ

по 5.000 л. за издрѣжката на всѣки учителъ, а общината, дето е седалището на непълната гимназия, и тя дава суми за други разходи, държавата, казвамъ, иска и ученикътъ, който ще се запише въ непълната гимназия, да даде 2.000 л., върху 500-тѣхъ л., които се плащатъ съгласно чл. 152 отъ сега действующия законъ за народната просвѣта.

Н. Търкалановъ (д. ср): Само богатитѣ ще плащатъ тая такса.

С. Омарчевски (3): Второто измѣнение, което г. министърътъ на народното просвѣщение иска да прокара, е въвеждането на такси въ педагогическитѣ училища и въ учителскитѣ институти. Въ учителскитѣ институти — а сега тѣ сѫ само два — предназначението на които, както много правилно отбеляза преждеговорившиятъ, е да подготвятъ учители за нашитѣ прогимназии, единственитѣ най-специални, така да се каже, училища, които иматъ задачата да дадатъ нуждитѣ познания, да развиятъ нуждитѣ способности и да култивиратъ сръчността, за да направятъ отъ своитѣ питомци, добри, годни възпитатели-учители за прогимназиитѣ, въ тия учителски институти сега се въвежда 500 л. такса за всѣки единъ новопостъпилъ ученикъ.

Докладчикъ И. Лъкарски (д. ср): Само състоятелнитѣ ще плащатъ. Алинея втора на чл. 152 отъ закона за народното просвѣщение ще се прилага по отношение тая такса, а пъкъ споредъ алинея трета, беднитѣ също ще се освобождаватъ.

С. Омарчевски (9): Учителскитѣ институти презъ 1922 и 1923 г. сѫ били на брой десети, съ 153 учители и 784 ученици; презъ 1923/1924 г. сѫ били на брой десети — тия цифри сѫ ми сѫ нужни по някаква причина — съ 155 учители и 666 ученици; презъ 1924/1925 г. учителскитѣ институти сѫ намалили отъ десети на четири и иматъ 151 учители и 707 ученици; презъ 1925/1926 г. имаме два учителски институти, единъ въ Пловдивъ, другъ въ Шуменъ — не разбирамъ защо сѫ тѣ именно тѣмъ; презъ 1926/1927 г. имаме пакъ два учителски институти съ 54 учители и 495 ученици. Отъ сведенията, съ които разполага Министерството на народното просвѣщение, се вижда голѣмиятъ напливъ на ученици въ тия учителски институти. То е твърде естествено, защото всички чувствуватъ, всички виждатъ голѣмата нужда отъ редовенъ преподавателски персоналъ за нашитѣ прогимназии и, следователно, младежта отива да следва въ тия учителски институти. Но защо тѣ сѫ въ Пловдивъ и Шуменъ? Щомъ сѫ два, а не повече, тѣ трѣбва да бъдатъ тѣмъ, дето по-рано имаме такива, а именно въ Кюстендилъ и Варна; по понятни съображения, които не е мѣсто тукъ да излагамъ. Знаете, че въ тия окръзи прогимназиалното образование съ 7-годишенъ курсъ е свършено слабо, а персональтъ е негоденъ, повечето отъ учителитѣ сѫ волнонаемни. Освенъ това и поради национални задачи мѣстото на тия институти е въ Кюстендилъ и въ Варна. Азъ не разбирамъ защо е закритъ учителскиятъ институтъ въ София, а е оставенъ такъвъ въ Пловдивъ, където, между насъ казано, нѣма ония условия за едно полувисше учебно заведение, или пъкъ защо е оставенъ оня въ Шуменъ.

Срахътъ отъ тѣй нареченото свръхпроизводство въ учителската професия, тѣй както изтъква уважаемиятъ докладчикъ на комисията по Министерството на просвѣщението, е, който плаши Министерството на народното просвѣщение и затуй последното се вижда принудено да иска въвеждането на такса въ педагогическитѣ училища и учителскитѣ институти по 500 л. Мисля, че този страхъ е неоснователенъ. Днесъ, върно е, имаме свръхпроизводство. И тия данни, които изнесе докладчикътъ г. Лъкарски за ония учители, които сѫ безъ работа, сѫ едни данни и сведения, които трѣбва да озадачатъ всички, но отъ друга страна еднакво върно е и туй, че нѣмаме напълно приложенъ принципътъ на задължителното образование за българскитѣ деца, за децата на всички български подданици. Споредъ официалнитѣ данни, съ които разполага Министерството на народното просвѣщение, ние и до денъ днешенъ не можемъ да кажемъ точно, абсолютно точно, колко сѫ подлежащитѣ на задължително учение деца въ България. Въ туй отношение София държи рекордъ. Софийската община никога досега — никога! — не е изпълнила точно предписанието на чл. 30 отъ закона за народната просвѣта: никога кметътъ на столичната община, въпреки доброто му желание и намѣрение, който и да е билъ той, досега не е представилъ на училищното настоятелство точенъ списъкъ на подлежащитѣ на задължително учение деца. Ако, следователно, ние не боравимъ съ официални данни, или съ едно прибли-

жение 1:100, да кажемъ, ако ние нѣмаме тия данни, за да можемъ да знаемъ наистина колко сѣ подлежащитѣ на задължително учение деца, не можемъ да говоримъ, че имаме една голѣма армия отъ хора, учили се за учители, обаче останали извънъ училищната сграда, защото нѣма за тѣхъ обектъ за образование и за възпитание.

И. Лѣкарски (д. сг): Има относителни данни.

С. Омарчевски (з): Да, относителни данни има, тамъ сте правъ. — Но този въпросъ за свръхпроизводство въ учителската професия е тѣсно свързанъ съ редица други условия, въ които е поставена нашата държава — тежкото финансово положение на държавата, тежкото финансово положение и на общинитѣ. Напр., Софийската община плаща 3 милиона лева за наемъ на наети здания за училища. София днесъ има нужда отъ 120 милиона лева, за да може да задоволи своитѣ образователни нужди за основни и прогимназиални училища за единъ периодъ отъ днесъ до 10 години. Въ София известни училищни сгради стоятъ по-долу отколкото въ най-крайнитѣ къщи на нашето отечество. Вие имате въ София училища, дето непрекъснато гори електричество, дето на стѣнитѣ сѣ описани най-разнообразни географски карти, училища, дето, когато вънъ престане да вали, вътре ученицитѣ продължаватъ да стоятъ съ чадѣри. Априловата прогимназия, най-добрата прогимназия въ София, има непрекъснато обучение отъ 8 ч. сутринта до 10 ч. вечерта: преди обѣдъ има занятия основното училище, по-диръ обѣдъ — прогимназията, а вечеръ, следъ 6 ч. — руската гимназия. Поради това въздухътъ е всѣкога нечистъ и децата излизатъ отъ това училище съвършено бледи. И тази е най-добрата отъ Софийскитѣ прогимназии! Когато, следователно, нѣмаме още ония условия за едно пълно приложение на принципа на задължителното образование, на празенъ и неоснователенъ е страхътъ отъ туй, че имаме едно свръхпроизводство въ учителската професия.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Даннитѣ сѣ ценни, но заключението ще бѣде обратното. (Глъчка).

С. Омарчевски (з): Ами по съществуващия законъ за народното просвѣщение, напр., трѣбва да има българи учители и въ инороднитѣ училища, въ училищата на малцинствата. Трѣбва да се отбележи, че никѣде, въ никоя държава на свѣта, нѣма оная свобода на образование, съ която се ползватъ малцинствата у насъ. Но тази свобода се простира дотамъ, че абсолютно не се интересуваме да упражнимъ какъвто и да е контролъ. И въ миналото и днесъ ние не упражняваме онова, което ни налага съществуващиятъ законъ и държавната нужда — да има по единъ редовенъ учител българинъ въ тия училища, който да преподава български езикъ, география и отечествена история.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Сега го има.

С. Омарчевски (з): Има го въ много малко мѣста. — Презъ 1921/1922 г. у насъ е имало частни първоначални турски училища 1.673 съ 1.990 учители и 58.553 ученици. Учителитѣ сѣ съвършено слаба подготовка, много отъ които не знаятъ — това е констатирано официално съ доклади — даже обикновената таблица на умножението и учатъ децата на всевъзможни суевѣрия, които нѣматъ нищо общо нито съ положителната, нито съ религиозна наука, а вдругъ сжщитѣ тия хора сѣ български подданици и, за да станатъ добри български граждани, за да се изпълни точно предписанието н чл. 78 отъ конституцията, следва да получатъ задължително основно образование съ 7-годишенъ курсъ.

Презъ 1922/1923 учебна година у насъ е имало 1.692 частни училища съ 69.373 ученика. Презъ 1925/1926 учебна година е имало 1.396 частни училища съ 36.303 ученика и 28.592 ученички. Отъ тѣхъ 1.294 сѣ турски училища съ 33.429 ученика и 24.455 ученички и съ 1.831 учители и 93 учителки.

Частни прогимназии. Презъ 1925/1926 г. у насъ е имало 56 прогимназии съ 2.812 ученика и 1.398 ученички и съ 2.168 учители и 373 учителки. Отъ тия прогимназии турски сѣ 35 съ 1.788 ученици и 425 ученички и съ 124 учители и 28 учителки; еврейски — 6 съ 384 ученици и 235 ученички и съ 19 учители и 17 учителки. Ако, следователно, бѣде напълно приложенъ принципътъ на задължителното образование за българскитѣ подданици, най-напредъ за българскитѣ деца, а следъ туй за инородното и иновѣрното население, така както повелява законътъ за народното про-

свѣщение, ние не можемъ да имаме онова свръхпроизводство на учители, за които се говори тукъ отъ г. Лѣкарски.

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): Пакъ ще го имаме.

С. Омарчевски (з): Но ние не можемъ да имаме това свръхпроизводство и поради други съображения. Тѣй напр., задължителното основно образование съ 7-годишенъ курсъ не е приложено навсѣкѣде. Намъ ни се отговаря, че нѣмаме условия за прогимназии и, следователно, ние ще закриемъ тѣй бързо открититѣ презъ 1921/1922 г., защото не отговарятъ на условията. Може ли подобна ересь да бѣде изповѣдана! Ами когато законодателятъ въ 1880 г. създаде чл. 78 отъ конституцията, имаше ли налице всички онѣзи данни, всички онѣзи възможности и всички онѣзи условия, които да направятъ напълно приложимъ принципа на задължителното образование? Безспорно е, че ги нѣмаше. Но трѣбва да се знае и едно друго нѣщо. Никого въ България не е било и не може да бѣде, едно селско-общинско управление, едно селско училищно настоятелство да сгради сградата за училище и да набави учебни пособия за него, като чинове, карти, черни дѣски и пр., всички пособия, които изисква педагогическата наука, та тогава да иска отъ Министерството на народното просвѣщение да отвори тамъ една прогимназия. Това нито е било, нито може да бѣде. Желанието на народа за по-широко образование трѣбва да бѣде подпомогнато отъ страна на държавната властъ. Държавната властъ ще открива прогимназии и ще съдействува съ всички сѣдства на това желание у народа за по-широко образование и ще открива въ селата училища.

А. Тодоровъ (д. сг): Да, но въ Ваше време е имало прогимназии съ класове съ по петъ ученика.

С. Омарчевски (з): Не е имало такива.

А. Тодоровъ (д. сг): Имало е на много мѣста.

Н. Търкалановъ (д. сг): Въ с. Кирилово, Преславско, е имало училище съ четири ученика.

С. Омарчевски (з): Чл. 36 отъ закона за народната просвѣта заповѣдва, тамъ, дето има двадесетъ подлежащи на задължително учение деца, да има първоначално училище.

А. Тодоровъ (д. сг): Закриването никѣде не е станало произволно, а е станало поради липса на достатъченъ брой ученици.

С. Омарчевски (з): Щомъ като образованието е задължително, какъ така може да се закриватъ училищата?

А. Тодоровъ (д. сг): Не може да съществува класъ съ трима ученици.

С. Омарчевски (з): Кой ви каза, че нѣма такива училища!

А. Тодоровъ (д. сг): Азъ Ви го казвамъ.

С. Омарчевски (з): Чл. 36 отъ закона за народната просвѣта казва: „Всѣко село или сборъ отъ села съ повече отъ 20 подлежащи на задължително учение деца, трѣбва да има първоначално училище“.

К. Кънчевъ (д. сг): Значи, повече отъ 20. Минимумътъ е 20.

С. Омарчевски (з): Добре. Въ България презъ 1925/1926 учебна година, по преброяването отъ 1920 г., населенитѣ мѣста сѣ били 92 града, 4.214 села, 1.353 колиби и махали, 215 гари и 91 манастири. Имаше училища въ 92 града, въ 3.424 села, въ 231 махали и въ 91 колиби, или всичко въ 3.838 населени мѣста има училища. Значи, излиза, че нѣма училища въ повече отъ 790 села, въ 1.031 махали, безъ да смѣтатъ гаритѣ и манастиритѣ, дето има училища.

Ако сега въ тия мѣста, въ които се смѣта, че нѣма училища, бѣдатъ създадени и ако, отъ друга страна, бѣде развитъ прогимназиаленъ курсъ на основното училище, прогимназиалното образование въ ония села, дето има вече съществуващи основни училища, ...

Председателстващъ А. Христовъ: (Звъни) Г. г. народни представители! Часътъ е 20. Предъ видъ на предстоящата работа, азъ ви моля да се продължи заседанието до 24 ч.

Които сж съгласни съ това предложение, да вдигнат ръка. Болшинство, Събранието приема.

Продължавайте, г. Омарчевски.

С. Омарчевски (з.): Ако развием прогимназиите въ съществуващите основни училища, т. е. въ училища, дето има до четири отдѣления, ако развием паралелките отъ I до III класъ, пакъ ще имаме нужда отъ едно голѣмо число учители. Така напр., прогимназиите въ България презъ 1919/1920 учебна година сж били 400, презъ 1920/1921 г. — 522, съ 70.881 ученика, презъ 1921/1922 г. — 1.186, съ 84.862 ученика, презъ 1922/1923 г. — 1.202,...

Министъръ Н. Найденовъ: Навсѣкжде, кждето има условия, се откриватъ прогимназии.

С. Омарчевски (з.): Абе, г. Найденовъ, дето има условия...

Министъръ Н. Найденовъ: Всѣка колиба не може да има прогимназия.

С. Омарчевски (з.): Презъ 1921/1922 г. е имало прогимназии 1.186, съ 84.862 ученика, отъ тѣхъ градски 108 и селски 1.078. Учениците въ градските прогимназии сж били 32.527, а въ селските — 52.263. Учителите сж били 3.822, отъ които мъже 1.826, жени — 1.996. Въ 1922/1923 г. прогимназии самостоятелни е имало 1.202, пълни основни училища, значи отъ I отдѣление до III класъ — 401, или всичко 1.603. Презъ 1923/1924 г. прогимназии е имало 1.339, а пълни основни училища — 430 или всичко 1.769. Въ 1925/1926 г. самостоятелни прогимназии е имало 769, отъ които 649 пълно развити и 120 непълно развити. Както виждате, има едно голѣмо и чувствително намаление, почти наполовина. Презъ 1924/1925 г. прогимназиите сж 1.655, а въ 1925/1926 г. сж съ 480 по-малко въ сравнение съ по-първата година. Ако, следователно, бжде приложенъ напълно принципътъ на задължителното образование съ 7-годишенъ курсъ, като съществуващите досега основни училища до IV отдѣление бждатъ развити и се откриятъ и I и II и III класъ отъ прогимназията, и ако, отъ друга страна, се изпълнятъ точно постановленията на закона за народното просвѣщение касателно прибирането въ училищата сграда на всички подлежащи на задължително учение деца българчета, ако понататък бжде приложенъ напълно и принципътъ за задължителното образование за инородното и инородното население у насъ, ние не само че не ще имаме никакъвъ прирастъ,

Докладчикъ И. Лъкарски (д. сг.): Пакъ ще имаме.

С. Омарчевски (з.): Отде черпите тѣзи сведения, г. Лъкарски? Презъ 1923/1924 г. първоначални училища е имало 1.386, турски училища 170, еврейски, арменски — всичко 1.600. Последните иматъ учители, които отговарятъ на условията, обаче турските нѣматъ подготвенъ учителски персоналъ. Това не значи, че като даваме свобода въ България на инородното и инородното население, непременно тамъ трѣбва да се преподаватъ небивалици.

Тѣй че азъ смѣтамъ, че никакви нужди не налагатъ въвеждането на таксите въ педагогическите училища и въ учителските институти, като срѣдство за спиране налива на учениците въ тѣхъ.

Чл. 60 отъ закона за народното просвѣщение определя предѣлната възраст на учителите отъ основните училища, следъ навършването на която тѣ биватъ уволнявани административно. По закона за народната просвета отъ 1921 г., тая възраст бѣше 60 години, а по измѣнението на сѣщия отъ 1924 г., тя бѣше 65 години. Сега комисията предлага тая възраст да стане пакъ 60 години — да се повърне старото положение. Азъ нѣмамъ нищо противъ туй измѣнение, обаче, както казахъ, не съмъ съгласенъ само по форма съ другите измѣнения, които тукъ се правятъ. Сѣщо така комисията предлага измѣнение на предѣлната възраст на учителите въ срѣдните училища — чл. 128 отъ закона — въместо 65 години, да стане 60 години. Какато каза г. докладчикътъ, тая мѣрка ще засегне около 40—50 учители.

§ 7 отъ законопроекта гласи: (Чете)... „Омжени учители и служители по ведомството на Министерството на народното просвѣщение, които сж добили право на пенсия и не сж вдовици и разведени или върху които не лежи изключителната издръжка на семейството имъ, се уволняватъ отъ министра на народното просвѣщение“. Споредъ

г. докладчика, тая мѣрка ще засегне около 400—500 омжени учители. Предъ видъ на туй, че имаме голѣмо число кандидати за учители, и предъ видъ на туй, че трѣбва да се влѣе прѣсна струя въ учителството, че трѣбва да се подновява учителскиятъ персоналъ постепенно, това измѣнение на закона е целесъобразно.

Н. Търкалановъ (д. сг.): Значи съгласни сте, че има свръхпроизводство на учители.

В. Начевъ (д. сг.): Той се обѣрка вече.

С. Омарчевски (з.): Азъ ви казахъ, че само по форма не съмъ съгласенъ съ тия измѣнения, защото не сте спазили повеленията на нашия основенъ законъ. (Възражения отъ сговористите) Вие, които най-много претендирате да пазите конституцията, съ начина, по който правите тия промѣни сега, я нарушавате.

Н. Търкалановъ (д. сг.): Въ комисията Вие поддържахте, че тая нова вълна отъ млади и достойни учители трѣбва да намѣри мѣсто въ училищата и затова трѣбва да се уволнятъ старите учители.

С. Омарчевски (з.): Г. Търкалановъ! Благодаря Ви, че ме поддържате. Азъ казахъ това въ комисията, че ви го кажа и тукъ, но съ промѣните, които вие правите въ чл. чл. 60 и 128 на закона за народната просвета, нищо нѣма да направимъ, защото тая мѣрка е факултативна, а азъ искамъ тя да бжде категорична.

Докладчикъ И. Лъкарски (д. сг.): Въ комисията Вие бѣхте противъ факултативността на тая мѣрка.

С. Омарчевски (з.): Да, азъ искамъ тая мѣрка да бжде категорична, защото се изтъкна, че учителъ, който стане на 60 години, е вече чуждъ на новите веяния въ педагогиката. Има маса учители, отъ които училищата трѣбва да бждатъ освободени. Но сѣщо така е върно и друго, че има много учители, които, макаръ и 60-годишни, биха могли да конкуриратъ достойно нѣкои млади учители, но ние не правимъ закона за единъ, за двама. Затуй азъ искамъ тая мѣрка да бжде категорична, а не факултативна.

Н. Търкалановъ (д. сг.): Така е въ законопроекта.

С. Омарчевски (з.): Защото, ако тая мѣрка бжде факултативна, както иска г. министърътъ, въ противовѣсъ на всички членове на комисията по министерството на народното просвѣщение, вие нищо нѣма да направите, защото, отъ една страна, ще имате нови кандидати за учители, свършили училища, а отъ друга страна, ще имате факултативната наредба въ закона за народната просвета, която казва, че могатъ да бждатъ уволнени учителите на 60 години, но могатъ и да не бждатъ уволнени.

Н. Търкалановъ (д. сг.): Ще бждатъ уволнявани.

С. Омарчевски (з.): Това положение ще отвори врата на партизанството и на корупцията и учителите ще почнатъ да ставатъ сговористи; ще накарате учителите, голѣми комунисти да ставатъ сговористи, само и само да не ги уволнявате. Може да има само единъ, два случая такива, но туй разпореждане на закона, съ което се дава факултативно право на министра да уволнява, може да се използва най-вulgарно. Затуй това разпореждане трѣбва да бжде категорично. А че училището шѣло да се лиши отъ единъ, двама, или петъ учители, които сж надъ 60 години, макаръ и да сж способни, това нищо не значи.

И така азъ одобрявамъ промѣните, които се правятъ въ чл. чл. 60 и 128 отъ закона за народната просвета за възстановяване старата предѣлна възраст — до 60 години, но не мога да се съглася по никакъвъ начинъ съ въвеждането на таксите въ непълните гимназии. Съ въвеждането на тия такси въ непълните гимназии, въ ония малки паланки и градчета, като Елхово, Ески-Джумая и въ села като Кнежа, Угърчинъ, Рахово и т. н., ще принудите бащите на учениците въ тия гимназии да ги спратъ отъ училище. Какво ще стане съ учениците, които сж свършили, да кажемъ, четвърти, пети или шести реаленъ класъ и които ще престанатъ по-нататъкъ да следватъ, щомъ като нѣмате създадени никакви условия за професионално образование, щомъ като нѣмате другъ видъ училища, въ които

тѣ да отидатъ. Поради въвеждането на тия такси, тѣ ще бждатъ заставени да напускатъ реалното училище.

Н. Търкалановъ (д. сг.): Въвеждането на таксите е факултативно. Тѣ не сѣ задължителни за всички училища. Въ ония училища, които иматъ приходи, за да се издържатъ, всички ученици нѣма да плащатъ такса. Ще плащатъ такса само ученицитѣ на състоятелни родители, а ученицитѣ на бедни родители, на инвалиди и пр., ще бждатъ освободени.

С. Омарчевски (з.): Какво ще прави, следователно, оня ученикъ, на който баша му, по една или друга причина, не може да внесе тази такса, за да постѣпи той въ гимназията?

Н. Търкалановъ (д. сг.): Беднитѣ ученици се освобождаватъ отъ тая такса.

С. Омарчевски (з.): Ще бжде освободенъ бедниятъ ученикъ, който е отъ центъра, дете е гимназията, ами който е отъ съседното село, който е отъ съседната околия?

Н. Търкалановъ (д. сг.): Ще представи удостоверение отъ съответната община, че е беденъ.

С. Омарчевски (з.): Но това трѣбва да бжде уредено въ закона. Вие знаете кои посещаватъ нашитѣ училища: посещаватъ ги и най-богатитѣ, посещаватъ ги и тѣзи, които трѣбва да бждатъ освободени отъ такса. Онзи, който нѣма да има възможностъ да внесе таксата, недейте мисли, че ще има възможностъ да следва въ учебното заведение. Той е нуженъ на своитѣ родители да го пратятъ на работа, за да прехранва себе си и семейството. Ако оня, който е беденъ и който живѣе въ сѣщата община, където е гимназията, бжде освободенъ отъ плащане на такса, той ще постѣпи въ училището, но какъ ще постѣпи въ училището онзи, който живѣе въ съседното село или въ съседната паланка и който е отъ слабо или срѣдна рѣжа семейство?

Нѣкой отъ сговориститѣ: Ще представи удостоверение отъ общината.

С. Омарчевски (з.): А бе, това не е мѣрката, която разрешава въпроса — разберете това. При положението, въ което сѣ поставени непълнитѣ гимназии, на пълно финансово подчинение на окръжнитѣ съвети и на едни съ нередовни приходи общински съвети, съгласете се, че е по-хубаво да ги затворимъ, отколкото да линѣятъ.

Н. Търкалановъ (д. сг.): И до него ще дойдемъ.

С. Омарчевски (з.): Тѣй ще бждете по-прямолинейни. По-добре е да се постѣпи така, отколкото да се измѣчва една армия отъ 400 души учители, хора съ висше образование, по всички еднакви съ своитѣ колеги, да кажемъ, въ Пловдивъ, на които, обаче, държавата не плаща заплатитѣ, само заради това, защото сѣ имали нещастieto да бждатъ назначени въ непълна гимназия въ нѣкое село.

Министъръ Н. Найденовъ: Тамъ е работата, че въ всѣко село не може да има гимназия.

С. Омарчевски (з.): Азъ съжалявамъ, че нѣмамъ време да Ви отговоря. Не е въпросъ, че въ всѣко село не трѣбва да има гимназия. Тѣй нареченото реално училище съ 3-годишенъ курсъ, което е едно продължение на прогимназията, е едно срѣдно училище, което служи като основа, което служи като база, което е предварително общо образование за специалното, за професионалното образование, г. министре. Тамъ е въпросътъ. Преди да имаме ние професионално образование, преди да имаме пълно приложение на трудовия принципъ, господстващъ днесъ въ педагогическата наука, ние трѣбва да имаме една по-висока култура, едно по-голъмо общо образование; безъ едно по-голъмо общо образование ние не можете да имате едно добро, отлично професионално образование. И разликата между насъ се крие тъкмо тамъ, че докато ние поддържаме това, ние въвеждаме системата на държавнитѣ гимназии съ 5-годишенъ курсъ. Въ такъвъ случай, прави сте да ми възразите, че въ всѣко село не може да има гимназия. Въ всѣки по-голъмъ центъръ, обаче, може да има срѣдно реално училище, както се стремятъ навсѣкѣде въ Европа да го иматъ, както се стремятъ въ Чехия, както се стремятъ въ

Полша, както се стремятъ въ Германия, както се стремятъ и въ Сърбия да постигнатъ това

Времето не ми позволява, нѣмамъ възможностъ да се изкажа подробно, но смѣтамъ, че тая мѣрка, която се предлага чрезъ този законопроектъ, е една временна, палиативна мѣрка. Тя е предизвикана отъ това, че се намираме сега въ началото на учебната година, и за да не бжде положението на учителя въ непълнитѣ гимназии тѣй тежко, този законопроектъ иска да реши въпроса за тази година. Както отъ изявленията на г. министъра на народното просвѣщение, така и отъ туй, което се каза въ комисията по Министерството на народното просвѣщение, и тукъ, се вижда, че ние скоро ще бждемъ сезирани съ измѣненята на закона за народното просвѣщение, които времето налага. Смѣтамъ, че тогава ще имамъ възможностъ основно да разгледамъ ония промѣни, които ще се искатъ, и тогава ще се види каква трѣбва да бжде насоката на нашето образование. Тогава ще имаме възможността да се изкажемъ по-основно върху положението на днешнитѣ непълни гимназии. Понеже бюджетътъ на държавата е гласуванъ, по-неже бюджетитѣ на общинитѣ и окръжията сѣ тоже гласувани, ако ние не гласуваме този законопроектъ, рискуваме да дадемъ право на министерството да приложи повеленията на сегашния законъ, чл. 181, а именно, да затвори тия училища. За да се избѣгне туй, правителството иска да му гласуваме този законопроектъ. Азъ смѣтамъ, че както намираме срѣдства за други нужди, както и вчера гласувахме единъ бюджетъ за извънреднитѣ разходи на държавата, тѣй сѣщо трѣбваше да намѣри правителството пари, за да бжде поста отъ държавата издрѣжката на тия непълни гимназии поне за туй време, докато се уреди положението имъ. Ако не може да се създадатъ приходи на общинитѣ, за да могатъ тѣ да посрѣщатъ задълженията си за учителскитѣ заплати — а нѣкъ, отъ друга страна, смѣтамъ, че нѣма защо да се налагатъ тежоби на едни родители, които ще пратятъ своитѣ деца въ общинскитѣ пълни и непълни гимназии, а на други, които ще ги пратятъ въ държавнитѣ гимназии, да не се налагатъ — по-добре е да се закрятъ тия непълни гимназии. Времето, обаче, въ което живѣемъ, не позволява да се прави такова ограничение при даването на по-висока култура на различнитѣ слоеве на нашия народъ. Нѣма защо да се създаватъ убеждения, диспозиции, психологически настроения, че ония, които иматъ честта да сѣ се родили въ Пловдивъ, въ София, въ Бургазъ, въ Сливенъ и т. н., могатъ да бждатъ облагодетелствувани съ всички плодове на просвѣщението, а ония, които живѣятъ тамъ, всрѣдъ недрата на самия народъ, въ малкитѣ паланки или голѣмитѣ села, да бждатъ обременени съ тежки и непоносими такси.

Съ измѣненята, се иска да плащатъ 500 л. такса и ученицитѣ отъ педагогическитѣ училища и учителскитѣ институти. Това не е добро. Тамъ такси не трѣбва да се въвеждатъ, защото следването въ учителскитѣ институти и педагогическитѣ училища трѣбва да бжде поощрено, ако искаме пълното приложение на принципа за задължителното основно образование, за да можемъ нанстина въ културно отношение да стоимъ на равна нога съ редица други държави.

Вѣрно е, че нашата държава, която има 5½ милиона население има близо 1 милионъ ученици, които посещаватъ народнитѣ и инородни основни училища, срѣднитѣ, специалнитѣ и професионалнитѣ; вѣрно е, че стои на единадесетото мѣсто по грамотностъ въ таблицата за грамотността на държавитѣ въ Европа; вѣрно е, че по числото на ученицитѣ и учителитѣ превъзхожда всички свои съседи, но при все това не би трѣбвало вие да спъвате развитието на своето учебно дѣло. Вие, г-да, отъ Демократическия съговоръ, които претендирате да представлявате демокрацията въ България, които постоянно говорите, че демокрацията е възможна при единъ просвѣтенъ гражданинъ, вие нѣмате никакво оправдание, когато искате да въведете тия нови такси. Нѣкога вие говорѣхте противъ тия такси, заставяхте начело на движението противъ тѣхъ, а днесъ ги въвеждате съ целъ да преградите пътя за по-голъма култура, за по-голъмо образование на децата на по-беднитѣ или на срѣдната рѣжа хора. Нѣма нужда да въвеждате такса и за педагогическитѣ училища, и учителскитѣ институти, защото трѣбва да поощрите посещаването имъ, за да можете да се сдобие с редовенъ учителски персоналъ. Държавата и сега нѣма редовенъ учителски персоналъ въ прогимназитѣ. Тѣй напр. презъ учебната 1921/1922 г. имаме редовни прогимназиски учители отъ учителскитѣ институти 1698, а волнонаемни — 2.124, или всичко 3.822; презъ

1922/1923 г. имаме 2.423 редовни учители, а 2.813 волнонаемни, или всичко 5.236; през 1923/1924 г. 3.007 редовни учители и 3.483 волнонаемни — една грамадна армия от учители, които по закона подлежат да бъдат замѣстени съ редовни — или всичко 6.480; през 1925/1926 г. имаме 3.441 редовни прогимназиални учители и 2.118 волнонаемни или всичко 5.559; през 1926/1927 г. имаме 3.774 редовни прогимназиални учители и 1.796 волнонаемни или всичко 5.570. При съществуващите прогимназии, без да бъде разширен кръгът на задължителното 7-годишно образование, при съществуващия брой редовни първоначални и прогимназиални учители, мене ми е чудно защо ще въвеждате такси въ педагогическите училища и учителските институти.

И така, за измѣненята, съ които се цели да се въведат такси въ непълните гимназии, педагогическите училища и учителските институти, азъ нѣма да гласувамъ, обаче за измѣненята, които се внасятъ въ чл. 60 и 128, алинея втора, азъ ще гласувамъ. Моля ви, обаче, заради името, което сте си присвоили като партия — Демократически сговоръ — недейте връща образователното дѣло назадъ. Съ тия такси, които въвеждате за непълните гимназии, вие ще дадете възможност на министъра да изпълни постановлението на чл. 181 — да ги затвори, и ще останатъ само съществуващите гимназии.

Х. Стояновъ (д. сг): Тъкмо туй искамъ.

С. Омарчевски (з.): Знаемъ, че това искате. По този начинъ, вие наистина ще затвърдите ония диспозиции, наслоения — може би основателно или не — че вие сте една партия, която дава образование и се грижи само за интереситъ на известни съсловия, а обвинявате други въ водене на нѣкаква съсловна политика.

Й. Търкалановъ (д. сг): Вѣрвате ли това, г. Омарчевски?

С. Омарчевски (з.): За да не вѣрвамъ това, недейте създава прѣчки за развой на образованието въобще, недейте спъва полета на младежта къмъ добиване на повече знания, на по-висока култура.

Това е, което искахъ да ви кажа по този законопроектъ. (Ръкоплѣскания отъ земледѣлцитъ и отъ земледѣлцитъ крило „Врабча“)

(Председателското мѣсто се заема отъ подпредседателя д-ръ Б. Вазовъ)

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата народниятъ представител г. Христо Стояновъ

Х. Стояновъ (д. сг): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! За пръвъ пътъ се качвамъ на тая хубава, свещена трибуна и трѣбва да ви призная, че разстоянието отъ банката до нея ми се видѣ премного дълго, защото вълнението ми не е малко, и затуй моля ви да ме простите, ако въ развитието на нѣколкото мои мисли тукъ предъ васъ, допусна известни непълноти, грѣшки, грапавини. Азъ съмъ съ психиката на новобранецъ, а вие знаете, че на новобранецъ много отъ грѣшките се процапватъ. Ако ли тѣзи грѣшки и грапавини сѣ малко, толкова по-хубаво.

Г. г. народни представители! 40 дена вече азъ наблюдавамъ всичко онова, което става въ тая хубава зала; наблюдавамъ го съ вниманието на единъ човѣкъ, който иде отъ провинцията съ ентузиазъмъ, съ голѣмо желание да се приобщи къмъ работата на Камарата и съ малкитъ, но честни свои сили и усилия да бъде и той съ нѣщичко полезенъ и на Камарата, и на дѣлото, на което тази Камара честно служи. Наблюдавайки така живота въ нея, дошълъ съмъ до много заключения, които, разбира се, не му е сега времето да ги лансирамъ предъ васъ. Едно е необходимо, обаче, да лансирамъ и то ще бъде изходниятъ пунктъ на нѣколкото мисли, които ще развия предъ васъ. По моитъ наблюдения, най-голѣмитъ дни на Камарата сѣ ония, въ които сѣ сложени на разглеждане стопански и финансови въпроси, въобще, въпроси свързани съ материалната култура на нашата държава. Тия въпроси сѣ оситъ, около които се върти животътъ на Камарата; това сѣ крайгълнитъ камъни, върху които се изгражда нейниятъ животъ. Разбира се, това не е лошо, напротивъ то е разкошно, великолепно дори, защото всѣки знае, че въ основата на всѣко развитие на живота стои материалниятъ факторъ, съотношението на материалните сили и, следователно, не може една Камара да не почне отъ тамъ — съ работа и дейность, насочена преди всичко въ регулиране

и засилване материалната мощъ на нашата държава. Чрезъ това Камарата ще осигури правилното културно развитие на нашата страна. Но всѣка крайность, разбира се, има и своята обратна страна.

В. Драгановъ (з. в): Банкеритъ ще осигури.

Х. Стояновъ (д. сг): Вие не знаете какво говорите. Когато азъ говоря по училищни въпроси и училищна политика, вие говорите за банкери. Плашите се отъ несъществуващи призраци. Азъ Ви моля да си седите и да слушате, да не прекъсвате, защото и безъ това времето е много късо.

Казвамъ, всѣка крайность има и своята обратна страна. Ние, като-че-ли сме отишли въ една крайность, ние като-че-ли работимъ само за материалната култура на нашата страна. Ако схематически изобразимъ това, което върши нашата Камара, не само въ тази сесия, но въ редица сесии, въ видъ на единъ грамаденъ кръгъ, то центъръ на този кръгъ ще бъде, сигуренъ съмъ, въпросътъ за материалната култура, а периферията му ще бъдатъ нескончаемитъ опити на всички почтени наши партии и дейци да дадатъ едно по-правилно разрешение на въпроситъ, свързани съ нашата материална култура. Въ този кръгъ, обаче, за въпроситъ на моралната култура едва ли има мѣсто, или ако има, то е свършено малко. Като-че-ли нашата държава е едно сборище отъ институти, които се движатъ отъ нѣкакви механически, слѣпи сили; като-че-ли нашиятъ народъ е едно сборище отъ хора, които се движатъ пакъ отъ нѣкакви механически сили, тайни, невидими за насъ; като-че-ли народътъ ни не се интересува отъ нищо друго, освенъ отъ материални блага: пѣтища, мостове, говеда, овце и т. н.; като-че-ли нашиятъ народъ живѣе само съ материални блага, а не живѣе съ нѣщо по-висше, по-сублимно, което да го импулсира и да му открие перспективи и упование въ бъдещето. Въ основата на всички материални прояви на нашия животъ стои единъ изворъ — изворътъ на българския духъ. Този духъ, невидимъ за насъ, приижда дори, когато не го желаемъ, съ вихрени коне, на вихрени крила, приижда около насъ и допринася нѣща, които материалните сили и фактори не сѣ въ състояние да ни дадатъ. Когато ние създавахме своитъ епопеи, имаше моменти, когато материалнитъ сили и срѣдства се изчерпваха, привършваха, ние оставахме почти безпомощни отъ материално гледище, но въ тия трудни моменти невидимо, незайно прииждаше българскиятъ духъ и вихрено ни понасяше напредъ. Това е епопеята при Одринъ, която по-скоро се създаде отъ българския духъ, а по-малко отъ топоветъ, гранатитъ, пушкитъ, раницитъ и шинелитъ. Това е епопеята при Чаталджа, която се създаде по-скоро отъ нашия духъ, отколкото отъ нашитъ материални сили и срѣдства, които бѣха сведени до минимумъ и почти окончателно привършени. По-сетне, предъ оная историческа дата 9 юний, това бѣше българскиятъ духъ, който дойде по невидими пѣтища, изъ невидими крайща и подпомогна тази шепа, тази малка група отъ елита на българската интелигенция, която бѣше лишена отъ материални сили, да извърши преврата и създаде новата епопея на България — 9 юний.

И. Петровъ (з. в): Недеке сравнява 9 юний съ Чаталджа и Одринъ.

Х. Стояновъ (д. сг): Още по-късно презъ септемврийскитъ събития, уважаеми господине, нашитъ материални сили и срѣдства сѣщо бѣха малки.

С. Омарчевски (з.): При 9 юний се прояви материалната сила.

И. Петровъ (з. в): При Чаталджа и Одринъ бѣше цѣляниятъ народъ, а при 9 юний не бѣше цѣляниятъ народъ.

Х. Стояновъ (д. сг): И при Чаталджа, и при Одринъ, и при 9 юний бѣ цѣляниятъ народъ, и то най-здравиятъ българския народъ, а онзи, който вие представлявате. (Ръкоплѣскания отъ сговориститъ) И при Чаталджа, и при Одринъ, и при 9 юний българскиятъ духъ творѣше дѣла, творѣше епопеи и не служеше на интереситъ, на които вие служите, мизерници!

Отъ земледѣлцитъ: Въпросъ е, кои сѣ мизерници.

Д. Гичевъ (з. в): Поне Вие бждете по-скромни, Вие, който сте били социалистъ и сте единъ политически скакалецъ.

С. Омарчевски (з): Ще сравнява Одринъ съ 9 юний! Тъ сж две различни работи.

Х. Стояновъ (д. сг): Не ме закачайте. Азъ спокойно ще развия своята мисль. Закачите ли ме, не съмъ азъ, който ще ви остана дълженъ — малкиятъ сговоритски Давидъ е винаги на поста си срещу голѣмия земледѣлски Голиятъ. (Ржкоплѣскания отъ сговорититѣ).

С. Мошановъ (д. сг): Г. председателю! „Политически скакалецъ“ наричатъ оратора. Какъ може да се обижда така?

Х. Стояновъ (д. сг): Азъ не чухъ тая вонещица, която произнесе тия многознаменателни словеса; желая да я видя. На тая терминология азъ мога да отговоря съ друга, по-язвителна.

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Моля, г-да, отвлечате оратора.

Д. Гичевъ (з. в): Любовта му е краткотрайна.

Х. Стояновъ (д. сг): По-късно, казвамъ, и презъ септемврийскитѣ събития нашиятъ материални сили и сръдства бѣха по-малко, но нашиятъ духъ бѣше голѣмъ, нашиятъ духъ бѣше великъ и той създаде онова, което се казва днесъ свободна България, независима България, безъ който духъ тая България презъ септемврий щѣше да бжде въ краката на нашиятъ врагове, щѣше да бжде непеленице, щѣше да бжде разорена. Пакъ този духъ дойде на помощъ, пакъ този духъ извърши това чудо по невидими, по незайни пътища. И, уважаемо събрание, което е най-интересното, той духъ ние го използваме; и народътъ ни, и държавата ни го използватъ само като слѣпа сила, като една сила чудодѣйна, едвали не въ нашата кръвъ вродена, но като една сила некултивирана още. Ако ние си поставимъ задачата тая слѣпа сила да я култивираме, да я съберемъ изъ всички възможни крайща на националната душа, ние тогава действително бихме създали единъ мощенъ факторъ въ нашия животъ, по-силенъ отъ редица други фактори и бихме обезпечили настоящето и бждещето на нашата държава. Ето въ тая мисль азъ изказвамъ своето учудване, заедто, когато се поставятъ такива голѣми въпроси на разглеждане, като въпроса за българското училище, за българското образование, за възпитанието на българския духъ, ние заседаваме тукъ въ тая зала съ 5 или 10 души.

Нѣкой отъ земледѣлцитѣ: Тукъ сте правъ.

Х. Стояновъ (д. сг): Азъ къмъ туй отивамъ, недейте бърза, не сте пророци, за да знаете къде отивамъ въ мисльта си и затуй чакайте. Ако не ме дразните бждете увѣрени, че ще останете извънредно много доволни, премного доволни, съ изключение отъ последнитѣ пунктове на моята речъ.

Единъ отъ сговорититѣ: Само за 9 юний недей имъ говори.

Х. Стояновъ (д. сг): Странно впечатление прави на ментъ, новобранецъ депутатъ, лето днешниятъ день, единствениятъ отъ 40-тѣхъ, който е опредѣленъ за разискване на законопроекта за народната просвѣта, се е почувствувалъ отъ всички насъ, и отъ тукъ (Сочи лѣвицата), и отъ тукъ (Сочи дѣсницата) като бреме, което едва се издържа, като едни часове, едни минути, безъ които като-че-ли можехме да преживѣемъ. Странно е, но заедно съ туй, жалко е.

Н. Мушановъ (д): Материалниятъ елементъ наддѣля — отидоха да вечерятъ. (Смѣхъ)

Х. Стояновъ (д. сг): Предъ, насъ, г. г. народни представители, чрезъ този мѣничкъ законопроектъ, шедствува българското народно училище; чрезъ този мѣничкъ законопроектъ шедствуватъ новитѣ генерации, новитѣ опования на нашия народъ и на нашата държава. И, следователно, когато имаме това тържествено шедствие днесъ тукъ въ Парламента, ние можехме да отдѣлимъ нѣколко часа поне, ако не нѣколко дни, за едно притайване на духа, и при

това притайване на духа да изслушаеме разискванията по въпроситѣ, които се слагатъ предъ нашето внимание.

Нѣкой отъ земледѣлцитѣ: Тази речъ щѣше да бжде ценна при общитѣ дебати по измѣнението на закона за народната просвѣта.

Х. Стояновъ (д. сг): Ние туй не направихме. Но азъ смѣтамъ, че въ това отношение ще почерпимъ поука отъ миналото, и въ настоящето и въ бждеще не ще проявяваме този слабъ интересъ къмъ българското училище, който проявяваме днесъ.

На предмета, уважаеми г-да. Предъ насъ е законопроектътъ за измѣнение на нѣкои членове отъ закона за народното просвѣщение. Ето ви единъ случай отличенъ да поставимъ на преценка всички онѣзи въпроси, които сж свързани съ нашето образователно дѣло. Ето единъ отъ случаитѣ да поставимъ на преценка и всички онѣзи положения и възражения, които се изнесоха тукъ отъ страна на нашиятъ противници, главно отъ г. Негенцовъ, отъ г. Андреевъ и отъ г. Омарчевски. Ще ви моля, макаръ и да е късно, съ малко повече внимание да следите моята мисль. Безъ прекъсване ще свършимъ работа много по-скоро.

Законопроектътъ се прецени най-напредъ отъ г. Андреевъ като една нескопосана работа, непроучена, следователно, работа, която нѣмала никаква връзка съ бждещитѣ реформи, които ще ставатъ въ областта на учебното дѣло, като единъ актъ, който е свършено откъснатъ отъ бждещия законопроектъ за народната просвѣта. Така се прецени отъ г. Андреева законопроектътъ. И ако той бѣше тукъ, азъ, безъ да правя възражения на онова, което лансира, бихъ го помолилъ да следи моитѣ мисли, за да види, че законопроектътъ не само, че не е нѣщо случайно, не само че не е нѣщо откъснато отъ бждещитѣ реформи въ областта на народното просвѣщение, но е въ една органическа връзка съ онова, което ще ви се представи въ бждеще, едно звено, което свързва настоящето наше училище съ бждещето, настоящето, което се представлява отъ стария законъ и бждещето, което ще бжде представено отъ проекта, който ще се внесе отъ г. министра на народното просвѣщение наесенъ. Но г. Андреевъ отсъствува.

Мисламъ на това, което се формулира отъ г. Негенцова. Той отрича изцѣло законопроекта. Той отрича законопроекта, г-да, не по съображение отъ гледна точка на образованието и училищната система въ нашата страна, не по съображение на държавнитѣ нужди и интереси, а по съображение чисто професионални. Той представлява Българския учителски съюзъ. Българскиятъ учителски съюзъ е една професионална организация, която въ голѣма степенъ е израсла въ борби, за отстояване професионалнитѣ интереси на учителя, едно, и второ, тая организация израсла въ борби съ държавата, чрезъ които борби, особено напоследъкъ, въ отдѣлни моменти е съумѣвала да защити професионалнитѣ интереси на българското учителство.

Д. Негенцовъ (с. д): Това не е истина, г. Стояновъ — не е била въ борба съ държавата.

Х. Стояновъ (д. сг): Свършено е вѣрно дотолкозъ, доколкото Учителскиятъ съюзъ се използва отъ партията на широкитѣ социалисти като единъ инструментъ за борба противъ държавата, а не е вѣрно дотолкозъ, доколкото съюзътъ има все пакъ свои сили, за да живѣе и работи на почвата на защита професионалнитѣ интереси на учителството.

Д. Негенцовъ (с. д): Кога ги отрекохте?

Х. Стояновъ (д. сг): Г. Негенцовъ! Ако говоримъ за миналото, ще отидемъ много далечъ. Азъ и днесъ съмъ туй, което съмъ билъ въ миналото, обаче вие сте винаги туй, което не трѣбва да бждете. Азъ винаги живѣя съ моята мисль, съ моя трудъ, съ моята честъ, а Вие живѣете съ чужда мисль, съ чужда честъ и съ чуждъ трудъ. Моля, да не ме прекъсвате. Азъ бихъ могълъ да изнеса много интересни странички.

Д. Негенцовъ (с. д): Напустна учителството, за да станешъ русенски кметъ.

Х. Стояновъ (д. сг): Азъ ще Ви кажа защо напустнахъ учителството — ето виновникътъ. (Сочи С. Омарчевски) Не защото намразихъ учителството, но отъ голѣма любовъ.

Д. Негенцовъ (с. д.): Азъ милѣя за учителството и съмъ жертвувалъ младинитѣ си и живота си за него.

Х. Стояновъ (д. сг): Вие може да го заявявате, обаче Вашитѣ дѣла говорятъ обратно. Вашитѣ дѣла подготвятъ сътресение въ тая държава днесъ, както сж подготвяли сътресения и въ миналото (Ржкоплѣския отъ сговориститѣ). Това сж Вашитѣ дѣла, това е Вашата физиономия.

Д. Негенцовъ (с. д): Вие ще говорите за държавата! Срамота е това, което говорите.

Х. Стояновъ (д. сг): Та, казвамъ, г. Негенцовъ отрича законопроекта изцѣло по силата на това, че изхожда отъ исканията и решенията на една организация, която само въ известенъ моментъ на своята дейностъ може да бѣде организация, интереситѣ и исканията на която да се покриватъ съ интереситѣ и исканията на държавата. Отъ този моментъ, обаче, въ който въ тази организация преобладава единъ партизански политически духъ, отъ този моментъ исканията и интереситѣ ѝ сж въ рѣзкъ конфликтъ съ интереситѣ на държавата. И последната отъ този моментъ не е длъжна и не трѣбва да се вслушва въ тѣхъ, а е длъжна въ всички случаи да живѣе съ своята самостоятелна мисль, съ своята самостоятелна логика, да работи съ своитѣ самостоятелни методи, които методи, мисль и логика могатъ и трѣбва да бѣдатъ въ конфликтъ съ методитѣ, логиката и мисльта на Учителския съюзъ дотолкозъ, доколкото той се проявява като антидържавна организация въ отбѣлни моменти.

Нѣкой отъ лѣвницата: Може ли такива работи да се говорятъ? Това е престъпление, де то го говоришъ.

Д. Негенцовъ (с. д): Вие сте били членъ на Учителския съюзъ, г. Стояновъ. Вие обиждате всички организирани учители.

Нѣкой отъ земледѣлцитѣ: Десетъ хиляди души учители сж организирани въ Съюза. Какво говорите?

Д. Негенцовъ (с. д): Бива ли така да се говори отъ трибуната?

Х. Стояновъ (д. сг): Г. Омарчевски атакува силно законопроекта най-напредъ по формални съображения — не е била спазена конституцията! Коя конституция, г. Омарчевски — тая ли (Показва я) — ето това е конституцията на българската държава. Вие познавате ли я, г. Омарчевски?

С. Омарчевски (з): Кое?

Х. Стояновъ (д. сг): Конституцията на българския народъ. Познавате ли я.

С. Омарчевски (з): Азъ я познавамъ.

Х. Стояновъ (д. сг): Ако я познавате, азъ Ви питамъ: защо я забравихте, когато бѣхте на властъ 3—4 години, когато бѣхте на кормилото на държавното управление?

С. Омарчевски (з): Кажете, кога и кжде!

Х. Стояновъ (д. сг): Защо я забравихте и защо я замѣнихте съ долно-джониската редакция на тая конституция? И ако сте я замѣнили, имате ли сега моралното право да плачете за нея и отъ нейно гледище да преценявате актоветѣ на правителството?

С. Омарчевски (з): Много изтъркано е това „долно-джониска редакция“!

Х. Стояновъ (д. сг): Изтъркано за изтърканъ човѣкъ — то се знае.

С. Омарчевски (з): Ако въ миналото е било допуснато това закононарушение, защо сега се върши?

Х. Стояновъ (д. сг): По-нататѣкъ г. Омарчевски е недоволенъ отъ това, че законопроектътъ не билъ прочуенъ отъ Висшия учебенъ съветъ, не е билъ проученъ и отъ учителскитѣ организации. Изтъкна се тукъ и ще се подчертае, вѣрвамъ, отъ г. министра на народното просвѣщение, че Висшиятъ учебенъ съветъ е единъ институтъ

съвещателенъ и, следователно, не е длъженъ министърътъ, когато известна спешностъ му налага да побърза съ измѣнението на закона за народното просвѣщение, да свика Учебния съветъ и да се съобразява съ неговитѣ решения. Туй едно. Второ, казва се: защо не били сезирани конгреситѣ на учителскитѣ организации? Азъ ще направя същото възражение, което направихъ на г. Досю Негенцовъ. Дотолкозъ, доколкото тѣзи конгреси сж конгреси на неутрални професионални организации, бѣдете увѣрени, и г. министърътъ, и комисията, и народнитѣ представители се съобразяватъ съ решенията на тѣзи конгреси. Тѣ казаха своята дума. Ние сме се съобразили съ думата на тѣзи конгреси и въ зависимостъ отъ тѣхната дума ние решаваме и представяваме своитѣ проекти. Но дотолкозъ, доколкото конгреситѣ на тѣзи организации не сж конгреси на едни неутрални професионални организации, а конгреси на боеви професионални организации, които надъ професионалнитѣ искания си поставятъ и политически цели, дотолкова ние не можемъ да се съобразяваме съ тѣхнитѣ искания и решения и дотолкозъ ние сме длъжни дори да ги пренебрегваме.

Държавата не се управлява, като се взематъ въ нейна помощъ организации, които въ даденъ моментъ я спъватъ и поставятъ прѣти въ нейната кола; държавата се управлява по своя логика, по свои методи и интереси, а не по методитѣ и интереситѣ на боеви организации. Отъ туй гледище и г. министърътъ, и Парламентътъ ще бѣдатъ свършено прави, като си кажатъ своята дума, безъ да държатъ смѣтка за това, че конгреситѣ на съответнитѣ учителски организации не си били казали своята дума.

Сега, г-да, минавамъ къмъ законопроекта, за да го преценя тѣй, както азъ мисля.

За менъ законопроектътъ има две страни — една видима, външна, и една вътрешна, интимна. Видимата, външната страна на законопроекта — това е спорътъ отъ въжкождото параграфи, които ни се даватъ, и по поводъ на които разискваме. Вътрешната, интимната страна на законопроекта за менъ е още по-ценна, още по-важна.

Най-напредъ ще се спра на видимата, на външната страна на законопроекта. По първия параграфъ — за пансионитѣ. Искане се поставили въ пансионитѣ да плащатъ известна такса. Ясно е защо. Нѣкой не изтъкна сериозни основания противъ, и ние всички не можемъ да не се съгласимъ, че това е една належаша мѣрка.

По втория параграфъ — иска се такса отъ всички ученици, които посещаватъ гимназитѣ, пълни и непълни, педагогическитѣ училища и учителскитѣ институти. Спорътъ бѣше за педагогическитѣ училища и за учителскитѣ институти. Спорътъ, обаче, бѣше свършено несериозенъ, безъ факти; безъ данни, просто голословно се твърдѣше, че педагогическитѣ училища и учителскитѣ институти сж необходими за нашитѣ училища, че нашитѣ училища страдали отъ липса на подготвенъ учителски персоналъ и затуй тѣзи два аппарата за подготовка на учителски персоналъ трѣбва да останатъ и напълно да се облагодетелствуватъ отъ българската държава — една мисль свършено невѣрна. Фактътъ, истината е, че имаме премного учители и за прогимназитѣ, и за основнитѣ училища и че педагогическитѣ училища и учителскитѣ институти действително сж надхвърлили онова, което бѣха си поставили като целъ. Еднажъ надхвърлили това, ние не можемъ, освенъ да ги лишимъ отъ привилегиятъ, съ които се ползуваха досега.

По-нататѣкъ иде въпросътъ за непълнитѣ гимназии, и тукъ е голѣмиятъ споръ: трѣбва ли въ непълнитѣ гимназии да се въведе една специална такса до 2.000 л. за всѣки ученикъ, или не трѣбва? Изтъкнаха се маса съображения — противъ тази специална такса. Азъ ще следвамъ моята мисль и, следвайки я, ще възража на всички онѣзи, които искаха да оспорятъ правилността на тази мѣрка, която се предвижда съ законопроекта. Таки фактически съществуватъ въ повечето отъ непълнитѣ гимназии. Има редица градове въ България, кждето отъ страна на родителитѣ се даватъ не по 2.000 л., а по 5.000 л. такса само и само децата имъ да могатъ да следватъ въ мѣстната непълна гимназия. Ако г. Бъровъ бѣше тукъ, той щѣше да свидетелствува, че въ тѣхния Свищовъ отъ редица години се даватъ такси по 5.000 л. И това не е само въ Свищовъ; има редица градове въ България, кждето, мимо закона, по силата на една необходимостъ, по силата на една повелъ, сж въведени такива такси и чрезъ тѣхъ тѣзи градове поддържатъ своитѣ непълни гимназии.

Х. Мариновъ (з. в): Въ Свищовъ общинската гимназия е пълна. Ние говоримъ за непълнитѣ гимназии.

Х. Стояновъ (д. сг): По-нататък. Редица практически съображения ни налагат тази мърка. Че, ако няма тези такси, непълните гимназии, естествено, ще се закрият и родителите ще трябва да изпращат децата си в по-големите градове, поради което ще направят по-големи разходи, отколкото, ако биха платили такива такси, но децата им да учат в местната непълна гимназия. Тези практически съображения налагат мърката, която е предвидена в законопроекта. Но не са само тези съображения. Дори от гледище на справедливост, г. г. народни представители, ние не гръшим, като поставяме тази мърка; дори от гледище на справедливост това е умътно, това е необходимо, това е наложително. Защо? Съгласно закона, гимназии има само в определени пунктове — чрез тях се създадена тъй наречената училищна география — и той не позволява в други по-малки градове да има гимназии. Но понеже в редица градове има запазени реалки и понеже местното население желае да запази тези реалки, законът прави една отстъпка: допуска, като временно положение, непълни гимназии в дадени пунктове. По този начин като че ли се създава — не като че ли, ами ясно е, че се създава — една привилегия, мимо закона, мимо държавната нужда, мимо държавната необходимост, мимо обществената необходимост, за някои градове или паланки, като се търпят в тях непълни гимназии. Този привилегия не може да остане безвъзмездна, тя трябва да се заплати. Непълните гимназии не са в нуждите на държавата, а в нуждите на местното население и то е длъжно да плаща известни такси за поддържането на тия местни непълни гимназии.

С. Савовъ (д. сг): Имате гръшка. Няма никаква привилегия. Привилегията е на друго място. Аз ще ти кажа къде е.

С. Омарчевски (з): Всички са български подданици и не можете да ги дѣлите на категории. Не можете да дѣлите, напр., Бѣла отъ Русе.

С. Мошановъ (д. сг): Все ще има разлика.

Председателстващ д-ръ Б. Вазовъ: Моля, не прекъсвайте.

Х. Стояновъ (д. сг): Възражава се: защо издръжката на непълните гимназии не се поеме отъ държавата? Тук като че ли доводите на противниците на законопроекта са най-силни и категорични най-прецизни. Въ същност, аз съмтамъ, че и тук се дава една аргументация съвършено слаба, една аргументация, която не издържа критика.

Идвамъ, следователно, до въпроса: има ли смисъл съществуването на непълните гимназии въ нашия училищен живот? ли не, трябва ли да останатъ тѣ, като съставна частъ отъ нашия образователен организъмъ или не? Ако решимъ въпроса въ смисълъ, че непълните гимназии трябва да останатъ, че тѣ са една органическа необходимостъ за нашата образователна система, че безъ тѣхъ тя ще страда, тогава, естествено, ще трябва да кажемъ: държавата трябва да поеме издръжката на непълните гимназии. Ако ли решимъ въпроса въ отрицателен смисълъ и се съгласимъ, че непълните гимназии са една аномалия, нѣщо случайно, нѣщо временно, нѣщо като брадавица въ нашата училищна организация, нѣщо като слѣпо черво, отъ което частъ по-скоро трябва да се отървемъ, тогава ще трябва да кажемъ: не, непълните гимназии не трябва да се издръжатъ отъ държавата или частъ по-скоро тѣ трябва да умратъ, частъ по-скоро трябва да се ликвидира съ тѣхъ. И, действително, преценете, г-да, въпроса най-напредъ отъ гледище на закона. Непълните гимназии са поставени въ закона въ подотдѣлъ В — „Временни разпоредби на заварените отъ тоя законъ училища и учители“. Самиятъ законодателъ, значи, признава, че непълните гимназии са една временна мѣрка, че тѣ са единъ институтъ, който е случаенъ въ този смисълъ, че трябва да се преодолѣе, че тѣ са една аномалия. Следователно, отъ гледището на закона нищо не ни дава основание, нищо не ни дава право да обременяваме държавата отново съ издръжката на непълните гимназии. Съ непълните гимназии трябва да се ликвидира отъ гледището на закона.

С. Омарчевски (з): Говорите отъ гледището на съществуващия законъ, а отъ гледището на педагогическата наука, отъ гледището на условията, при които се намира България — тия работи не ги говорите!

Х. Стояновъ (д. сг): Непълните гимназии, г. г. народни представители, трябва да се унищожатъ и отъ практическо гледище. Защо? Непълните гимназии днес са напълно въ тежестъ на окръжните съвети и на общините. Непълните гимназии днес са единъ воденичен камъкъ, висящъ на врата на окръжните съвети и на общините. Вие знаете, въ какво положение са днес окръжните съвети и общините. Тѣ са най-несъстоятелни институти у насъ отъ финансово гледище, тѣ са най-слабите, тѣ са най-немошните. Няма другъ държавенъ институтъ, който въ финансово отношение да е въ такова плачевно положение, въ каквото са окръжните съвети и общините. Като прикчите на тези немошни, почти издъхващи окръжни съвети и общини като воденичен камъкъ и непълните гимназии, ясно е, че ще ги убисте. А няма да помогнете много и на самите непълни гимназии. Това отъ практическо гледище.

Отъ методическо гледище, г. г. народни представители, съществуването на непълните гимназии е просто едно престъпление. Сграда, каквато и да е, неудовлетворяваща дори и най-елементарните благоустройствени и хигиенически изисквания, покъщнина мизерна, пособия никакви, учителски персоналъ много неподготвенъ, случаенъ — ето въ непълната гимназия. А знаете, че тамъ, където липсватъ материални условия за образование, където липсва покъщнина, пособия, сграда, където липсва и моралното пособие — учителътъ, съ своя запазенъ духъ и подготовка, тамъ не можемъ да имаме училище, което да отговаря на своите задачи, на своето високо предназначение, тамъ имаме работа съ единъ институтъ, отричанъ отъ времето, институтъ, който не е подкрепенъ отъ нуждите и силите на нашия народъ и, следователно, единъ институтъ, съ който частъ по-скоро трябва да се ликвидира.

Отъ теоретическо гледище, г-да, отъ гледището на педагогическата доктрина, непълните гимназии пакъ се явяватъ единъ абсурдъ въ нашата образователна система, една аномалия, която трябва да се преживѣе. И тукъ много набързо азъ ще се спра на голѣмия въпросъ за общото и професионалното образование, за отношението между тѣхъ, за да заключа за онова, което трябва да стане съ непълните гимназии у насъ.

Говори се много по общото и професионалното образование, за съотношението имъ и отъ тукъ се даваха общитѣ директиви, върху които трябва да почива нашата образователна система. Сътамъ, че въ това отношение само нѣколцина отъ говорившите са на правъ пътъ, но мнозина отъ тѣхъ, дори и отъ този лагеръ, отъ който съмъ и азъ, не са на правъ пътъ. Професионалното образование доскоро време бѣше нѣщо забравено, нѣщо захвърлено, нѣщо отговаряше на примитивното състояние на европейското училище. Въ ново време се повдигна въпросъ за него, и Дания бѣше първата страна, въ която професионалното училище се разви, следъ туй Германия, следъ туй Австрия. Тамъ професионалното образование се доразви до единъ максимални размѣри. Азъ имамъ цифри, данни, които нѣмамъ време да ви ги чета, за да видите, въ какъвъ порядъкъ са другите държави въ това отношение. Първо място заема Дания. Тамъ на сто души, свършили общообразователни учебни заведения, отговарятъ 452 души, свършили технически, главно професионални училища; следъ Дания иде Нидерландия, въ която на сто души, свършили общообразователни учебни заведения, отговарятъ 299 души, свършили професионални училища; следъ туй иде Германия, въ която на сто души, свършили общообразователни училища, отговарятъ 282 души, свършили професионални училища; следъ туй иде Австрия, въ която на сто души, свършили общообразователни училища, отговарятъ 221 души, свършили професионални училища; следъ туй иде Италия, въ която на сто души отговарятъ 204 души; следъ туй иде Белгия, въ която на сто души отговарятъ 164 души; следъ туй иде Швейцария, въ която на сто души отговарятъ 90 души; следъ туй иде Франция, въ която на сто души отговарятъ 62 души; следъ туй иде Полша, въ която на сто души отговарятъ 43 души; следъ туй, на десето място, иде България, въ която на сто души отговарятъ 41; следъ България иде Ромъния, въ която на сто души отговарятъ 22 души, и последно място, г-да, което е най-интересно, заема великата Англия.

С. Савовъ (д. сг): Казвате Ромъния, но ромънските войници нѣмаха онзи духъ, за който вие приказвате: тѣ за единъ день предадоха Тутраканъ, защото бѣха хранени съ мамалига!

Х. Стояновъ (д. сг): Въ Англия на 100 души, свършили общообразователно училище, отговарятъ 22 души, свършили професионално училище.

Това е съотношението на общото и професионалното образование въ европейските държави. Напоследък, обаче, първо място, г. г. народни представители, държи болшевишка Русия. Въ желанието да болшевизира образованието, тя го професионализира. И днесъ въ болшевишка Русия няма нито едно общообразователно заведение, днесъ тамъ като съ остракизмъ съ унищожени всичките общообразователни училища и съ замѣнени съ професионални училища. И ясно е защо — не по идейни, не по научни и педагогически мотиви, а по чисто практически мотиви, отъ гледището на ежедневието, на дълбочинните нужди на руската революция, а не на руската държава. Презъ време на революцията стопанският животъ се разстрои, трѣбваша „конски“ сили, трѣбваша производителни сили, за да може да трѣгне донѣкъде стопанският животъ, и затуй училището се обърна на фабрика, а ученикътъ — на фабрична стока. По-нататъкъ се разстрои и политическият животъ въ Русия, тя остана съ една малка олигархия на върха, съ милиони маси долу, и конфликтътъ между маситъ и върха бѣха все по-остри и по-остри и трѣбваше да се създадатъ междинни елементи, трѣбваше да се създадатъ борци, ентусиазирани, калени, готови да умратъ за интереситъ и лозунгитъ на кървавата социална революция въ Русия. И затова, покрай професионализирането на образованието, въ него се внесе единъ кастовъ елементъ, единъ особенъ сектански духъ, единъ духъ на една особена целесъобразностъ въ образованието, при която за обектъ на образованието и възпитанието не бѣше гражданинътъ въобще, не бѣше хармонично развитата личностъ, а партизанинътъ, онзи, който умѣе да умре на барикадата, и, умирайки, да е готовъ да етхпи и на трупа на баща си, но само да спаси кървавитъ лозунги на руската революция. По силата на тѣзи практически нужди тамъ се професионализира образованието, тамъ училището се обърна на фабрика и ученикътъ — на фабрична стока. И днесъ, повтарямъ пакъ, въ Русия имаме само професионални училища, имаме само професионално образование, а общо — не. Нѣма време да ви чета съответния законъ за народното просвѣщение на болшевишка Русия, за да видите, че действително всичко това, което казвамъ, е истина, и да видите, какъ чрезъ законъ руското образование, тъй хубаво, тъй плътно, тъй завършено по-рано, се профанира, като се професионализира напълно.

Минавамъ по-нататъкъ — на България. Подъ навѣя, подъ влиянието на онова, което ставаше тогава въ Русия, и у насъ, въ България, въ 1921 г. се направи опитъ да се професионализира образованието, да се замѣни общото образование съ професионално и главно да се развие професионалното за смѣтка на общото у насъ, да се яви, значи, професионалното образование като паразитъ за смѣтка на общото образование.

С. Омарчевски (з): Това не е вѣрно.

Х. Стояновъ (д. сг): И затова г. Омарчевски, който клати глава, има право не, но е длъженъ да се счита като родоначалникъ на професионалното образование.

С. Омарчевски (з): Вземете статистиката и теорията и ще видите, че тѣ говорятъ обратното.

Х. Стояновъ (д. сг): Азъ ще цитирамъ Вашия собственъ текстъ и Вашия подписъ. Азъ се чуда само за едно: какъ може г. Омарчевски, теоретикътъ, апостолътъ на професионалното образование у насъ въ духа на руското, ...

С. Омарчевски (з): Въ духа на общото.

Х. Стояновъ (д. сг): ... какъ може да плаче, да пเลдира днесъ отъ тази трибуна за общото образование!

С. Омарчевски (з): Разбира се!

Х. Стояновъ (д. сг): Азъ смѣтамъ това за неискреностъ, за безчестностъ.

С. Омарчевски (з): Ами че законътъ това говори. Вие приказвате, че съмъ билъ противъ общото образование. Това сж само думи! Има цѣла литература за това.

Х. Стояновъ (д. сг): Азъ ще Ви прочета Вашитъ собствени думи. Когато излезе Вашиятъ законъ, азъ бѣхъ учителъ въ висшитъ педагогически курсове въ Русе и бѣхъ единъ отъ редакторитъ на педагогическото списание „Новъ пътъ“. Азъ си позволихъ тогава да дамъ една преценка на Вашия законопроектъ, крайно недестна. Не знамъ, дали Ви е направила впечатление или не, но въ тая преценка азъ турихъ като мото, частъ отъ мотивитъ, съ които Вие внасяте законопроекта си въ Камарата. Слушайте сега Вашитъ думи: (Чете) „Всичко това трѣбва да ни убеди, г. г. народни представители, че е крайно време да се взематъ всички необходими мѣрки, да се направятъ голѣми усилия и жертви, за да се засили професионалното образование у насъ за смѣтка на общото“ ...

С. Омарчевски (з): Общото образование служи като основа на професионалното.

Х. Стояновъ (д. сг): По-нататъкъ е употребена една фигура, която не знамъ защо е употребена, затова, защото, разгледана правилно, въ нейния точенъ смисълъ, тая фигура съ всичката си сила се слага върху Вашата глава и Вашата система, а не върху системата на общото образование.

С. Омарчевски (з): Чети я.

Х. Стояновъ (д. сг): (Продължава да чете) ... нашиятъ държавенъ организъмъ е заприличалъ на дете съ голѣма глава, а слабъ трупъ, тънки крака и ржце, което рискува да падне и си счути главата“ ...

С. Омарчевски (з): Да, като сте вземали отдѣлни изречения, безъ да иматъ връзка съ цѣлото изложение на мотивитъ къмъ законопроекта!

Х. Стояновъ (д. сг): Значи, въ ерата на г. Омарчевски нашиятъ държавенъ организъмъ е ималъ голѣма глава, значи много мозъкъ, много интелектъ, много общо образование, ...

С. Омарчевски (з): (Възразява нѣщо).

Х. Стояновъ (д. сг): ... а слаби, тънки крака и ржце. Азъ ще кажа, обаче, че тогава бѣше тъкмо обратното: краката бѣха грамадни, отиваше се съ тѣхъ и къмъ Долни-Джбникъ, и къмъ Кюстендилъ, и къмъ Търново, а ржцетъ бѣха не малки и майсторски манипулираха, а главата, следователно, интелектътъ, приличаше на едно мъничко картюфче върху тази голѣма фигура, съчетана само отъ крака и ржце въ Ваше време. (Ржкоплъскания отъ стовориститъ). Това бѣше! И когато цитирамъ Васъ, правъ съмъ да Ви кажа, че се чуда на Вашата смелостъ нѣкога да творите дѣлото на професионалното образование съ жаръ, която често пжти у Васъ е завидна, а днесъ, отъ желание да уязвите когото и да е, се явявате като сторонникъ на общото образование.

С. Омарчевски (з): Явявамъ се сторонникъ на общото образование, като основа на професионалното.

Х. Стояновъ (д. сг): Вие въ мотивитъ си изрично казвате, че професионалното образование у насъ трѣбва да се развие за смѣтка на общото.

С. Омарчевски (з): Азъ имамъ мнението на професоръ Ръселъ, което Вие не сте чели, което не знаете, което е единъ апотеозъ на образователната система, която азъ въведохъ и която вие провалихте.

Х. Стояновъ (д. сг): Г. Омарчевски! Много отъ Вашитъ работи ги чета, само когато желая да се посмѣя, а други чета тогава, когато желая да Ви изоблича. Въ този моментъ азъ чета онова, което е необходимо, за да Ви изоблича.

С. Омарчевски (з): Проф. Ръселъ Ви оплюва. Той ви казва, че Вие не разбирате. Единъ нюйоркски професоръ деканъ ви говори съ най-възторжени думи за закона отъ 1921 г.

Х. Стояновъ (д. сг): Да! Колкото човѣкъ е по-далечъ отъ онова, което представлява българската действителностъ и българския деецъ, толкова по-фалшива представа има за тѣхъ. Ние, които сме по-близо до българ-

ската действителност и до тебе, можем по-добре да те познаваме, отколкото който и да е отъ Ню-Йоркъ или отъ луната!

С. Омарчевски (з): Цитирашъ отдѣлни пасажии, които ти служатъ само за да извърташъ мисълта ми.

Х. Стояновъ (д.сг): Въ духа на онова, което ставаше въ Русия, г. Омарчевски пожела и у насъ чрезъ своя законопроектъ да професионализира въ смисълъ на вулгаризация нашата образователна система.

С. Омарчевски (з): Ти бѣше учителъ при тая система, ти й служеше на тая система. Какво обвинявашъ тогава?

Х. Стояновъ (д.сг): Да, бѣхъ учителъ и достойно си изпълнихъ дълга.

С. Омарчевски (з): Вие заедно съ Герасковъ и съ Негенцовъ пишете мотивитъ на моя законопроектъ. Какво приказвашъ сега? Вие заедно съ Негенцовъ и съ Герасковъ бѣхте за моя законопроектъ, а днесъ говорите противното!

Х. Стояновъ (д.сг): Не съмъ длъженъ да отговарямъ на несправедливи думи, въ които нѣма смисълъ, а има само езикъ. Някога не съмъ писалъ мотиви за Вашия законопроектъ! Вие снудате!

С. Омарчевски (з): Вие бѣхте въ онзи лагеръ, който поддържаше тази система, наедно съ г. Герасковъ и г. Петко Цоневъ.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Г. Омарчевски! Ако защитавате Вашето дѣло съ тѣзи прекъсвания, не можете да го защитите. Трѣбва да вземете думата после.

С. Омарчевски (з): Азъ ще взема думата.

Х. Стояновъ (д.сг): За щастие, г. г. народни представители, законътъ на г. Омарчевски бѣ една едnodневка...

С. Омарчевски (з): Този законъ е моя гордостъ.

Х. Стояновъ (д.сг): ... и въ това отношение пакоститъ на този законъ се сведоха до минимумъ. Благодаримъ на условията и на събитията, че сведоха пакоститъ отъ този законъ до минимумъ! Но заедно съ това трѣбва да си направимъ и своитъ заключения за онова, което ни предстои да направимъ.

Г. Омарчевски поддържаше тогава още мисълта, че неджизитъ на нашия животъ трѣбва да се лѣкуватъ съ училища — понеже неджизитъ сѣ главно стопански, трѣбва да се лѣкуватъ съ професионални училища. И поставяйки живота и училището въ съотношение, той смѣта, че училището е по-силно отъ живота, че то може да прероди живота и може да даде тласъкъ и насоки на живота. На такова становище се поставиха и други оратори отъ тази трибуна и, доколкото си спомнямъ, на такова почти становище се поставиха дори и хора отъ нашата срѣда. Но азъ казахъ, че по този пунктъ не съмъ съгласенъ съ тѣхъ. Въ отношението животъ — училище първенствуваше мѣсто трѣбва да държи животътъ. Съобразно нуждитъ на живота трѣбва да се нагаждатъ училищата, а не съобразно професионалнитъ училища да нагаждаме живота. И тамъ е голѣмата грѣшка на онѣзи апостоли на професионализирането на нашитъ училища, че смѣтаха да лѣкуватъ нуждитъ на живота съ училището тогава, когато истина е, че училището е едно помощно срѣдство на живота, и онова, което е създадено въ недрата на живота, ония нужди, които зѣятъ въ глѣбинитъ на живота, тѣ не могатъ да се задоволятъ само съ училища. Задачата на общественника е да долови навреме тия нужди и съ тия институти, съ тия апарати да ги задоволи и да насочи живота правилно напредъ. Понеже така се е схващало отъ мнозина, днесъ ние имаме премного професионални училища; днесъ имаме 110 професионални училища съ много ученици, — да не казвамъ числото имъ. При създаването на тия училища, интимното намѣрение на създателитъ имъ е било чрезъ тия училища да се подеиствува на живота да се подобри, когато би трѣбвало да бѣде тѣкмо обратното — професионалнитъ училища да се създадатъ, за да задоволятъ нуждитъ на живота; тѣхното създаване да бѣде подсказано, продиктувано отъ нуждитъ на живота. Днесъ нашата страна е претоварена съ професионални училища.

Стигнахъ сме дотамъ, че тия, които свършатъ професионални училища, нѣма къде да пласиратъ своя трудъ и търсятъ чиновнически служби. Ще ви дамъ единъ типиченъ примѣръ, за да видите, че мисълта ми е свършено права.

Х. Мариновъ (з.в): Вие не сте съгласни съ мнението на Вашитъ приятели.

Х. Стояновъ (д.сг): Бѣдете спокойни. Ние имаме въ себе си достатъчно сили, за да можемъ да надживѣемъ дребнитъ несъгласия, които се явяватъ помежду ни. Въ голѣмитъ пунктове на нашата политика, ние сме съгласни; въ важнитъ моменти ние сме наедно противъ васъ и на теория, и на практика.

Д. Гичевъ (з.в): Противъ българския народъ.

Х. Мариновъ (з.в): Когато е въпросъ да се затворятъ всички училища — да.

Т. Кожухаровъ (д.сг): Ами вие по всички въпроси ли сте съгласни?

Д. Гичевъ (з.в): По въпроса за просвѣтата на народа, ние сме единодушни, а вие по поддържане невежеството на народа.

Т. Кожухаровъ (д.сг): Като сте единодушни, защо се разцепихте?

Д. Гичевъ (з.в): За да ви направимъ удоволствие.

Х. Стояновъ (д.сг): Ще ви процитирамъ единъ случай, за да видите, че моята мисълъ е права. По-скоро това е мисълъ на уважаемия професоръ г. Данаиловъ, изказана въ едно отъ заседанията на болшинството, която азъ тукъ съ своитъ скромни сили ще се помъжа да обоснова предъ васъ. Азъ сподѣлямъ напълно мисълта на г. професоръ Данаиловъ, че е хубаво да помислимъ повече, за да се разберемъ. Касае се до Висшата кооперативна школа. Тя се създаде отъ теоритичитъ на кооперативното дѣло по силата на една житейска необходимостъ, създаде се за практически нужди — да създава дейци, които да подтикватъ кооперативното дѣло.

Д. Гичевъ (з.в): Народници и кооперации!

Х. Стояновъ (д.сг): Какво стана, обаче? Още несвършилъ първиятъ випускъ отъ кооперативната школа, управлението на кооперативната школа се обръща къмъ учебния комитетъ...

С. Омарчевски (з): Когато нѣма грижи за кооперациитъ, какви резултати може да ви даде Висшата кооперативна школа?

Нѣкой отъ сговориститъ: Омарчевски е специалистъ и по кооперативното дѣло, не само по просвѣтата.

Х. Стояновъ (д.сг): Въпросътъ е другаде, не е тамъ, дето вие го слагате. Следете мисълта ми и ще видите. Още не е свършилъ първиятъ випускъ и управлението на кооперативната школа се обръща къмъ Министерството на народната просвѣта съ писмо № 618 отъ 10 декемврий 1926 г., съ което моли Учебния комитетъ при Министерството на просвѣщението да се занимае съ въпроса за признаване право на свършилитъ кооперативната школа да ставатъ прогимназиални учители. Учебниятъ комитетъ отказва, намирайки за това много сериозни основания — да не ги изтъквамъ. Едни конкретни нужди у насъ сѣ извикали на животъ тая школа и трѣбва питомцитъ ѝ да отидатъ да задоволятъ тия нужди, а не и тѣ да отиватъ да търсятъ мѣсто на държавната трапеза. Учебниятъ комитетъ отказва, обаче правятъ се втори и трети постѣпки и въ края на краищата учебниятъ комитетъ се съгласява да признае на свършилитъ кооперативната школа правото на прогимназиални учители, само че волнонаемни. Също така и свършившитъ Агрономическия факултетъ се мнчатъ да добиятъ право, ако се не лъжа, да ставатъ прогимназиални учители.

Х. Мариновъ (з.в): Гимназиални учители.

Х. Стояновъ (д. сг): Въ всеки случай, това е характерно. Не сѣ малко случанѣ, свършили мебели или овощарски училища да стават писари въ общинитѣ. Има и други случаи, но единичнитѣ факти нѣматъ значение за насъ, ако тѣ нѣматъ характеръ на нѣщо типично. У насъ се създадохъ много професионални училища, които не отговарятъ на действителнитѣ нужди на живота. Затуй, покрай нашата общообразователна система, у насъ се създаде още единъ страшенъ врагъ на нашата интелигенция, на нашето бъдеще, като народъ, — това сѣ премногото въе организирани професионални училища у насъ.

Н. Алексиевъ (з. в): Причината е общиятъ застои.

Х. Стояновъ (д. сг): Съ две думи, уважаемо Собрание, здравиятъ път е пътътъ на Англия. Тя е страна, въ която професионалното образование е сведено до минимумъ. Азъ ви прочетохъ статистиката за професионалнитѣ училища въ разнитѣ държави. По броя на професионалнитѣ училища, Англия стои на 12-то мѣсто и при все туй, това не ѝ попрѣчи чрезъ своята образователна система да създава най-добри, най-предани на нацията поколѣния; това не само не ѝ попрѣчи, но ѝ помогна да образува своитѣ поколѣния не само съ огледъ на практическитѣ нужди на живота, както става въ Германия и Франция, но и съ огледъ на субиминитѣ интереси на държавата и народа. Образователната система въ Англия трѣбва да бѣде образецъ на всички други държави и идеалъ за достижение отъ малката България. Така схващамъ азъ. Въ Англия има една общообразователна система правилно, добре развита, като на всѣки етапъ отъ нейното развитие има паралелно развити професионални училища. Създаватъ се паралелно общообразователнитѣ училища и професионалнитѣ училища, които иматъ едно вътрешно единство, които представляватъ едно органическо цѣло, като професионалнитѣ училища не забѣгватъ напредъ за смѣтка на общообразователнитѣ, а винаги се държи контактъ между общообразователнитѣ и професионалнитѣ училища; въ зависимостъ отъ нуждитѣ се развиватъ и професионалнитѣ и общообразователнитѣ училища. Вънъ отъ това, въ цѣлата образователна система е внесенъ новъ духъ, духъ на активностъ, на активно образование, както се казва, при който е ликвидирано сѣ книжното обучение, сѣ онова, което се казва схоластика въ училището; вмѣсто книжно обучение и схоластика, има активностъ, самостоятелностъ, трудъ. Английското училище, като активно, като училище не книжно и схоластично, а на самостоятелностъ и трудъ, е училището, което трѣбва да бѣде идеалъ на нашата образователна система. Тѣкмо тѣй си представлявамъ азъ и нашата бъдеща образователна система: паралелно да вървятъ и да се развиватъ общообразователнитѣ училища, и професионалнитѣ; вторитѣ да съответствуватъ на първитѣ; на всѣки моментъ отъ общото образование да съответствува моментъ отъ професионалното образование, и цѣлиятъ процесъ на образованието и възпитанието активизиранъ, лишенъ отъ схоластика и книжностъ. Азъ смѣтамъ, че въ бъдещия законопроектъ за народната просвѣта, който ще бѣде внесенъ въ Камарата, това ще бѣде основната нишка, която ще прозира отъ първия до последния му членъ. Ние нѣма вече да плащаме данѣкъ нито на крайнитѣ адепти на общообразователнитѣ училища, които продължаватъ да бѣдатъ книжни, схоластични, нито на адепитѣ на професионалнитѣ училища, които профаниратъ нашето образование, ще държимъ смѣтка за нуждитѣ на живота. По пътя на активното обучение въ училищата, общообразователни и професионални, ние ще движимъ нашето учебно дѣло напредъ.

С. Омарчевски (з): Вие профанирате образованието.

Д. Гичевъ (з. в): Сатъръ и на единитѣ и на другитѣ училища.

Б. Димевъ (д. сг): Сатъръ на ония, които вмѣсто „овца“ пишатъ „уфсж“, сатъръ на ония, които профанираха образованието въ България.

С. Омарчевски (з): Вие профанирате образованието.

Б. Димевъ (д. сг): Вие не образувахте ли ученически дружби въ училищата? Вие не направихте ли отъ децата партизани, не ги ли изкарвахте на улицата, за да биятъ учителитѣ си и да ги наричатъ буржоа?

С. Омарчевски (з): Това не е вѣрно, азъ се борѣхъ противъ партизанството въ училищата.

Б. Димевъ (д. сг): Какъ не сте били за партизанството? Азъ ще ви донеса уставитѣ на ученическитѣ дружби.

С. Омарчевски (з): Дай ги.

Б. Димевъ (д. сг): И нѣщо повече ще ви донеса.

С. Омарчевски (з): Нищо не можете да донесете.

Б. Димевъ (д. сг): Вие, като министъръ, покровителствувахте ученическитѣ дружби. Когато отивахте въ последното село, за да гуляете съ бацитѣ на ученицитѣ, Вие профанирахте образованието.

Е. Колевъ (д. сг): Вие се хвалите, че сте открили училища, а нѣмаше елементарни условия, за да функциониратъ.

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Моля, тишина, г-да. Продължавайте, г. Стояновъ.

Х. Стояновъ (д. сг): Г-да! Отъ строго педагогическо гледище, ние трѣбва да преценимъ сега непълнитѣ гимназии, като общообразователни училища. Казахъ ви, че въ нашата образователна система тѣ сѣ една аномалия. Ако речете пѣкъ да ги превърнете въ професионални училища, тѣ ще станатъ една още по-голяма аномалия. Следователно, ние трѣбва да се съгласимъ, че непълнитѣ гимназии трѣбва да бѣдатъ премахнати отъ нашата образователна система, ако искаме действително тя да бѣде единна, цѣлостна, отговаряща на дълбокитѣ и широки нужди на нашето образователно и житейско дѣло. Този законопроектъ на г. министъръ Найденовъ въ това отношение ще изиграе важна роля. По пътя на една постепенностъ ще ви освободи отъ непълнитѣ гимназии и заедно съ това ще създаде единство въ нашата образователна система, ще внесе повече смисълъ въ нея. Вмѣсто г. министърътъ да упражни онуй право, което има по закона, и да закрие изведнажъ непълнитѣ гимназии, съ което ще създаде голѣмъ смутъ въ населението, съ тоя законопроектъ той казва: „Азъ давамъ сигналъ, азъ предупреждавамъ, че ще ликвидирамъ сѣ непълнитѣ гимназии, защото тѣ не сѣ съществена частъ отъ нашата образователна система, тѣ сѣ нѣщо случайно въ нея. Вземете мѣрки. Ако можете издържайте ги, осигурете заплатитѣ на персонала, дайте имъ пособия, дайте имъ поканина. Не направите ли това, азъ давамъ сигналъ съ тоя законопроектъ, че догодина ще бѣдатъ закрити“. Въ тоя смисълъ законопроектътъ на г. министра трѣбва да бѣде поздравенъ, защото той е единъ опитъ по пътя на постепенното реформиране на нашата образователна система да се дойде до една съвършена образователна система.

Д. Гичевъ (з. в): Ще дойдемъ тогава до положението, въ което бѣхме въ турско време — селата сами да издържатъ училищата си, а държавата да остане да се грижи само за полицията.

Х. Стояновъ (д. сг): Вие, които принижавате живота на училищата толкова години наредъ, вие нѣмате право да казвате, че ние принизяваме нашитѣ училища до положението, въ което сѣ били въ турско време.

Д. Гичевъ (з. в): Вие не ги принижавате, а ги закривате.

Б. Димевъ (д. сг): И тукъ правите демагогия и искате да се харесвате. Г. Омарчевски се гордѣе, че е открилъ много училища, а не знае, че въ селата нѣма елементарни условия за функционирането на тия училища. Не е достатъчно да подпишешъ една заповѣдъ за откриването на едно училище, трѣбва да има условия.

С. Омарчевски (з): Азъ сѣмъ създавалъ условия.

Б. Димевъ (д. сг): Идете провѣрете решенията на окръжнитѣ училищни съвети, за да видите, какъ се бунтуватъ противъ това.

С. Омарчевски (з): Вашитѣ партизани питайте, недейте говори така.

Б. Димевъ (д. сг): Въ яхѣри поставяхте децата да съхнатъ и да учатъ. Това не е за гордостъ.

С. Омарчевски (з): И сега има училища въ яхѣри. То е голѣмъ въпросъ.

Х. Стояновъ (д. сг): То е въпросъ на държавата, не само нашъ въпросъ.

С. Омарчевски (з): Я питайте Лѣкарски, какво ще ви каже за Кюстендилския окръгъ — и тамъ нѣма достатъчно училища.

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: (Звъни) Г. Стояновъ! Завършете вече.

Е. Колевъ (д. сг): (Къмъ земледѣлцитѣ) Училища по спирките на желѣзнопътните линии откривахте, дето нѣма елементарни условия, само демагогия да правите!

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: (Звъни) Моля Ви се.

Х. Стояновъ (д. сг): Остава да разгледамъ последния параграфъ отъ законопроекта — уволняването на учителките, които сж навършили години за пенсия. Тази мѣрка се квалифицира отъ г. Андреева като реакционна; тя се квалифицира като реакционна и отъ г. Негенцова; тя не се квалифицира, обаче, като такава отъ г. Омарчевски — съображенията му не знамъ. Въ всѣки случай, въ комисията, г-да, ние бѣхме единодушни върху необходимостта отъ тая мѣрка и ако имаше споръ, той бѣше само затуй, дали трѣбва да ограничимъ тая мѣрка въ тѣсни рамки или трѣбва да я разширимъ. Все пакъ, ние считохме, че трѣбва да има една постепенностъ въ туй отношение, че тази мѣрка трѣбва да се ограничи въ рамките, които законопроектъ ѝ дава. А че действително учителките, които сж навършили години за пенсия, трѣбва да се уволнятъ, по туй, азъ смѣтамъ, не може и не трѣбва да се спори много, не затуй, защото тѣ сж жени, та ние трѣбва да ги изключимъ отъ нашето училище — не, нѣдейте свежда въпроса до феминизмъ или антифеминизмъ — а защото тѣ сж домакини, защото тѣ сж майки, защото майчиниятъ инстинктъ у тѣхъ е по-силенъ отъ дълга къмъ училището и къмъ учениците. И затуй тѣ даватъ онай нередовностъ въ службата си, за която сж цифри ни говори г. Лѣкарски днесъ, когато правѣше своя докладъ. Установено е, г-да, че тази категория учителки, които сж вече навършили години за пенсия, сж учителки, отъ които училището може безболезнено да се отърве и ще спечели, отъ които и професията може да се отърве и ще спечели; отъ които и държавата може и трѣбва да се отърве и ще спечели. Отъ гледище на училището, мѣрката необходима ли е? Да. Училището има нужда отъ свежи дейци, училището има нужда отъ дейци подготвени, училището има нужда отъ дейци ентузиазирани, училището има нужда отъ хора, които по-малко да служатъ на своя инстинктъ, бащински или майчински, а повече да служатъ на своя учителски и общественъ дългъ. Следователно, органическа необходимостъ е училището да бѣде освободено отъ тия стари учителки, на които мѣстото е въ домакинството. За да стоплятъ своите деца и да нагответъ на своите мъже, които се борятъ съ живота. И професията има нужда отъ тая мѣрка и затуй съвършено неправъ е г. Негенцовъ, когато отъ гледище на професията се обявява противъ тази мѣрка. Българскиятъ учителски съюзъ, въ който е организирана професията, е единъ боенъ организъмъ, той има нужда отъ бойци, той нѣма нужда отъ баластъ, а тази категория учителки сж само баластъ и за училището, и за професията. Професията само ще спечели отъ тѣхното уволнение. Когато г. Негенцовъ се обяви противъ тая мѣрка, предвидена въ законопроекта, азъ смѣтамъ, че той лошо изрази нуждите на нашата учителска професия. Най-сетне, отъ гледище на държавата тази мѣрка е пакъ необходима и странно е, какъ ние се спрѣхме само на тия ограничени рамки въ тази посока, а не отидохме понататъкъ. Държавна необходимостъ е това, защото знае се, че ежегодно училищата хвърлятъ вълни интеллигентни млади хора, които желаятъ да внесатъ своя дѣлъ отъ работа и усилия въ дѣлото на училището, въ дѣлото на народа, въ дѣлото на държавата. Тѣзи вълни отъ млади генерации, тѣзи таланти отъ млади сили днесъ стоятъ вънъ, на пѣтя, за тѣхъ пѣтятъ къмъ училището е препрѣченъ отъ тѣзи елементи, за които преди малко говорихъ. Въ интересъ, следователно, на самата държава, въ общественъ интересъ е тѣзи млади генерации, тѣзи вълни отъ млади хора и млади сили да намѣрятъ приложение на своя трудъ въ редица области на живота, а покрай това и въ областта на учебното, на училищното дѣло. Следователно, нито отъ гледището на училището, нито отъ

гледището на професията, нито отъ гледище на държавата може да се осъди тази мѣрка. Онуй, което трѣбва да направимъ, то е, мѣрката да не се остави изолирана, мѣрката да се генерализира и да засегне не само учителската професия, не само подлежащите на пенсиониране учителки, а да засегне цѣлото държавно чиновничество у насъ. А това ще стане чрезъ съответна промѣна въ закона за чиновниците. Увѣренъ съмъ, че това ще стане въ близката сесия на тази Камара. Дотогава тая мѣрка, която се предвижда въ сегашния законопроектъ, ще бѣде само далечно предупреждение, ще бѣде само единъ сигналъ, че предстои реформа въ това отношение, че предстои прочистване на всичко това, което е платило вече своя данъкъ къмъ държавата и което въ много отношения е вредно и за училище, и за учреждение, и за държава. Това ще трѣбва да стане въ идната сесия, за да се отвори пѣтъ на младите хора, да се даде мѣсто на младите сили да влѣзатъ въ учрежденията, да влѣзатъ въ училищата. Намирайки се подъ нашия непосредственъ контролъ, ориентирани не само къмъ тѣсните интереси на професията, ориентирани не къмъ антикултурни идеали и разбирания, не къмъ антидържавни лозунги, а ориентирани къмъ голѣмите идеали на държавата, младите сили ще създадатъ единъ здравъ лостъ, който ще движи и училището, и живота напредъ, и ще ни дадатъ възможностъ да кажемъ: сбогомъ, страшно, пѣклено минало, при което бѣха възможни режимите, за които ви говорихъ преди малко; поздравъ, бѣдеще, при което младите сили идатъ да коватъ бѣднините на млада и хубава България! (Ржкоплѣскания отъ сговористите).

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата народниятъ представител г. Стоименъ Савовъ.

(Председателското мѣсто се заема отъ подпредседателя А. Христовъ).

С. Савовъ (д. сг): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Чудя се на себе си, какъ се осмѣлявамъ да излѣза на тази трибуна да говоря по законопроекта за изменение закона за народната просвѣта предъ толкова учени хора и разнообразни групи въ този Парламентъ! Но смѣлостта ми се увеличава предъ видъ на това, че азъ съмъ баща на шестъ деца, свършили българските срѣдни училища, пѣкъ съмъ отгледалъ и едно двойно сираче. 25 години безъ три месеца, 24 години, деветъ месеца и 24 дни има отъ деня, когато моето първо дете е стапило въ училище. Следъ три месеца ставатъ вече 25 години отъ тогава.

Д. Гичевъ (з. в): За пенсия!

С. Савовъ (д. сг): Сега имамъ само едно, най-малкото дете, да довършва гимназията, понеже не я довърши поради заболяване. Азъ смѣтамъ тази година да продамъ последната си нива, за да покана на този юбилей, отъ никого ненаправенъ въ България, всичките учители, възпитатели на моите деца, защото това ми е богатството: имамъ добри деца (Ржкоплѣскания отъ земледѣлците), отъ които нито едно не е изключвано отъ училище, не му е намалявано поведение, не е повтаряло класъ. Но ще ви кажа, г-да — забележете добре това — азъ не искамъ да оскѣрбявамъ никого, излѣзохъ на трибуната съ целъ да бѣда полезенъ съ това, що ще чуете отъ мене. Можеби вие, професори, бивши министри — за щастие, въ това Народно събрание има четири бивши министри на народното просвѣщение: това е г. Мушановъ, това е г. Владимиръ Молловъ, това е г. Александъръ Цанковъ, това е г. Омарчевски, и най-после това е и г. Найденовъ, днешниятъ министъръ на народната просвѣта; ако има и някой другъ, да се обади. (Смѣхъ) — ...

Нѣкой отъ земледѣлците: Има бѣдещи министри!

Г. Чернооковъ (д. сг): Остава и Георги Марковъ да стане министъръ на просвѣтата, за да се просвѣтимъ всички!

С. Савовъ (д. сг): Моля Ви се. Азъ не съмъ като тебе, като язовецъ да отида противъ г. Янулова! Ти ще мълчишъ! Ти си новъ партизанинъ въ този Сговоръ и ще мълчишъ! Не можешъ да ме смутишъ ти! (Смѣхъ всрѣдъ лѣвицата. Ржкоплѣскания отъ лѣвицата)

Г-да! Ние имаме единъ законъ за народната просвѣта, приетъ въ XIV-то Народно събрание, изработенъ отъ демократите. Азъ, макаръ сега и отцепенъ демократъ, ...

Н. Мушановъ (д): Не си отцепенъ. Азъ съмъ отцепенъ.

С. Савовъ (д. сг): Моля Ви се. — . . . трѣбва да призная, че тогава законопроектътъ се разглеждаше при едно спокойно време. Той се обсъждаше и дебатираше много спокойно и загрижено. Ако азъ ида тукъ, на трибуната, не ида за празна работа, ами съ загриженост, като баща на толкова деца, които можахъ да отгледамъ. Забележете добре, роденъ съмъ въ с. Уши, Босилеградска околия, синъ на чифлигаръ, преселенъ въ Тузлука, за да се препитавамъ самъ, и днесъ съмъ шуменски народенъ представител. Азъ живѣхъ и въ с. Дорей. Азъ дочакахъ, докато децата ми стигнаха отъ основното училище да станатъ едни отъ тѣхъ офицери, други — учители. Целта ми бѣше тѣкмо тая, която нашитѣ родни законодатели въ първитѣ дни следъ нашето освобожделение си поставиха: да дадатъ просвѣта на народа, да дадатъ силна армия — първата тѣхна грижа. Много господа приказватъ тукъ, безъ да сж провѣрили живота. И България даде това, що начертахъ първитѣ хора. Азъ, като българинъ, като синъ на тази България, дадохъ двама офицери, възпитани, достойни синове, дадохъ и петъ души учители. Азъ бихъ желалъ на всѣки родител, на всѣки българинъ, семеенъ човѣкъ, да бжде щастливъ да отгледа така, като мене, своитѣ деца.

Отъ лѣвицата: Браво! (Ржкоплѣскания)

С. Савовъ (д. сг): Всички сж имали стремежа образованието да бжде на висотата на положението си и никой не се е лѣгалъ: просвѣтенъ народъ, здраво защищаванъ народъ, той ще живѣе. Когато нашата войска бѣше турена на здрава основа, въпрѣки че нашитѣ щикове и оръдия бѣха въ държавнитѣ складове, всички се боеха отъ насъ и ние ги натепахме всички, както Господъ даде. Нашата просвѣта даде много учени хора — всички показватъ конституцията, да ви я покажа и азъ — защото първата грижа на първото Народно събрание бѣше да се турятъ на здрави основи просвѣтата и войската. И въ тия две области ние имаме добри личности, за които ни завиждатъ чужденцитѣ, и ще ни завиждатъ още много.

Но дойдоха времена, дни неспокойни. Не искамъ да оскърбявамъ никого, но ще кажа, че съжелявамъ, дето тѣзи измѣнения се вънасятъ въ една извънредна сесия въ дни горещини — всѣки селянинъ знае тия дни — въ дни, когато Когелъ е изгорѣлъ отъ една искра, въ дни на неспокойствие. Депутати се сърдятъ, че нѣма кой да ги слуша, когато говорятъ. Кой се сърди? Г. Стояновъ ли? Ами че това сж горещи дни, г-да, и ние сме сега въ 10 ч. вечерта — не можемъ да бждемъ спокойни. Казва се, че нуждата налага това. Никаква нужда не е наложила това. Ще ме извини г. министърътъ, ама ще му кажа, че това се налага отъ нуждата на неговата бюрокрация, на неговитѣ началници. Тѣ сж все едни и сѣщи и при Омарчевски, и при Мушанова, и при Найденова, и при Моллова, и при Цанкова. Не можете да си играете съ огъня. Науката е основата на държавата. Не може да я съкрати никой. Азъ ще цитирамъ думи на г. Мушанова, за които преди малко се уловихъ на басъ. Намерето, презъ спокойнитѣ дни, г. Мушановъ каза: „Науката ще бжде още за дълги години достойнието само на по-заможнитѣ хора“. Това сж думи, казани тукъ. На способния човѣкъ, обаче, никой не може да попрѣчи нищо. Азъ мога да ви заявя, къмъ 60 години отивамъ, може и повече да съмъ, защото регистри не сж държани въ родното ми село на времето, но въ живота си нито една крачка безъ прѣчки не съмъ изживѣлъ. Но азъ живѣхъ съ надеждата и вѣрата, че съмъ дълженъ да живѣя.

Спори се. Едни искатъ да останатъ реалцитѣ, други искатъ тѣ да бждатъ закрити. И едни, и другитѣ се мяматъ. Питайте патилия, не питайте стария. При днешнитѣ наредби, при днешното свръхпроизводство на младежи, при днешнитѣ краци на момчета и на момичета — Вие, г. министри, имате по-добри сведения за това отъ мене — този, който иска да учи детето си, трѣбва да го има до главата си, но за да бжде то до главата му, трѣбва да има онова условие, което го има тукъ. Вие, които искате да закритѣ реалцитѣ, стоите на крѣва база, защото, като ги закритѣ, създавате привилегии само за нѣколко града. (Ржкоплѣскания отъ земеделцитѣ)

Азъ мога да ви изброя маса случаи на видни хора, родени въ селата. Имамѣ Кънчо Кънчевъ отъ Елена; имамѣ Константинъ Георгиевъ, за когото събориха черквата „Св. Недѣля“, който е отъ едно село отъ шоплука, но единъ достоенъ българинъ; имамѣ Церковски, имамѣ и маса свѣтъ,

роденъ отъ почтени родители отъ селата. Ще правите гимназии, но съ трапезарии; съ лѣтни колонии. Не може да се учи математика съ седева чорба, съ пиперенѣца. Азъ имамъ единъ приятел, който като заведе своитѣ деца въ Шуменъ, остави имъ пълни хамбари съ жито, пълна кочина съ свини, кокошкитѣ не ги четохме, за яйца и дума нѣмаше. А моятъ приятел, единъ учител — три години съмъ живѣлъ съ него — ми каза: „Стоимѣне, ако смѣташъ тия деца, които ги водишъ да учатъ въ Шуменъ, да ги хранишъ съ зеленица и съ пиперъ, какъвто е ялъ баща ти, връщай ги, докато колата е тукъ, защото въ стремежа да имъ дадешъ пълни глави, ще имъ изпразнишъ дробовѣтъ“. Ние сме свидетели, колко ученици, колко деца сж болни отъ туберкулоза. И г. министърътъ ги знае — азъ съ статисти не искамъ да ви занимавамъ. Единъ грѣхъ има г. Омарчевски и неговата партия — че образованието трѣбваше да се дава на частъ по лѣжичка. Е добре, моитѣ деца свършиха, но и азъ свършихъ! Имахъ хубаво стопанство, но децата го изядоха. (Смѣхъ) Защото трѣбваше да се купува захаръ, трѣбваше да има сирене, трѣбваше майката по три пѣти да обикаля да види, кое се е отвило, кое не е, трѣбваше бащата да види, дали детето не е останало по-късно отъ 7 ч. по улицата и т. н. А за децата, които вие искате да свършатъ реалката, има друга прѣчка, която никой не каза; азъ я изпитахъ въ живота. Единъ ученикъ ще свърши реалката въ Ески-Джумая, ще дойде въ Шуменъ, защото въ Нови-Пазаръ и Преславъ ги закриха; ще ми кажете, че правителството открило две паралелки въ Шуменъ. Значи, въ Шуменъ ще дойдатъ деца и отъ Османъ-Пазаръ, и отъ Нови-Пазаръ, и отъ Преславъ.

С. Омарчевски (з): Какво ще ги правятъ тогава?

С. Савовъ (д. сг): Моля, не ви искамъ нито ржкоплѣсканията, нито пресичанията! (Смѣхъ)

С. Омарчевски (з): На хубавитѣ работи трѣбва да се ржкоплѣска.

С. Савовъ (д. сг): Не ги пращай. На туй отгоре казва се: ще има приемнѣнъ изпитъ. Азъ съмъ за приемния изпитъ. Но има едно нѣщо, за което моля г. министра на просвѣщеніето да вземе подъ внимание. Бележкитѣ на ученицитѣ въ Османъ-Пазаръ и онѣ въ Шуменъ, въ Габрово, въ Търново и въ Варна сж различни, не се съждатъ. Ние имаме курйози, г. министри! Вашиятъ подведомственъ д-ръ Славчевъ — не смѣя да кажа лоша дума, защото съмъ баща на учителъ и може да стане нѣкоя пакостъ (Смѣхъ) — отива при г. Цанковъ . . .

И. Лѣкарски (д. сг): Кажи го.

С. Савовъ (д. сг): Ще го кажа. Азъ съмъ дошълъ тукъ (Сочи трибуната) да го кажа. Вие нѣма да загубите отъ това. — Д-ръ Славчевъ отива при г. Цанковъ и му казва: „Г. Цанковъ, учителитѣ сж трѣгнали по лошъ пѣтъ, не сж годни за училището. Дайте да създадемъ едно образцово училище“. — „Какво ще бжде това училище?“ — „Пратете ме въ Европа да изуча тази работа“. И г. Цанковъ го праща съ всичкото добро желание. Отива г. Славчевъ въ Швейцария; отива и въ Ромѣния, спира се въ Яшъ и избралъ едно опитно педагогическо училище. По типа на Яшъ ще работимъ! Следъ това г. Славчевъ се връща и министърътъ му дава всичката възможностъ да открие това училище. Министерството на земледѣлието му отстъпва на разположение цѣлото висше земледѣлско училище въ Шуменъ съ всичкия инвентаръ, съ всички кредити по бюджета и т. н. Освенъ това и Министерството на просвѣщеніето му дава кредити. Ние всички въ Шуменъ се радваме, че ще се направи ново училище. Вие всички сте чели за откриването на това училище: че при откриването е присъствувалъ окръжниятъ управител, министерски пратеникъ, присъствувалъ и министъръ Русевъ, случайно дошълъ въ Шуменъ и т. н. Откри се това училище съ вѣрата и надеждата, че ще бжде по типа на Яшъ. Обаче то не стана и по типа на Върбица. Пакъ старата българска работа. Следъ откриването на училището какво виждаме? Едно дете донесло шарено дюшечѣ, друго кълчищни чорапи, трето не знамъ какво, а най-важното децата се приеха не по конкурсъ, а по бележка, забележете добре г. Омарчевски — по прогимназиална бележка 6. И понеже се явиха 180 ученика, отбраха се 30; повечето сж бележка 6. Отпахме ги, почнахме да ги обличаме, назначихме най-ста-

ритъ добри учители — казвамъ това, защото тукъ става въпросъ за годинитъ на учителя. Та и кой ли мѣдъръ измисли това, че учителътъ трѣбва да бѣде най-много на 60 години, а не и на 65 и, като мине 60 години, да го уволнимъ? То е много жестока работа. Кямилъ паша бѣше на 86 години, но нищо не му прѣчеше на 65 години да бѣде министъръ, отъ които 45 създразаминъ, великъ везиръ. Ами Хинденбургъ на колко години е? Та кой акълъ отъ Министертвото на народното просвѣщение е измислилъ това: дайте да уволнимъ учителитъ, които сж на 65 години, а отъ женитъ ония, които сж навършили 20-годишна служба? За Бога, има учители, които сж служили 10 години и сега искате да ги изхвърлите, а има други, които сж служили 30 години и пакъ ще ги държите! Защо е този аршинъ, защо е тази мѣрка за годинитъ? Ами утре ще кажете: стари хора не могатъ да ставатъ депутати. Азъ вече не ще ставамъ депутатъ, защото два пѣти станахъ и проядохъ дамазлъка, не ща повече. (Смѣхъ) Но мѣрката — прецедентътъ го казвате — азъ ви казахъ снощи посланицата за мишката — е лоша. Ние имаме такива стари учители, има такъвъ и въ моето село, който живѣе тамъ 30 години и даде кръвта и труда си, за да направи въ това село една отлична прогимназия. Ако азъ имамъ възможностъ да измѣня закона за народното просвѣщение, бихъ наредилъ ученицитъ отъ първо отдѣление до свършване на прогимназията да се ръководятъ отъ единъ учителъ. Убеденъ съмъ, че, така подготвени, ученицитъ ще могатъ да отидатъ на конкурсъ било въ Рибарското училище, било въ Техническото училище, било въ Желѣзарското училище, било въ Флотското училище, било въ Телеграфопощенското училище, било въ Военното училище.

Нѣкой отъ сговориститъ: Било въ Музикалната академия!

С. Савовъ (д. сг): Промѣната на учителитъ въ едно училище е едно голѣмо нещастие и за децата, и за родителитъ и за всички, както е нещастие промѣната на положението на женитъ въ Турция. Напр., Поповската гимназия. Тукъ е г. Мушановъ, той ще потвърди — азъ не грѣша, още имамъ стенографията въ акъла си — единъ пѣтъ преди избори срещнахме г. Мушановъ съ цѣпъта въ Попово. Това е въ Поповска околия, това е въ Трѣвна, Елена, Габрово и Дръново, въ половината Търновска околия. Жителитъ на тия околии сж българи съ изключение на 5—6 села, където има българи, които още говорятъ турски, а сжщо има и две шопски села — моето село и село Дриново. — Въ дружбашко време . . .

Г. Марковъ (з. в): Въ земеделско.

С. Савовъ (д. сг): Хайде, земеделско да е! — . . . директорътъ на прогимназията Георги Трифоновъ, роднина и приятел на Георги Марковъ, раздѣлилъ децата на три партии: . . .

Г. Марковъ (з. в): Нѣма такава нѣщо.

С. Савовъ (д. сг): Никога не съмъ лѣгалъ, факти имамъ. — . . . на буржуазия, земеделци и комунисти, и побързалъ да пише на околийското управление, че направилъ прогимназията гимназия и я кръстилъ „Христо Ботѣвъ“. Хубаво име, хубава дума! Такова нѣщо видѣхме и въ Трѣвна, където ходихъ съ Стойчо Мошановъ на младежко събрание. Тамъ предъ една къща имаше надписъ съ голѣми букви, на които се четѣше: „Пѣтниче, спри се и се поклони. Тукъ е домътъ, въ който се е родилъ революционерътъ Ангелъ Кънчевъ“. Е да, Ангелъ Кънчевъ го убиха турцитъ, Левски го обѣсиха въ София, Ботѣвъ го убиха на Бузлуджа ли бѣше, къде бѣше, не знамъ (Голѣмъ смѣхъ), но тѣ бѣха революционери, които се борѣха да сринатъ петъ-вѣковното робство на българина, да унищожатъ турската империя. Но, за Бога, защо възпѣвате сегашните революционери? Посочете хората на еволюцията, хората на живота! Нѣма нужда да събаряме малка България. Презъ време на войната имаме 24 държави неприятели; тѣ достатъчно ни събориха, достатъчно ни унищожиха. Намъ се налага дългъ да кажемъ не: „Пѣтниче, еда да се поклонимъ, тукъ е умрѣлъ единъ революционеръ“, а да кажемъ: „Пѣтниче, тукъ е опитно училище; пѣтниче, тукъ е земеделско училище; пѣтниче, тукъ е техническо училище; пѣтниче, тукъ е машинно училище; пѣтниче, тукъ е военно училище . . .“

И. Лѣкарски (д. сг): Стига де!

С. Савовъ (д. сг): Увѣрявамъ ви, г-да отъ лѣвицата, че не ви е останало време да посетите нито едно отъ тѣзи училища. Картитъ на депутатитъ за безплатно пътуване по желѣзницитъ азъ ги предложихъ. Мнозина смѣтаха, че това е най-голѣмото зло, че България ще пропадне. Азъ искахъ да стане това, за да може народниятъ представителъ да обиколи навсѣкжде, да види това, що държавата е сътворила, това, което тя е направила. Ние сме направили много и много. Едни казватъ: „Технически професионални училища“; учениятъ надъ ученитъ, проф. Данаиловъ, казва: „Полека, со кротце, постепенно“. И я не знамъ — както вика шопътъ — кого да слушамъ. И да ви кажа, г-да, въ Шуменската окръжна постоянна комисия азъ съмъ ималъ много голѣми неприятности. Напр., иде младежъ, красивъ, облѣченъ, охраненъ, свършилъ Варненската търговска академия съ стличие или съ много добъръ, има документъ и иска да го назнача за учителъ. А на я учителъ не назначавамъ и му казвамъ: иди при училищния инспекторъ. — „Ти трѣбва“, казва, „да идешъ да му заповѣдашъ да ме назначи“. — Какъ ще му заповѣдамъ? — „Моятъ баща те е избралъ за съветникъ — ще идешъ“. Иде другъ младежъ, свършилъ Свободния университетъ, висше училище, съ голѣми претенции, но като си напише и даде заявлението, азъ, който съмъ свършилъ трети класъ ли, не знамъ, намирамъ му грѣшки, а пѣкъ вие тукъ, които сте свършили висше образование, нѣма и да го четете. Свършили университетъ, а не може да си направи едно заявление!

За издрѣжката на търговско-индустриалнитъ камари, г-да, даватъ помощи и окръжнитъ постоянни комисии и затова тѣ сж въ контактъ съ тѣхъ. Обикновено председателятъ или членъ на търговско-индустриалната камара, прави ни тази честь, идва самъ въ окръжния съветъ да ни моли да предвидимъ повечко кредитъ за издрѣжката на едно или друго търговско училище. Хубаво. Щомъ е за професионално образование, ще дадемъ. Питаме го: колко искате? — „50.000“. — 60.000 ще ви дадемъ — тамъ пазарлъкъ нѣма. Питаме го: ами какво правите, г. председателю на търговско-индустриалната камара, тѣзи ученици, които свършватъ, които само отъ Варненската търговска академия излизатъ 190—230 души? Защо харчите толкова пари на бащитъ имъ? Вие приемате ли отъ тѣзи питомци въ вашитъ търговски кантори първоначално съ малка заплата и много малко търговски процентъ? Той казва: „А, като му дамъ такава служба въ моята кантора, той, понеже е по-ученъ отъ мене, за три години ще ми вземе търговията“. — Ами тогава, какво да ги правимъ тѣзи младежи, трѣбва да имъ даваме служби? Иде другъ, четешъ му документа, гледашъ му фотографията, питашъ го, къде е свършилъ. — „Свършилъ съмъ Духовното училище въ София“. И както владиката Стефанъ, когато ни държа речъ тукъ при откриването на Камарата, ни учеше като учителъ децата, така и питомцитъ на Духовното училище искатъ да ставатъ учители. Казвашъ му: а бе, синко, ти си свършилъ за попъ, защо ще станешъ учителъ? — „Не, азъ не ща да обличамъ расо, учителъ ще стана“. — А бе учителитъ се най-слабо възнаграждаватъ, най-мизерно живѣятъ. Хеле тога момичетата, тѣ сж осѣдени на глътъ, не могатъ да си сварятъ две яйца. Момичетата, свършили нашитъ училища, не могатъ да си направятъ една обикновена каша, за да се нахранятъ. Турятъ да опържатъ едно яйце, то ще прегори. А за хлѣбъ да мѣсятъ — и дума не може да става. Е, въ село нѣма машини за готвене! Онзи день единъ, говорейки по бюджета на фондоветъ, по земледѣлието, каза, че не знамъ въ кое си село, следъ една речъ на агронома, хората въ селото си купили 15 машини за готвене и почнали да приготвяватъ храна чутъ-ли не по-добра отъ тази въ ресторантъ „Балабановъ“ или въ хотелъ „България“. Нищо подобно нѣма. Не става така тази работа. Презъ м. септември 1910 г. азъ отидохъ въ Шуменъ и до днесъ, ето вече 18 години, азъ гражданинъ не можахъ да стана, не можахъ да издрѣжа изпитъ за гражданинъ. Голѣмъ и тежъкъ е изпитътъ за ставане гражданинъ. Майката на моитъ деца — защото иначе не мога да го изразя — винаги ме упрѣква, защо сме оставили хубавото си стопанство, където имаше свани, кокошки, яйца, крави, най-хубавъ хлѣбъ, омѣсила го така, че не можешъ да го пречупишъ. Тукъ хлѣбътъ боклукчивъ, отидешъ на пазара, паритъ всѣкога не стигатъ, и тя ми казва: „Стига тѣзи училища, хайде да си вървимъ на село“. — Добре, да си вървимъ; за половината отъ децата, които свършиха, тукъ-тамъ намѣрихъ едно малко разковниче, добре, но

останалите три? — „А, казват, тъй ли татко, половината свършиха, а ние да имъ ставаме слуги? Както си учили единът, така ще учиш и другите!“ Допустнали сме единъж да се учатъ свободно хората, не можемъ да ги спремъ. И ако ги спремъ, ще направимъ втора ординарска работа, каквато направихме въ демократическо време. Запършихме се, махнахме ординарците на офицерите. Направихме и другъ опитъ — военниятъ министъръ да бжде цивиленъ, а не воененъ, и взеха да се редятъ: Стамболийски, Томовъ, Муравиевъ. Затова не бива да се бърза при такова горещо време съ такъвъ единъ голъмъ законъ. (Смѣхъ) Но нуждата го изисквала. Азъ ще гласувамъ за него, но мѣрката, която вземате, да туряте голъма такса на учениците въ реалките, е погрѣшна. И вие още първата година ще измѣните това положение, защото ще се яви не бунтъ, ами негодувание, и справедливо негодувание. Не може въ добре уредените въ София училища, съ всички помагала, съ подбранъ учителски персоналъ, да не се плащатъ такси, а въ ония училища, които нѣматъ нито добъръ учителски персоналъ, нито училищни здания, да се плащатъ такси, като бедните ученици се освобождаватъ; тѣхъ ги освобождавате, а богатите ще трѣбва да плащатъ и за бедните. Тази работа е несправедлива. Такава двойна система не се търпи въ Ромъния, колко повече тя не трѣбва да се търпи въ образователното дѣло въ земеделска България! Ако държавата има нужда отъ пари, имайте куража да ни го кажете и азъ пръвъ ще гласувамъ, въ всички гимназии, отъ I класъ нагоре да се плаща по 2.000 л. такса. Дружбата ми биха, но нѣмаха куража да ме утрепятъ. Създайте такси за всички гимназии, но не бива да дѣлятъ гимназиите по този начинъ. Какъ се плаща 2.000 л. такса, плусъ пансионни пари, плусъ други 500 л.? Вие, г-да, които бѣхте въ комисията по просвѣтата, вие учили ли сте вашите деца и плащали ли сте такива такси? Българската пословица казва: който не е правилъ къща и който жена не е раждала, а азъ ще добавя, който не е училъ деца въ училища — той нищо не знае! (Ржкоплѣскания отъ земеделците)

Нѣкой отъ сговористите: Вие му ржкоплѣскате, защото неговиятъ манталитетъ прилича на вашия.

С. Савовъ (д. сг): Забравихъ да ви кажа, че азъ приказвахъ безъ манталитетъ.

Председателстващъ А. Христовъ: Има думата народниятъ представител г. Добри Димитровъ.

Д. Димитровъ (раб): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Азъ ще си послужа съ последните думи на преждеговорившия, за да подчертая отъ своя страна, че нуждата отъ образование въ нашата страна е първостепенна и че грижите за нейното задоволяване трѣбва да бждатъ едни отъ първите.

Г. министърътъ въ мотивите къмъ законопроекта признава, че общините не могатъ да издържатъ непълните гимназии; че общините сѣ въ плачевно финансово положение; че тѣхните бюджети не могатъ да понасятъ повече задължения. Като изхожда отъ туй положение, тутакси той сочи, че сръдствата за издръжка на непълните гимназии трѣбва да се събиратъ отъ въвежданите сега нови такси въ тия непълни гимназии. Отъ една страна се признава, че общините не сѣ въ състояние да плащатъ и издържатъ училищата си, а отъ друга страна се товарятъ общинарите, т. е. сѣшитѣ тѣзи, които съставляватъ дадена община, съ нови голѣми и непосилни такси за издръжка на непълните гимназии. Значи, съвсемъ несправедливо е, както каза и преждеговорившиятъ, учениците въ непълните гимназии да плащатъ такса по 2.000 л., плусъ други 500 л. редовна такса, а учениците въ градове, добре благоустроени, съ добре обзаведени гимназии, да се освобождаватъ отъ тия такси. Ако едно семейство има двама повече деца да следватъ въ реалката, можете да си представите каква тежестъ ще бждатъ за това семейство тия такси и какъ фактически ще се намали броятъ на учениците, и то още презъ предстоящата учебна година въ тия непълни гимназии, поради простата причина, че родителите на тия ученици нѣма да бждатъ въ състояние да внесатъ по 2.500 л. такса на ученикъ. Ако едно семейство има 2—3 ученика, ще трѣбва да се плати 7—8 хиляди лева такса. А при днешната криза, при днешното безпаричие малцина ще бждатъ, които ще могатъ да поддържатъ децата си въ непълните гимназии. По този начинъ, безъ да се казва това, фактически се издига една бариера, една прѣчка за

общото образование на младежта, която прѣчка не всѣки може да прескочи. И образованието отъ артикулъ, така да се изрази, отъ първа необходимостъ, ще стане монополъ, луксъ за тѣзи, които иматъ сръдства, за имачите, а то ще бжде напълно отречено за тѣзи, които не ще могатъ да платятъ тия такси. Повтарямъ, още тази година, поради тази причина, повече отъ непълните гимназии въ провинцията ще бждатъ фактически закрити по липса на ученици, произхождаше отъ това, че тѣ нѣма да могатъ да платятъ своите такси и, следователно, целта, за която се предвиждатъ тия такси, а именно да се подпомогне изплащането заплатите на учителите, заняти въ тия училища, съвсемъ нѣма да се постигне, защото фактически нѣма да има отъ кого да постѣпятъ тия такси. По-голѣмата частъ отъ учениците, следващи въ тия училища, ще ги напущатъ, не отъ нежелание да ги следватъ, а поради невъзможността да плащатъ тия такси. И ако досега учителите не сѣ получавали заплатите си по 6—7 месеца, споредъ доклада на г. министра, тѣ ще изпадатъ въ положение да не могатъ да получатъ никаква заплата, или, съ други думи казано, ще се намѣримъ при положението училищата да бждатъ закрити и учителите да бждатъ уволнени. По този начинъ ще се увеличи и безъ това голѣмата армия, голѣмиятъ резервъ на безработните учители въ нашата страна.

Освенъ таксите въ непълните гимназии, предвижда се съгласно измѣненията на чл. 152, въвеждане на такива и за православие въ учителските институти и въ педагогическите училища. И тамъ се издига една преграда за свободенъ достѣпъ въ тия училища, за свободната подготовка на редовни и добре подготвени учители за нашите първоначални училища и за нашите прогимназии. За кого е тая бариера, тая изкуствена прѣчка? Тя е пакъ за децата на народа. Тѣ сѣ, които следватъ въ тия училища, които се готвятъ отъ ранни младини да се посветятъ на учителското поприще. Защото, забележете: този, който свърши педагогическо училище, той не се блазни вече отъ идеята да напусне училището, или да има учителското поприще като временно, а той веднѣжъ за винаги се посвещава на него. Свършилиятъ педагогическо училище или учителски институтъ, нѣмайки възможностъ да продължи учението си, за да добие висше образование, се посвещава за цѣлъ животъ на нашето народно училище. А именно такива постоянни учители сѣ нуждни за това поприще, а не временни, преходни, гости, каквито бѣха доскоро въ болшинството си народните учители.

Следователно, не трѣбва да се прегражда пътя на младежите за свободно и безплатно следване въ педагогическите училища и учителските институти, затуй защото тамъ постѣпватъ и се готвятъ да станатъ учители предимно децата — синовете и дѣщерите — на бедни занаятчии, на чиновници, на пенсионери, на вдовици, които нѣматъ възможностъ да дадатъ на децата си висше образование.

Но мотивира се увеличението на таксите въ тия училища съ това, че имало напливъ, че имало свръхпроизводство на учители. Обаче изтъкна се отъ мнозина отъ преждеговорившите, че този напливъ, това свръхпроизводство, което видимо съществува, се дължи на това, че фактически не се прилага повелението на основния законъ за безплатността и задължителността на първоначалното учение. Съгласно чл. 78 отъ конституцията, първоначалното учение въ България — разширение въ последствие 7-годишенъ курсъ — е безплатно и задължително. Но ако фактически се прилагаше този членъ отъ конституцията, ако никое дете, подлежащо на учение, не можеше да изключи, да избѣга отъ училището, също тъй, както и-никой младежъ, навършилъ 20 години, подлежащъ на трудова повинностъ или на военна повинностъ, не може да изключи, да избѣга отъ нея, то тогава не излизашъ отъ учителски сили би имало, но би се чувствувалъ единъ голѣмъ недостигъ, особено отъ редовни основни учители, свършили педагогически училища или учителски институти.

Отъ доклада за задължителното образование въ България за 1926/1927 г. се вижда, че по закона подлежали сѣ да посещаватъ задължително основното училище 641.734 деца. Обаче, въ началото на учебната година сѣ постѣпили 540.220 деца или 84%, а сѣ останали вънъ, никакъ не прекрачили прага на първоначалното училище, една армия отъ 101.514 деца или 16%. Една шеста — казва се буквално въ доклада — отъ подлежащите на задължително обучение деца не прекрачватъ прага на първоначалното училище. Тѣзи деца за винаги оставатъ неграмотни и тѣ не могатъ

да бъдат добри, въ истинския смисъл на думата, български граждани, поради това, че злата съдба ги е лишила от възможността да добият най-елементарна просвета — да бъдат грамотни. Тъ остават за цял живот неграмотни. На всеки шест деца едно е неграмотно, според тая статистика.

Х. Майеръ (д. ст): То е интересно да се знае дали не сж цигански деца.

Д. Димитровъ (раб): Но има и друго. От подлежащите на първоначално обучение въ 1924/1925 г. 605.102 деца, учили сж въ I, II, III и IV отделение и I, II и III класъ 424.452 деца, останали сж до края на годината само 390.664 деца, а сж завършили III класъ само 113.000 деца. Следователно, пакъ една шеста от следващите завършватъ III класъ, а петъ шести не завършватъ пълния курсъ на основното образование, оставатъ полуграмотни, недоучени български граждани и гражданки. Всеки знае, че тѣзи деца, които сж учили само въ отделенията и даже и въ I класъ, като се откъснатъ къмъ 10—11-годишната възраст отъ училището и тръгнатъ по полските работи или постъпятъ да учатъ занаятъ въ града, лишени отъ възможността по-нататкъ да се самообразоватъ — а това се отнася особено за децата въ село — тѣ много бързо забравятъ това, което сж научили презъ краткото имъ стоеие въ училището и фактически оставатъ полуграмотни, да не кажа напълно неграмотни български граждани.

За нуждите на професионалното образование, за задачите на нашето професионално образование, както се планира тукъ и каквато тенденция се влага въ речите на мнозина отъ преждеговорившите, елементарна необходимостъ е да се намърятъ начини и възможности и срѣдства, учениците, подлежащи на задължително учение, да завършватъ обективно III класъ, за да могатъ следъ това да постъпватъ въ всевъзможните професионални училища, които да завършватъ успешно. Неграмотни и полуграмотни младежи не могатъ да бъдатъ добри ученици въ професионалните училища. Интересна е тази статистика и въ друго отношение. Непосещаватъ и, следователно, останали напълно неграмотни деца презъ 1925/1926 г. сж 101.000, отъ които на градовете се падатъ 8.083 деца, а на селата е грамадната частъ — 93.429.

Министъръ Н. Найденовъ: Вие вземате и турското и помашкото население.

Д. Димитровъ (раб): Това сж само деца българчета.

Министъръ Н. Найденовъ: Имате грѣшка.

Д. Димитровъ (раб): На друго мѣсто се говори за инородните деца, отделно се дава тѣхниятъ процентъ, на постъпилите и завършилите.

Министъръ Н. Найденовъ: Имате грѣшка.

Д. Димитровъ (раб): Много се говори тукъ за реформиране на нашето земеделско стопанство, за неговото модернизиране и пр. Азъ смѣтамъ, че всеко модернизиране на земеделското стопанство е предварително осъдено на неуспѣхъ въ селата, въ които масата отъ децата, бѣдещи граждани и бѣдещи земеделци, сж полуграмотни и неграмотни. За какво модернизиране може да се говори при едно невежество население въ селата? Следователно, г. г. народни представители, една отъ първите грижи трѣбва да бѣде да се намърятъ начини и срѣдства, да се намърятъ ресурси, за да се направи действително задължително основното образование въ нашата страна. Формално, по законъ, на книга то е задължително, но трѣбва да се намърятъ начини и възможности, трѣбва да се намърятъ ресурси, за да се направи то и фактически задължително и безплатно. Безплатността не предполага само да се следва безъ такси въ основното училище, каквито такси се предвиждатъ за срѣдното и висшето образование. Задължителността предполага, както и въ докладите на учебния комитетъ се препорѣчва, да се набавятъ безплатни учебници на децата, учебни пособия, да имъ се набавятъ и дрехи — както на войника се даватъ безплатно храна, дрехи, въоръжение, снаряжение и пр. — и само тогава ще имаме фактически приложенъ у насъ чл. 78 отъ конституцията — за задължителността и безплатността на основното образование въ нашата страна.

Въ законопроекта се предвиждатъ такси за следване въ учителските институти, кждето хора, свършили срѣдно учебно заведение, иматъ възможностъ да добиятъ по-висше образование, хора, които по призвание се чувствуватъ годни и се посвещаватъ доброволно на учителското поприще. Сега се ограничава тази възможностъ на тия хора, защото се предвижда такса, каквато има за следване въ гимназията. Въвежда се тая такса тогава, когато официално се признава, че редовните учители въ прогимназиите сж по-малко отъ половината отъ всички прогимназиални учители. Казва се въ доклада на учебния комитетъ, че 40% отъ учителския персоналъ въ прогимназиите е редовенъ, а 60% е нередовенъ.

Министъръ Н. Найденовъ: Кой докладъ, отъ коя дата?

Д. Димитровъ (раб): Азъ имамъ доклада само отъ последната 1925/1926 г., и отъ тамъ съмъ вземалъ тия цифри.

Министъръ Н. Найденовъ: Прочетете да видимъ дали 60% е нередовенъ.

Д. Димитровъ (раб): Като се говори въ доклада за образованието на учителите въ прогимназиите, се казва: завършили учителски институти общо 2.249, съ пълно гимназиално образование 1.000 и толкова, съ пълно педагогическо образование 1.000 и толкова, съ пълно висше образование 251 и най-после се казва на стр. 30: едва 40% отъ персонала въ нашите прогимназии има изисквания отъ закона образователенъ цензъ. Следъ това се разглежда служебното положение на учителите и т. н.

Министъръ Н. Найденовъ: Когато цитирате, цитирайте добросъвестно. На стр. 30 е казано: редовните учители съставляватъ 61%, а волнонаемните 39%. Защо обръщате цифрите?

Д. Димитровъ (раб): На стр. 30 е казано, че едва 40% отъ учителите иматъ изисквания отъ закона образователенъ цензъ.

Министъръ Н. Найденовъ: Прочетете отчета.

Д. Димитровъ (раб): Съвършено същото е.

Министъръ Н. Найденовъ: Само че различно го четете. Отъ трибуната на Народното събрание поне дивните, когато се цитиратъ, трѣбва да се цитиратъ вѣрно.

Д. Димитровъ (раб): На стр. 30 mot à mot е казана тази фраза и азъ я вземамъ отъ тамъ. Но и другъ единъ фактъ ме навежда на мисълта, какво изложеното тукъ е свършено вѣрно.

Министъръ Н. Найденовъ: Следователно, 61% отъ учителите сж редовни, а 39% сж волнонаемни, нередовни.

Д. Димитровъ (раб): Че нуждата отъ редовенъ персоналъ въ прогимназиите не е задоволена, показва съществуването въ София презъ лѣтната ваканция на частния курсъ на г. д-ръ Гаврийски за подготовка на редовни първоначални учители, за да могатъ да се явятъ на изпитъ за редовни прогимназиални учители. Учители отъ първоначалните училища сж се лишили отъ лѣтната си ваканция, отъ почивката си, жертвуватъ срѣдства, за да дойдатъ сега въ София да следватъ този частенъ курсъ, кждето плащатъ и специална такса, за да се подготвятъ да се явятъ на изпитъ за редовни прогимназиални учители. Ако нуждата отъ редовни прогимназиални учители бѣше запълнена и не се чувствуваше такава, нѣмаше днесъ повече отъ 100 души учители отъ първоначалните училища да следватъ този частенъ курсъ на свои срѣдства, а биха си почивали и използвали лѣтната училищна ваканция. Следователно, не такси за следване въ учителските институти и педагогическите училища сж нуждни, а сж нужни всевъзможни улеснения на младежите, затова защото нуждата отъ редовни прогимназиални учители е въпнюща, е открита. Отъ тази армия отъ 101.512, които подлежатъ на задължително учение въ основното училище и не го следватъ, 32.000 се падатъ на първоначалното училище, а 68.609 сж завършили първоначалното училище и трѣбва да постъпятъ задължително въ прогимназията, но по една или друга причина не постъпватъ. Ако се намърятъ начини и възможности

да се приберат тѣзи 68.000 ученика, завършили първоначалното училище, четвъртото отделение, може да се направи една сметка колко редовни учители ще сѫ нуждни въ прогимназиите, за да обучават тия 68 хиляди деца.

Ето защо, мене ми се струва, че не изхвърляне на учители е потребно, а е потребно да се даде възможност дори и на тия учители, които по една или друга причина бѣха заставени да напуснат учителското поприще и преждевременно да бѣдат, макаръ и млади, пенсионирани, при всичкото имъ желание да учителствуватъ, да се приберат пакъ въ училището. Уволненитѣ по силата на чл. 70, днесъ пълнятъ кадритѣ на голѣмата безработна армия отъ редовни учители. Струва ми се, че е време вече г. министърътъ да поправи, да корегира това положение, което се създаде поради настъпилитѣ събития у насъ и по силата на което отъ 4—5 години насамъ единъ голѣмъ брой учители бидоха принудени да напуснатъ учителското поприще, но у които жаждата и готовността да работятъ е голѣма, а и сили не имъ липсватъ за това. Време е тѣ да бѣдатъ, тѣй да се каже, амнистирани, за да могатъ да посветятъ пакъ своитѣ сили на учителското поприще. Голѣма частъ отъ тѣхъ наистина сѫ възстановени — практиката е да се възстановяватъ по отдѣлно — обаче известна частъ отъ уволненитѣ учители, които г. министърътъ би ги възстановилъ, по дребни мѣстни партизански сметки се държатъ вънъ отъ училищата въ мѣстата, където тѣ сѫ известни, където сѫ служили, където сѫ работили. Изпаднали сме до положение, когато министърътъ нѣма нищо противъ да бѣде възврънатъ нѣкой уволненъ учител, но мѣстнитѣ партизани не желаятъ по едни или други съображения, напр., че навремето сѫ дали атестатъ еди-кой учителъ да бѣде уволненъ, а днесъ имъ е неудобно да дадатъ обратно атестатъ, да бѣде възврънатъ.

Министъръ Н. Найденовъ: Преди всичко, никой не иска атестатъ отъ партизани.

Д. Димитровъ (раб): Атестатъ се иска отъ органитѣ на училищната властъ.

Министъръ Н. Найденовъ: Разбира се. И всички учители, уволнени по чл. 70, за които сѫ дадени добри отзиви, че сѫ се разкаили, че сѫ се поправили, сѫ възврънати.

П. Анастасовъ (с. д): Които сѫ дали предварително декларация . . .

Министъръ Н. Найденовъ: На кого?

П. Анастасовъ (с. д): . . . на Сговора. Въ Вратчанската околия, за да се възстановятъ на служба нѣколко комунисти учители, трѣбваше да дадатъ декларация, че ставатъ сговористи.

Министъръ Н. Найденовъ: Отъ възстановенитѣ учители най-много сѫ минали въ редовитѣ на Широкосоциалистическата партия. За жалостъ, обаче, много отъ тия възстановени учители не сѫ се разкаили, ами вършатъ и сега сѫщитѣ грѣшки.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Вършатъ конспирации въ училищата.

Д. Димитровъ (раб): Въ училищата конспирации не се вършатъ и никой не може да ги върши, защото има законъ, има и контролъ.

Министъръ Н. Найденовъ: Азъ съ най-голѣмо недо-вѣрие гледамъ на учителитѣ, които сѫ минали въ редовитѣ на Сговора, защото сметамъ, че сѫ неискреини.

П. Анастасовъ (с. д): Въ младежката манифестация презъ септемврий ги накараха да манифестиратъ съ ровови ленти, та чакъ тогава ги възстановиха. Тогава тамъ бѣше и г. Славейко Василевъ, който още не бѣше станалъ министъръ.

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): Това не е вѣрно. Това е една интрига и инсинуация. Вие искахте да се запишатъ тия уволнени учители въ Учителския съюзъ, за да бѣдатъ възстановени. (Възражения отъ социалдемократитѣ)

Министъръ Н. Найденовъ: Цѣлата ви дейность бѣше насочена да ги привлѣчете въ вашитѣ редове.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Г. Казасовъ уволни всички желѣзничари, които не бѣха стачници и широки социалисти.

П. Анастасовъ (с. д): Той е вашъ.

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): Когато вършеше тѣзи работи, той бѣше вашъ.

П. Анастасовъ (с. д): Макаръ днесъ Казасовъ да е вашъ, но що се отнася до тѣзи уволнения, трѣбва да се знае, че всички тѣзи, които сѫ уволнени, сѫ уволнени заради пиянство, заради кражба и т. н. Провѣрете и ще установите истинността на думитѣ ми.

Д. Димитровъ (раб): Именно, за да се премахне възможността да се унижава учителътъ, да се пречупва неговиятъ характеръ, да не му се искатъ всевъзможни декларации, за да бѣде възврънатъ отново на работа, следъ като 3—4 години не е учителствувалъ, чл. 70 трѣбва да се махне частъ по-скоро.

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): Унижаване достойнството на учителя ли е, ако се иска отъ него да заяви, че не е противъ държавата?

Д. Димитровъ (раб): Да се иска отъ него да става членъ на еди-кой си политическа партия, за да му се възврънатъ правата, това е пречупване на неговия характеръ.

Нѣкой отъ сговориститѣ: А да ги оставимъ да развращаватъ крѣхкитѣ детски души ли?

Д. Димитровъ (раб): Такива учители нѣматъ мѣсто въ училищата.

Сжщиятъ сговористъ: Въ с. Лесичево, Бѣлоградчишко, учителитѣ караха децата да ходятъ съ червени знамена. Това искате вие! Ние не щемъ болшевики въ нашитѣ училища.

Д. Димитровъ (раб): Азъ pledирамъ възвръщане правата на тия учители, които сѫ добри български граждани.

Министъръ Н. Найденовъ: За да нѣма никакви упрѣци, азъ ще престана да възстановявамъ правата на всички уволнени учители по чл. 70. Това искате вие.

Д. Димитровъ (раб): Днесъ, за да се възстановятъ правата на нѣкой учител, му се иска декларация. Това уронва неговото човѣшко достойнство, това пречупва неговия характеръ. Какви възпитаници ще даде тоя учител, който за своя залькъ хлѣбъ ще бѣде принуденъ да даде днесъ декларация на една политическа партия, дошла на властъ, утре на друга, други денъ на трета? Такива ли учители сѫ нуждни на българското общество?

Министъръ Н. Найденовъ: Никой не е искалъ декларации. Недейте говори глупости.

Д. Димитровъ (раб): Трѣбва да се уважаваатъ политическитѣ идеи на българскитѣ граждани, а, следователно, и на българскитѣ учители. Да бѣдатъ отстранявани българскитѣ учители само за тѣхнитѣ политически идеи и убеждения, и то за толкова дълго време, отъ професията, за която сѫ се готвили и на която сѫ се посветили, е повече отъ жестоко.

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): Защо разправяте легенди? Или мислите, че говорите въ нѣкая крѣпча или на публично събрание? Моля Ви, недейте да твърдите, че сѫ били искани декларации отъ тия учители, че ставатъ партизани на Сговора, за да бѣдатъ възстановени. Това е наглостъ, това е инсинуация!

А. Стояновъ (раб): Това е истина.

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): Въ Русия, на която вие се кланяте, искатъ нѣщо повече отъ декларация.

А. Стояновъ (раб): Това е фактъ. Наглостъ е да се твърди, че това не е вѣрно.

В. Димитровъ (д. сг): А бе ти разправяшъ, че си работникъ, а си дѣртъ комунизмъ! Какво говоришъ?

А. Стояновъ (раб): Азъ съмъ работникъ.

В. Димитровъ (д. сг): Ти си дъртъ комунистъ. Въ джоба ти сега може да има бомби.

А. Стояновъ (раб): Азъ нѣмамъ бомби, но ти сега сигурно имашъ револверъ.

В. Димитровъ (д. сг): Ти си отъ щаба на Георги Димитровъ, а сега се правишъ на невинно гълъбче!

П. Анастасовъ (с. д): Той бѣше телеграфистъ и щѣше да си остане такъвъ, но вие, чорбаджии, му отнехте хлѣба и го докарахте тукъ.

Председателстващъ А. Христовъ: Моля, г-да, призовавамъ ви къмъ редъ.

Д. Димитровъ (раб): Съ § 5 отъ законопроекта се иска предѣлната възраст за учителитѣ, вмѣсто 65 години, да стане 60 години. Правъ бѣше преждеговорившиятъ, че не трѣбва да се поставя предѣлна възраст за учителската професия. Наистина учителската професия най-бързо изтощава и изморява както физическитѣ, тъй и другитѣ сили на човѣка, особено пѣкъ на учителитѣ, които сж работили 30—40 години въ училището, но да се постановява категорично, че учителъ, който е навършилъ 60-годишна възраст, трѣбва да се уволни, за да се открие мѣсто на младитѣ учители, това е несъстоятелно.

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): Факултативно е — ще става по докладъ на инспекторския съветъ. Четете законопроекта. Когато тоя съветъ каже въ докладъ до министъра, че нѣкой учителъ, навършилъ 60 години, не може да остане въ училището, министърътъ ще го уволни. Този е смисълътъ на законопроекта.

Д. Димитровъ (раб): Значи, единъ учителъ ще бжде уволненъ за неработоспособностъ само по докладъ? Но ако единъ учителъ бжде надъ 60 години, и при все това още работи добре, трѣбва ли да се уволнява?

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): Въ законопроекта не се казва, че такъвъ учителъ трѣбва да се уволни. Прочетете чл. чл. 60 и 128, алинея първа.

Д. Димитровъ (раб): Измѣнението на чл. 128 отъ закона показва, че вие сте се уплашили отъ тъй нареченото феминизиране на учителската професия и търсите лѣкъ противъ него, но сте намѣрили най-неполучливия лѣкъ — да уволнявате учителкитѣ, навършили за пенсия, или ония, които не сж вдовици или разведени и върху които не лежи изключително издръжката на семействата имъ. Обаче уволняването на 500 жени учителки съвсемъ нѣма да премахне феминизирането на учителската професия. Коя е причината учителскитѣ мѣста у насъ да се заематъ предимно отъ жени и по коя причина се увеличава броятъ на учителкитѣ, а броятъ на мъжетѣ да се намалява? Отговорътъ е само единъ: мъжетѣ учители не намиратъ смѣтка да работятъ въ това поприще поради лошитѣ условия въ училището и поради малкитѣ заплати, които получаватъ.

В. Димитровъ (д. сг): И това не е вѣрно. Идете въ която искате инспекция и ще намѣрите стотици заявления отъ мъже, кандидати за учители.

Д. Димитровъ (раб): Мъжетѣ намиратъ приложение на своя трудъ вънъ отъ училището, а жената по-мѣчно може да си пробие пѣтъ въ други поприща и затова броятъ на учителкитѣ расте. И ще расте дотогава, докогато материалното положение на учителитѣ е такова. Въ доклада на Учебния комитетъ по заплатитѣ на учителитѣ се казва буквално следното: (Чете) „Положението на първоначалнитѣ учители по отношение на заплатитѣ е останало неизмѣнно. Скромната месечна заплата се движи въ следнитѣ рамки: при постѣпване за първа година на служба учителътъ получава 2.275 л. Тая заплата на всѣки три години се повишава съ 40 л. месечно и следъ 30 години учителска служба — значи, когато учителътъ стане 60-годишенъ съ 5—6 членно семейство — „достига до 3.070 л. месечно.“ Питамъ ви, г. г. народни представители, може ли единъ учителъ съ голѣмо семейство да прекарва съ такава скромна заплата, пѣкъ макаръ че живѣе на село? Не забравяйте, че

напоследъкъ животътъ въ селата е много по-скѣпъ, отколкото въ градоветѣ, ...

Отъ сговориститѣ: Е-е-е!

Д. Димитровъ (раб): ... кждето напр. едно яйце може да се вземе по-евтино, отколкото въ селата. Който е билъ селски учителъ, който е живѣлъ на село, трѣбва да признае, че учителитѣ въ село гладуватъ много повече, отколкото тия въ градоветѣ, не поради това, че въ село нѣма продукти, но поради това, че тамъ тѣ струватъ много по-скѣпно, отколкото въ градоветѣ.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Хайде-де!

Д. Димитровъ (раб): Яйцето въ село не можете да го купите по-евтино, отколкото на пазара въ града.

П. Гаговъ (д. сг): Фактически не е вѣрно това.

Д. Димитровъ (раб): Фактически е вѣрно, защото селянинътъ или селянката — не искамъ да обиждамъ никого — когато при тѣхъ отиде учителътъ или учителката, отъ вратникъ на вратникъ, да купува яйца, сирене или масло, казватъ: „Имаме яйца, но не знаемъ какъ вървятъ; ще отидемъ на пазара въ града“.

К. Кънчевъ (д. сг): Това бѣше преди 20 години, сега не е тъй. Сега циганинътъ ходи отъ врата на врата да събира яйцата и се знае винаги цената имъ.

Д. Димитровъ (раб): Селянинътъ или селянката, макаръ че като отидатъ въ града продаватъ яйцата по-евтино, не ги даватъ на учителя. Азъ съмъ бившъ учителъ и зная, че учителитѣ, като дойдатъ сжботенъ день въ града, отъ тамъ си взематъ храна, цѣла мрежа продукти, сухоежбина, че ако щете и хлѣбъ отъ града си носятъ въ село за цѣла седмица. Това е положението въ селата въ нашата околия, а увѣренъ съмъ, че такова е положението въ много околии въ страната.

К. Кънчевъ (д. сг): По-скѣпи ли сж яйцата въ селата, отколкото въ града?!

А. Стояновъ (раб): Занасятъ ги въ града, тамъ е работата.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Закупчицитѣ прибиратъ яйцата отъ селата съ магарета.

П. Анастасовъ (с. д): Кой носи яйца съ магарета!

Нѣкой отъ сговориститѣ: Яйчаритѣ. И азъ съмъ билъ учителъ, та знамъ.

А. Стояновъ (раб): Кога си билъ учителъ? — Преди 20 години!

Председателстващъ А. Христовъ: (Звъни) Моля ви се.

Д. Димитровъ (раб): Минаха ония благодни времена, когато на село се живѣше евтино и се намираше всичко. Днесъ, когато всичко се превръща въ пари, селянинътъ не си скѣпи времето и труда да грабне една кошница съ десетина яйца или една кокошка или малко чушки и да отиде въ града на пазара, цѣлъ день да изгуби и да продаде донесеното може-би по-евтино, отколкото му сж предлагали даскалътъ или даскалицата въ селото. Това е положението днесъ.

Председателстващъ А. Христовъ: Завършете.

Д. Димитровъ (раб): Свършвамъ. — Следователно, феминизирането на учителската професия ще продължава и не сж тия палеативи, като уволнението на учителкитѣ-пенсионерки, които ще спратъ този процесъ на феминизиране на учителството.

П. Анастасовъ (с. д): (Къмъ сговориститѣ) Най-напредъ отъ учителкитѣ ли ще почнете? Призванието на жената е въ тая професия.

Председателстващъ А. Христовъ: (Звъни) Стига сте прекъсвали.

Д. Димитров (раб): Този процес на феминизиране става затуй, защото заплатата на учителя е на нисък уровень. Въ официални доклади се признава, че заплатата на учителя е останала скромна, малка и че при днешната колосална скъпост на живота учителите бързат от професията. Мажът бърза от учителството.

К. Кънчев (д. сг): Бърза едно време, сега се връщат.

Д. Димитров (раб): Той ще продължи да бърза и нищо не е въ сила да го задържи на село, когато той може да намери приложение на своя труд другаде. Следователно, мистото на учителите ще се заема все повече и повече от учителки и безсмислено е да се преследват учителите само за това, че те са жени. Никой не може да отрече, че въ известни случаи жените могат да бъдат по-добри като педагози и възпитатели на младото поколение. Особено въ първоначалните училища те са незаменими, а пък въ забавачните трудове и похватите на жената са абсолютно незаменими; мажът не може да има там; и аслъ въ забавачните няма учители маже, а има само жени.

К. Кънчев (д. сг): Забавачните не са сега предмет на обсъждане.

Д. Димитров (раб): Следователно, всичките тия изменения, които се предлагат, гонят една цел: изкуствено спъване на широкия полет на нашата младеж, на младежта на българския народ към по-високо образование. Ограничават се изкуствено добиването на по-висши и още по-висши знания. Чрез таксите, чрез намаляването учителските институти, чрез закриването на училища и пр. се ограничават просвътата, се намалява културността на нашия народ. Ние не ще можем да се хвалим и да се бием въ гърдите си да казваме, че България стои въ сравнение съ нашите съседи, както обичаме често пъти да се хвалим, на първо място по отношение грамотността. Ако продължите тая политика на неприлагане закона за задължителното образование, на закриване сръдни непълни училища, на закриване педагогически училища и на учителски институти, ние скоро ще изпаднаме въ положението, въ което бърше Хамидова Турция, където на сто души население само двама или трима души бърха грамотни.

Министър д-ръ Т. Кулев: Недейте говори глупости. Не Ви е срам!

Д. Димитров (раб): У нас, въ България, ще трябва всички да положим усилия, грамотността да се разширява и разпространява, а единствен тласък въ това направление може да даде само свободното и безплатно учение, като държавата поеме изцяло издръжката на всички видове училища. Държавата не бива да се скъпи по отношение образованието, защото то е мърлото за културното ниво на един народ. Образованието у нас трябва да бъде безплатно и демократично — демократично въ смисъл, че демостът, че народът въ своята цялост, въ своята маса трябва да вкуси от благата, от плодетъ на образованието, за да може да се каже тогава, че действително въ тази страна се полагат грижи не само въ известни други области, но и въ най-важната област, където се гради бъдещето на нацията, където се градят културните блага и духовният живот на тази страна. (Ръкоплъскания от работниците)

Нкой от сговористите: Брей, само един ти ръкоплъска!

Г. Желъзов (раб): Чункимъ вие сте повече! Я се погледнете колко сте от 173 души. Разрешава се въпросъ за просвътата при толкова души!

Нкой от сговористите: Той е решенъ.

П. Анастасов (с. д): Щомъ предварително сте го решили, съ единъ декретъ го обявете и свършена работа!

Е. Колев (д. сг): Вие няма да ни просвътате. Когато дойде да приказваме за книжарство, тогава ще ни просвътате вие.

Председателстващъ А. Христов: Има думата народният представител г. Христо Мариновъ.

Х. Маринов (з. в): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Отъ заглавието на закона за народната просвѣта

личи, че той откакто съществува отъ 1909 г., е изменявалъ почти презъ всички режими. Всяка партия, когато е вземала управлението, е правила известни изменения, по-малки или по-големи, въ закона за народната просвѣта. Демократическиятъ съговоръ на свой редъ презъ 1924 г. внесе едно изменение въ закона за народната просвѣта, споредъ което създаденитъ въ 1921 г. реалки се обвърнаха отъ държавни училища въ общински. Те останаха да съществуватъ временно подъ наименованието непълни гимназии. Мене ми е чудно защо Демократическиятъ съговоръ, който застава гледището, че тия училища са една гангрена въ нашата просвѣтна система, не ги унищожи съвсемъ, а ги остави и до днесъ да съществуватъ, да кретатъ — както той смѣта — безъ да дадатъ резултати.

Е. Колев (д. сг): Кой е говорилъ за непълните гимназии, че са гангрена?

Г. Марков (з. в): Чакай малко.

Е. Колев (д. сг): Защо приказва глупави работи? Защо ни приписвате мненче, което никой не е изказвалъ?

П. Анастасов (с. д): Министерътъ на просвѣтата, когато при него се яви една депутация да иска да не се закриватъ общинските гимназии, заяви, че политиката на правителството е общинските гимназии да се закриватъ.

Е. Колев (д. сг): Кой е казалъ, на оратора и на Васъ, че те са гангрена? Кой му е казалъ подобно нѣщо, което той се осмѣлява да го приписва на насъ?

Х. Маринов (з. в): Въ комисията по Министерството на народното просвѣщение . . .

Е. Колев (д. сг): Не е вѣрно това.

Министър Н. Найденов: Напраздно сте дохождали въ комисията. (Къмъ земледѣлците) Търбваше да пратите нкой другъ, който повече разбира.

Х. Маринов (з. в): Въ комисията по Министерството на народното просвѣщение се каза, че тия училища трябва да се закриватъ.

Министър Н. Найденов: Търбваше другъ да пратятъ въ комисията, не Васъ.

Х. Маринов (з. в): Вие казахте въ комисията: „Ние оставяме сега тия училища да съществуватъ известно време, защото долу, въ масите, не се желае да ги закривемъ, има едно силно брожение срещу идеята за закриването имъ“. Това се каза въ комисията по Министерството на просвѣтата. Това казахъ и азъ.

Докладчикъ И. Лъкарски (д. сг): Идеята е да се продължи временно живота на тия училища, докато съ новъ законъ се създаде типътъ на новото сръдно училище. Понѣже не жалаемъ да ги закриваме, не се прибѣгва до приложението на чл. 152 алинея втора.

Х. Маринов (з. в): Вие казвате, че не трябва да увеличаваме броя на сръдните училища — тия, които съществуватъ днесъ. Щомъ ще измените закона за народната просвѣта и ще създавате новъ типъ сръдно училище, тогава би трябвало да се разбере, че ще се увеличи броятъ на сръдните учебни заведения. Обаче отъ говореното досега това не се разбира.

Докладчикъ И. Лъкарски (д. сг): Създаването на единъ новъ типъ сръдно учебно заведение не значи, че ще се увеличи броятъ на сръдните учебни заведения.

Х. Маринов (з. в): Пакъ ще лишите българскиятъ народъ отъ тия училища.

Е. Колев (д. сг): Ти пакъ не можешъ да разберешъ.

Х. Маринов (з. в): Споредъ изменението, което се прави съ § 2 отъ настоящия законопроектъ въ чл. 152 отъ закона за народното просвѣщение, на учениците въ педагогическите училища и учителските институти се налага да плащатъ такса 500 л., каквато такса те досега не са плащали. Въ миналото учениците въ педагогическото училище и учи-

телските институти сж били освобождавани отъ плащане на такса, понеже тѣ сж специални училища за подготовка на учители. Това изменение на чл. 152 отъ закона за народното просвѣщение, съ което се въвеждатъ такси и за следващите въ педагогическите училища и учителските институти, се мотивира съ свръхпроизводството на учители у насъ.

Г-да! Отъ педагогическите училища у насъ, като изключимъ турското педагогическо училище въ Шуменъ, излизатъ годишно 1200—1300 учители, които трѣбва да постъпятъ въ нашите първоначални училища. Понеже за опрѣсяване на учителските кадри въ нашите първоначални училища сж необходими годишно около 500 души, останалите учители се явяватъ на пръвъ погледъ като излишни.

Е. Колевъ (д. сг): А на втори погледъ?

Х. Мариновъ (з. в): Да видимъ сега, дали действително останалите 600—700 души учители сж излишни.

Отъ отчета на учебния комитетъ при Министерството на народното просвѣщение се вижда, че годишно 101.000 деца на български граждани не могатъ да прекратятъ прага на родното школо

И. Лѣкарски (д. сг): 78.000 деца следватъ въ частни училища.

Х. Мариновъ (з. в): Не го вѣрвамъ.

Е. Колевъ (д. сг): Какъ не го вѣрвашъ?

Х. Мариновъ (з. в): Азъ вѣрвамъ, че тази статистика, която ни се представя, не е вѣрна. Азъ смѣтамъ, че числото на децата, които оставатъ вънъ отъ училището, е по-големо, защото до миналата година Министерството на народното просвѣщение не е могло да провери, не е могло да излѣзе съ точни данни за това, колко деца на български граждани оставатъ вънъ отъ училището. Действително, въведе се една нова наредба, съ която, смѣта се, ще може всѣка година да се констатира точно колко деца на български граждани оставатъ вънъ отъ училището. Обаче тази нова наредба не се прилага въ всички училища. Въ Търновския окръгъ тази наредба се прилага, обаче въ други окръзи не се прилага.

Нѣкои отъ сговористите: Откъде знаешъ?

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): Откогато управлява Сговорътъ, числото на децата, които бѣха вънъ отъ училището, е намалено чувствително, много повече отколкото презъ управлението на Земледѣлския сѣюзъ.

Х. Мариновъ (з. в): Когато управляваше Земледѣлскиятъ сѣюзъ, имаше 67—70 хиляди деца на български граждани, които не посѣаваха училище.

Но, г-да, ако смѣтнемъ, че тази цифра, която ни се дава, е действително вѣрна, че наистина 110 хиляди деца на български граждани — като смѣтаме, че въ това число влизатъ и децата на турците, които сж български подданици — не прекратватъ прага на училището, азъ питамъ респективното министерство и самия министъръ: не трѣбва ли да се погрижи той и българската държава да се направи действително учението въ първоначалните училища задължително за децата на българските граждани?

Министъръ Н. Найденовъ: Сега, следъ като правите тоя апелъ, ще вземемъ мѣрки! Досега не сж вземани мѣрки!

Х. Мариновъ (з. в): Това за мене има голѣмо значение, за да опровергая онази мисль, която се изтъкна тукъ отъ ораторитъ на правителственото мнозинство, че действително ние имаме свръхпроизводство на учители за първоначалните училища. Ако вземемъ числото на тѣзи деца, останали вънъ отъ училището наполовина, пакъ ще трѣбватъ 700—800 учители, които трѣбва да запълнятъ тази празнота, ако действително се желае — а трѣбва да се желае да се направи учението въ първоначалните училища задължително. Следователно, този излишекъ на учители, отъ който се плашимъ, става несъществуващъ. Това е за учителитъ въ първоначалните училища.

Колкото се отнася за учителските институти, тамъ положението е съвършено друго. Учителските институти, които отъ 10 сж намалени на два — единъ въ Шуменъ и другъ

въ Пловдивъ — сж съвършено недостатъчни, за да дадатъ достатъчно учители за българските прогимназии, макаръ че последните отъ 1924 г. насамъ се намалиха чувствително. Каза се тукъ, че споредъ официалната статистика, 39, крѣгло 40% отъ учителитъ въ нашите прогимназии сж нередовни. Това не е малъкъ процентъ. Значи въ нашите прогимназии, или въ тѣи наречения горенъ курсъ на основното училище, имаме 40% отъ учителитъ нередовни; отъ тѣхъ има много редовни и нередовни първоначални учители, които учителствуватъ въ нашите прогимназии. Ако учителитъ въ нашите прогимназии се опрѣснатъ, ако всички нередовни учители се замѣнятъ съ редовни прогимназиални учители — което безспорно трѣбва да бѣде целта на една просвѣтна политика — ние ще видимъ, че тѣзи учители, които свършватъ всѣка година нашите два учителски институти, ще бѣдатъ недостатъчни за тѣзи прогимназии, които съществуватъ въ настоящия моментъ у насъ. Та смѣтамъ, че този страхъ отъ свръхпроизводство на свършили учителските институти е съвършено неоснователенъ. Следователно, намирамъ сжщо така, че съвършено безпредметно е въвеждането на таксата отъ 500 л. за ученицитъ, които следватъ въ учителските институти.

Министъръ Н. Найденовъ: Г. Мариновъ! Никой не е мислил, че таксата е срѣдство, че е мѣрка противъ свръхпроизводството на учители. Преди всичко азъ твърдя, че таксата нѣма да ограничи числото на ония, които постъпватъ въ учителските институти и педагогическите училища. Така че моята мисль не е била съ въвеждането на таксата да намалъ числото на ученицитъ.

Г. Марковъ (з. в): Ученицитъ ще намалѣятъ.

Х. Мариновъ (з. в): Съ законопроекта се отминаятъ чл. чл. 155 и 177.

Министъръ Н. Найденовъ: Въ всѣки случай не съмъ искалъ чрезъ таксата да намалъ броя на тѣзи, които постъпватъ въ учителските институти; тѣи че, както Вие, така и преждеговорившите разбивате отворени врата. Дали учителските институти, заедно съ Университета и другитъ източници, отъ които се набавя персоналъ за прогимназиите, сж достатъчни, за да премахнатъ волнонаемния персоналъ въ прогимназиите — на това азъ ще се спра. За първоначалните училища не сте провъ, защото въ този моментъ имаме повече отъ 3 хиляди души, които сж останали безъ мѣста въ началото на учебната година.

Х. Мариновъ (з. в): Азъ говоря само за ония волнонаемни учители, за които по силата на закона за народното просвѣщение училищните настоятелства не могатъ да държатъ постановления.

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): Знаете ли колко волнонаемни учители има въ първоначалните училища?

Х. Мариновъ (з. в): Въ първоначалните училища има около 4 хиляди волнонаемни учители.

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): Не знаете какво приказвате, наизустъ говорите.

Х. Мариновъ (з. в): По силата на закона за народното просвѣщение и съ сегшните изменения, училищните настоятелства не могатъ да държатъ постановления за назначението на волнонаемни учители. Но ние виждаме, че пакъ инспекциитъ използватъ известни положения и всѣка година назначаватъ такива волнонаемни учители.

Министъръ Н. Найденовъ: Когато има редовни кандидати не ги назначаватъ.

Х. Мариновъ (з. в): Изтъкна се тукъ, че има свръхпроизводство. Въ всички инспекции има заявления на редовни кандидати. Това е фактъ, това е истина.

Е. Колевъ (д. сг): Тогава какво говоришъ, че нѣма свръхпроизводство!

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): Г. Мариновъ! 93% отъ всички учители въ първоначалните училища сж редовни.

Х. Мариновъ (з. в): Като смѣтамъ, че § 2 отъ законопроекта е съвършено безпредметенъ, минавамъ на другото изменение — на чл. 181 отъ сега действащия законъ.

Министър Н. Найденов: Досега, от 4 години насам, не съм констатирал такава сивлост да се оперира по този начин с цифрите и да се говори по въпроси, които не са проучени.

Х. Маринов (з. в): Аз говоря според данните на министерството.

Министър Н. Найденов: И ораторът, който говори преди Вас, с цифрите, които цитираше, има държостта да търси тъкмо обратното. Трябва повече зачитане на Парламента!

Х. Маринов (з. в): Аз цитирам ваши цифри. Аз казах, че 39% от учителите в прогимназиите са военнонаемни. Това е истината. Можете да ги проверите. И Вие казахте туй преди малко. Нищо друго не съм цитирал.

Г. г. народни представители! Минавам към измъненето на чл. 181 от закона. Реалките, които се създадоха с закона за народното просвещение от 1921 г., по силата на измъненето на закона от 1924 г., се поставиха в подотдел В — временни разпоредби на заварените от този закон училища и учители — и тяхната издръжка се предостави напълно на общините, като окръжните съвети бяха задължени да отпускат по 500 л. за всеки учител в реалката. Бюджетното от окръжните съвети, обаче, не извърши това законно нареждане и не внесе тази сума, както и досега още много от окръжните съвети не са изпълнили това свое задължение. Тъй искат да изпълнят това свое задължение, но, както много преди мене казах, не могат, защото нямат средства. Предостави се на всички ония общини, жителите на които изпращат своите деца в една реалка, да издържат реалката.

Докладчик И. Лъкарски (д. ст): И в ваше време реалките се издържаша от общините и окръжните постоянни комисии. Така също се плащаше такса 50 л. Прочетете чл. 148 от закона за народното просвещение от 1921 г. и ще видите. Зная, че се плащаше 50 л. такса.

П. Минков (з. в): Оставете оратора спокойно да говори. Вие го спъвате така.

Х. Маринов (з. в): По силата на измъненето на чл. 181 от закона, което се предлага сега, към таксата 500 л., която се плащаше досега, се прибави и нова такса до 2.000 л.

Докладчик И. Лъкарски (д. ст): Защото тогавашните 50 л. струват сега 500 л.

Х. Маринов (з. в): Аз няма да приказвам за 500-те лева такса досега. — Съмъждаването на тази нова такса до 2.000 л., която ще се определя от общинския съвет, се прави едно разделение на българските граждани, г-да. Напр., един ученик в София или в Пловдив, който ще учи в пълна гимназия, ще плаща 500 л., а синът на един културджия, ученик в Дръново, чиято капитал на когото е най-много 20.000 л., ще плати 2.500 л. такса, за да постъпи в реалката; ако пък има и пансион, ще плати още 500 л., значи 3.000 л.

Министър Н. Найденов: Бедните ученици се освобождават от тази такса.

Х. Маринов (з. в): Съм тази мърка като-че-ли се цели да се даде възможност на министъра, използвайки това законно положение, полка-лека да закрие реалките.

Министър Н. Найденов: Аз имам това право и сега.

Х. Маринов (з. в): Да, имате го и сте закрили много, но все пак са останали незакрити още около 50 реалки.

Министър Н. Найденов: Тъй са закрити по-рано. Аз не съм закривал нито една реалка.

Х. Маринов (з. в): Ние, г-да, застъпваме гледището, че образованието в непълните гимназии трябва да бъде безплатно. За издръжката на учителите в непълните гимназии, броят на които възлиза на 7.500 души, са необходими годишно около 30—35 милиона лева. Нима Министерството на народното просвещение не може да предвиди тази сума или най-малко поне половината от нея, 15.000.000 л., за изплащане заплатите на тези учители, които учат и възпитават деца на български граждани?

Нкой от сговористите: Какъ ще ги дадем, като има да плащаме таква репарация? Това е безобразие!

Х. Маринов (з. в): Казвам, нима Министерството на народното просвещение толкова не може да намери тия средства?

Нека видим какво действително харчи българската държава за образованието на широките народни маси у нас. По бюджета на Министерството на народното просвещение за 1926/1927 финансова година има откритите кредити 871.000.000 л.; от тези 871.000.000 л. заобичаеми български общини внасят 435.000.000 л.; а останалите 436.000.000 л. дава държавата. За основното образование в България българската държава не дава нито един пестак; всичките приходи за образованието на широките народни маси се изплащат от общините.

Министър Н. Найденов: Това не е вярно. Не познавате въпроса.

Х. Маринов (з. в): Големата сума 430.000.000 л., която е предвидена в бюджета на фондовете, се дава от общините от удържките, които правят държавните бирници, в размер 30% от прките данъци, и от сумите, които се внасят от фонда „Общински налози“, в размер на 299.000.000 л. Тези суми се внасят на Министерството на народното просвещение; то ги минава на разход и ги харчи. Това са средства на българските общини, г. министре.

Министър Н. Найденов: Така. Сега имайте търпение да чуете отговора ми, щомъ се адресирате към мене.

Х. Маринов (з. в): Данъците, които държавата би трябвало да приеме от общините, ги отстъпва на общините за фондъ „Учителски заплати“.

П. Анастасов (с. д): От акциза върху билетите за театрите.

Х. Маринов (з. в): От акцизите българските селски общини, г-да, не се ползват.

Министър Н. Найденов: Сега не се намирате на публично събрание — изслушайте ме. Има редица данъци, които държавата ги отстъпва в полза на общините, които отиват в фонда „Учителски заплати“. От друга страна, повече от 100 милиона лева ще трябва да внесе държавата, за да доплати този фондъ. Като не познавате въпроса, недейте приказва.

А Вашите ржкомахания, г. Анастасов, не са аргумент; тй свидетелствуват, че не знаете какво приказвате.

П. Анастасов (с. д): Вие взехте от общините кринната и днес общините я събират за смътка на държавата. Срещу това отстъпихте акциза върху билетите за театрите.

Министър Н. Найденов: Вие проучете въпроса, че тогава приказвайте.

Х. Маринов (з. в): Вярно е, че много данъци се отстъпиха от държавата на общините, но от тях се ползват градските, но не и селските общини. Акцизът от кинематографите то има само в градовете, където има и кинематографи. В селата няма такива, следователно, селските общини нямат приходи от този акциз. Така че приходите от тези данъци, които по този законъ се отстъпват на селските общини, са свършено малки.

Ние се обявяваме против това разделение на българските граждани по отношение образованието, което се дава на техните синове. Ние сме сигурни, че сегашните непълни гимназии трябва да съществуват, защото тй съществуват и в другите културни страни и защото чрез тях се дава образование на широките народни маси. Въм тези гимназии постъпват децата на българските граждани от малките градове и от по-големите села, въобще децата на по-голяма част от българския народ.

Съм измъненето на чл. 60 се намалява на 60 години предвидената възраст на учителите, които подлежат на уволнение. Ние сме съгласни съм туй измънение, защото се въврща положението на закона от 1921 г.

Съм § 7 става допълнение на чл. 128 от закона за народното просвещение. Съм него ние тоже сме съгласни. Ние

сметаме, че българското първоначално и прогимназиално школо трябва да се опрѣсни съ новитѣ сили, които излизатъ отъ нашитѣ педагогически училища. Безспорно е, че всички омѣжени учителки, които иматъ право на пенсия, трябва да отстъпятъ своето мѣсто на по-младитѣ учители.

Сметамъ, че съ тия нѣколко думи изчерпвамъ въпроса. Азъ сметамъ, г. г. народни представители, че просвѣтната политика на нашата държава трябва да бѣде насочена къмъ задоволяване преди всичко нуждитѣ на широкитѣ народни маси. Образованието не трябва да се прави монополъ на опредѣлени слоеве отъ народа. Първоначалното и прогимназиално образование трябва да добие широки размѣри, трябва да увеличимъ прогимназиалнитѣ и първоначални училища, трябва да се запазятъ и днешнитѣ непълни гимназии въ този имъ видъ, като се разширятъ, и държавата да изплаща всичкитѣ заплати на учителитѣ въ тия училища. (Ръкоплѣскания отъ земледѣлцитѣ)

Председателствуващъ А. Христовъ: Има думата народния представителъ г. Никола Мушановъ.

Н. Мушановъ (д): Г. г. народни представители! Остава само половинъ часъ до 24 ч., а азъ ще говоря повече отъ половинъ часъ.

Моля г. министърътъ да се съгласи да отложимъ за утре.

Председателствуващъ А. Христовъ: Имате половинъ часъ. Започнете сега, а утре ще продължите.

Н. Мушановъ (д): Защо да прекъсвамъ сега, а утре да продължавамъ?

Председателствуващъ А. Христовъ: Заседанието е продължено до 24 ч.

Н. Мушановъ (д): Знамъ това. Ако искате да излѣза да ви мѣнкамъ, ще излѣза и ще ви мѣнкамъ половинъ часъ. Азъ ви казвамъ, че нѣма да направите нищо разумно. Ще излѣза на трибуната, но нѣма да свърша речта си тая вечеръ, защото се засегнаха обширни въпроси и азъ искамъ да си кажа думата по тѣхъ, а ако започна сега, не ще мога да свърша въ половинъ часъ.

Председателствуващъ А. Христовъ: Азъ Ви моля да започнете.

Н. Мушановъ (д): Ако искате да си прекъсна речта, ще я прекъсна, но да си прекъсва човѣкъ мислитѣ по единъ такъвъ въпросъ, не е желателно. Азъ бихъ билъ съгласенъ да се откажа да говоря сега, но не можете да гласувате законопроекта, защото нѣма кворумъ.

Председателствуващъ А. Христовъ: Нѣма кворумъ, но понеже има решение да се продължи заседанието до 24 часа, имате думата да говорите.

Н. Мушановъ (д): Защо да не отложимъ за утре.

Председателствуващъ А. Христовъ: Има решение да заседаваме до 24 ч.

Н. Мушановъ (д): Азъ Ви моля, г. председателю, да говоря утре. Ако не ми дадете утре думата, по всѣки параграфъ на второ четене като говоря по 20 минути, ще говоря повече отъ 2 часа. Не е въпросъ да дирижъ начини, по които да се изкажемъ. Щомъ като искате да говоря сега, ще говоря, но утре ще говоря същото. (Глъчка)

Председателствуващъ А. Христовъ: Говорете, г. Мушановъ.

Н. Мушановъ (д): Добре. (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Азъ никога не съмъ дирилъ голѣма аудитория въ Народното събрание. Доказалъ съмъ ви, че говоря и предъ 10 души. Ако тая вечеръ не искамъ да говоря, то не е че ми е малка аудиторията, а затуй, защото сметамъ, че нѣма смисълъ по единъ такъвъ важенъ въпросъ да започна, да говоря 20 минути, а утре да продължа. Затуй молѣхъ, ако е възможно — мисля, че е и по-разумно и по-целесъобразно — да не си губимъ времето, а да отложимъ за утре. Въ туй време, което ще загубя сега, азъ съмъ въ състояние да ви говоря общи работи, по просвѣтата, както съмъ говорилъ едно време, когато хвърляхме книги отъ трибуната да се боримъ съ Радослава въ 2½ ч. презъ нощта. Но, искате да говоря по просвѣтата, ще говоря.

Тукъ излѣзоха много оратори, г. г. народни представители. Азъ искахъ да ги чуя всичкитѣ, защото действително въ тая Камара, при тия хора, е желателно да чуемъ разбиранията на народнитѣ представители, които влизатъ за пръвъ пътъ въ Събранието, и още повече, по такъвъ единъ законопроектъ, по който извънъ двата, третѣ члена отъ закона за народната просвѣта, които се измѣняватъ, се засегнаха по-обширни въпроси. Започнаха да дебатира въ общообразователната система, която е въведена съгласно сегашния законъ за народната просвѣта, основа на който е законътъ отъ 1909 г.

Човѣкъ може да започне подъ редъ и да изложи схващанията на г. г. преждеговорившитѣ, да си даде мненията по тѣхъ и тогава да се спре на законопроекта, по който трябва да се кажатъ нѣколко думи.

Въпросътъ е доста обширенъ, той си има и дългата история въ България. Азъ сметамъ, че дебатитѣ по такъвъ въпросъ изискватъ и сериозността, и спокойствието, и времето, за да може човѣкъ, действително, да даде едно цѣлостно разбиране по въпроса за народното образование.

Въпросътъ е много важенъ. Азъ слушахъ тукъ единъ отъ новитѣ оратори, който, бидейки отъ 40 дена тукъ въ Народното събрание, пръвъ пътъ излиза на трибуната и се оудва, съ наивността на единъ порядъченъ българинъ, дошелъ съ ентузиазмъ въ Народното събрание, дето се срѣща съ такава горчива действителностъ, че по голѣми въпроси за нашата духовна култура той трябва да говори на праздни банки. Ако този човѣкъ бѣше отъ опозицията, болшинството би се намръщило, но той е отъ болшинството, та думитѣ, които той каза, не предизвикаха никакъвъ отпоръ отъ страна на болшинството. Азъ се присъединявамъ къмъ неговитѣ думи. Но този младъ човѣкъ не е още преживѣлъ разочарованието въ българския парламентаризмъ, а пъкъ азъ става вече 25 години говоря отъ тази трибуна и съмъ навикналъ на такива работи. Защото въ миналата сесия сме гласували бюджети при присѣствването на 38 души, а при гласуването бюджета на Министерството на външнитѣ работи, следъ една хубава речъ на г. Букова, къмъ 11 ч. вечерта стояха само 8 души на тѣзи банки — 8 души и словомъ осемъ души. Но като си спомня, че бѣхме въ края на четвъртата сесия, когато народнитѣ представители сѣ вече уморени, мога да си обясня тази работа. Обаче когато сме въ началото на нашата нова дейтелностъ, на новата легислатура, това действително оудва.

Е. Начевъ (д. сг): Това не е по предмета.

Н. Мушановъ (д): Какъ да не е по предмета? Азъ говоря върху мислитѣ, които изказа единъ отъ г. г. ораторитѣ отъ тази трибуна. (Възражения отъ сговориститѣ)

К. Кънчевъ (д. сг): 10 минути изминаха и още не си на предмета.

Н. Мушановъ (д): Вие не протестирахте, когато той изказа тѣзи мисли, а сега протестирайте, когато азъ давамъ тълкуването имъ.

К. Кънчевъ (д. сг): Това е саботажъ.

Н. Мушановъ (д): Какъ да е саботажъ! Не е саботажъ.

К. Кънчевъ (д. сг): Вие още не щете да засегнете темата. Веселите се, правите си удоволствие. Това е саботажъ.

Н. Мушановъ (д): Не е саботажъ. Темата е много обширна, когато се говори за народното възпитание, което е предметъ на общитѣ дебати, защото ние дебатираме днесъ общитѣ принципи на законопроекта, както това става при първото четене.

К. Кънчевъ (д. сг): Ясно е, че не щете да говорите. По-хубаво е тогава да си отидемъ, да се вдигне заседанието.

Н. Мушановъ (д): Защо не направихте този улѣкъ на г. Христо Стоянова?

К. Кънчевъ (д. сг): Не съмъ присѣствувалъ.

Т. Христовъ (д. сг): Той говорѣше ясно и вдѣховено, а вие не говорите по въпроса, само правите овѣртни.

С. Бояджиевъ (д. сг): Да му се отнеме думата, г. председателю. (Смѣхъ)

Председателстващъ А. Христовъ: (Звъни) Моля тишина, г-да.

Н. Мушановъ (д): Да ми се отнеме думата, много нѣма да загубя.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Да остане за утре да си каже думата г. Мушановъ.

Н. Мушановъ (д): Има още 25 м. до 12 ч.

К. Кънчевъ (д. сг): Това се вика моабетъ отъ трибуната на Народното събрание.

Н. Мушановъ (д): Та, отъ речта на г. Стоянова — простете, че започнахъ съ неговия уводъ — . . .

Х. Майеръ (д. сг): Това е инатъ.

Н. Мушановъ (д): Азъ не можахъ да чуя.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Г. Майеръ казва, че отъ инатъ държите Събранието.

И. Лѣкарски (д. сг): Предъ видъ на това, че Събранието е уморено, азъ правя предложение да се вдигне заседанието и г. Мушановъ да продължи речта си утре. (Ръкоплѣскания отъ лѣвицата)

Н. Мушановъ (д): Азъ бихъ молилъ г. министра да се съгласи да остане утре да гозоря, тъй като сега е вече 12 часа безъ 20 минути. Ще си прекъсна и безъ това речта. Ако искате, мога още 1/2 часъ да говоря.

Председателстващъ А. Христовъ: (Звъни) Заседанието ще продължи утре съ сѣщия дневенъ редъ.

Затварямъ заседанието.

(Затворено въ 23 ч. и 40 м.)

Председателъ: АЛ. Ц. ЦАНКОВЪ

Подпредседателъ: А. ХРИСТОВЪ

Началникъ на Стенографското отделение: Д. АНТОНОВЪ

СЪДЪРЖАНИЕ

	Стр.		Стр.
Отпуски, разрешени на народнитѣ представители: Ради Василевъ, Димитъръ Яневъ, Рангелъ Барбанковъ, Георги Казанаклиевъ, Малинъ Паневъ, Гето Кръстевъ и Александъръ Радоловъ.	531	2) за измѣнение, допълнение и отмѣнение на чл. чл. 60, 128, 144, 152, 155, 177 и 181 отъ закона за народното просвѣщение. (Второ четене — разискване)	531
Законопроекти:		Дневенъ редъ за следующето заседание.	569
1) за бюджета на извънреднитѣ приходи и разходи на държавата за 1927/1928 финансова година (Трето четене)	531		